SANTERI IVALO

WIENAN VALLAN TAITTUESSA

HISTORIALLISIA KERTOMUKSIA

IV

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ KIRJA
HELSINKI

HELSINGISSÄ 1914,
HELSINGIN UUSI KIRJAPAINO-OSAKEYHTIÖ.

VIENAN VALLAN TAITTUESSA.

I.

Meripyynnistä palaten souti kaksi kalavenettä Vienan laajan jokisuun läntistä, matalarantaista laskuhaaraa ylöspäin. Yhdessä hangassa vain soudettiin, mutta kun virta ei paljoa vastustanut suvantovedellä ja perämies avusti huopaamalla, soljuivat veneet liukkaasti tiheän kaislikon rintaa pitkin.

Päästiin niin erään jokisaaren sakean pajukkoniemen kohdalle, jossa virta, kahtaalle viskautuen, tuntui vuolaammalta ja josta näköala avartui Vienajoen etäistä koillisrantaa kohden. Siinä viittasi etummaisen venheen leveärintainen, haarapartainen perämies soutajaansa, nuorta, keltatukkaista tyttöä, lepuuttamaan aironsa ja terästi katseensa loivalta jokiäyräältä matalana siintävää rakennusriviä kohden, jonka taustana oli tumma kuusikko.

Siinä oli vanha Vienanlinna, laajalti yli pohjoismaiden kuulu kauppapaikka, ennen ulkoasultaankin suuri ja mahtava, nyt röttelöinen, kurja kylä.

— Taitaa olla nyt linnankylillä vieraita, virkkoi etuvenheen tarkkasilmäinen perämies toiseen venheeseen, joka juuri laski hänen rinnalleen ja jossa istui kaksi yhdennäköistä, pitkänhuiskeaa, mustanpuhuviksi päivettynyttä miestä, isä perässä, poika airoissa. Edellinen näistä, vilkaseleinen karjalainen, vastasi:

— Olisivatkohan todella saaneet taas kaupan käyntiin jokisuulla? Mutta mitäpä tavaraa saisi vieras laiva vaihdetuksi tuossa nykyisessä Vienan linnassa?

— Elä usko, Uhto, niitä kauppoja, virkkoi siihen haarapartainen vanhus. — Toisilla asioillapa nuo laivat ovat täällä viime aikoina kulkeneetkin.

— Niin ovat, vaan paljoa eivät vieraat sieltä enää ryöstämälläkään saa irti.

— Eivät sieltä . ., vaan ne voivat pyrkiä virtaa ylöspäin. Hyvä oli, että Kivon toiset venheet ehtivät palata kotiin ennen meitä.

Etuvenheen jäntevä perämies huopasi hiljaa

pajukon laitaan, josta kiinni pidelleen hän yhä tähysteli matalaa kauppakylää. Hän oli Kivojoen karjalaisten johtomies ja tietäjä, Kostamo nimeltään, ja hänellä oli pitkän elämänsä varrelta paljo kokemusta tuollaisten vieraiden laivojen käynnistä Vienan vesillä.

Toisenlainen oli tuokin jokisuun „linna" ollut Kostamo-ukon nuoruudessa: Vankka, vauras kauppala, jossa talot olivat tilavat ja korkeaharjaiset, aittarivit rannassa pitkät ja liike vilkas niiden laitureilla. Silloin olikin siellä keväästä syksyyn asti pidetty yhtenäisiä markkinoita. Venheitä souti sinne monien jokien varsilta, tuoden kaupan erämaan kalliita turkiksia, majavan ja näädän nahkoja, suolaa merikeittimöistä, valaanrasvaa, simpukanhelmiä, — oli Karjalan miehillä silloin mistä ottaa kauppatavaraa, kun yksin Lappia verottivat. Kaakkoisen Perämaan — Perman — ovelat kaupankulkijat toivat tähän satamaan kaukaisten itämaiden tavaroita, joita pohjoiseen päin oli tuotu valtavia jokia pitkin ja Suur-Bolgarian mahtavia kauppateitä myöten: taottua hopeata ja kultaa, maljoja, koristeita, aseita, kankaita —. Niitä itselleen vaihtamaan

saapui Jäämeren kautta Vienan markkinoille Ruijan suuria merilaivoja, jotka vuorostaan toivat sinne länsimaiden tuotteita. Niin tapasivat monen kansan erikieliset kaupankävijät toisensa tällä jokisuulla ja niin rupesivat ruijalaiset Perman tavarain mukaan sanomaan koko tätä seutua Bjarmien maaksi; mutta Utsjugin venäläiset, jotka joskus hekin kauppamatkoillaan laskeutuivat jokia myöten Vienanmeren rantaan asti, sanoivat sitä seudun väestön mukaan Karjalan rannaksi.

Hyvin oli silloin eletty näillä pohjoisilla rannoilla. Meri antoi rikkautta, Lapin verotus vielä paremmin, kaupanteko yli kaiken. Vierailta vaihtamiaan tavaroita hiihtivät karjalaiset talvisin myömässä laajoilla aloilla aina Kainuun maata ja läntisen valtameren rantoja myöten ja raskaat saalistaakat he tullessaan toivat kotoisiin kyliinsä. He olivat voimakasta, asekuntoista väkeä, joka pystyi pitämään kurissa muukalaisetkin, milloin nämä kauppamatkoillaan yrittivät käyttämään väkivaltaa, ja jonka nuoret miehet retkillään pitivät pelonalaisina naapurikansatkin, — mahtavaksi kuvastui näiden tietoisuudessa Vienan valta.

Niin silloin ennen. Silloin oli tuokin Vienan linna turvana jokivarren eläjille. Toisin nyt ... Vanhan karjalaisen katse hiveli kuin halveksuen noita kiireessä kyhätyn, köyhän näköisiä ranta-aittoja ja pysähtyi taas siihen ainoaan, korkeaan, pitkälaitaiseen merilaivaan, joka oli kiinnitetty niiden edustaiseen, puoleksi suistuneeseen laituriin.

— Ruijan laivoja näkyy olevan, virkkoi hän harvakseen toisen venheen luisevalle huopaajalle.

— Ja Ruijan varjakoita siis nuo miehet, jotka tuossa juuri kylältä laivaansa laskeutuvat, vastasi toinen. — Kepeätpä tuntuvat heillä olevan kantamukset.

— Arvelet, etteivät Ruijan miehet senvertaisella saaliilla viitsi palata Vienan vesiltä? — Ukko tarkkasi terävästi toverinsa kasvonilmeitä, ikäänkuin hakien niistä tukea omille epäilyksilleen. — Niin, eivätpä he ole tyytyneet Vienanlinnan saaliisiin aina ennenkään, vaikka siellä on ollut enemmänkin otettavaa.

— Kummapa, kun eivät nyt kylää sytyttäneet, ihmetteli Uhto.

— He säästävät savua, — hyvin heidän elkeensä arvaan, vastaili vanhus. — Noin, näetkös, jo käyvät purjeita nostamaan; katsotaampas, minne keula käännetään.

Venheet painuivat syvemmäs pajukkoon ja neljät silmät tähystivät sieltä hievahtamatta liikkeelle lähtevää pyöräkeulaa, jonka raskaita, tummia kangaspurjeita leuto päivätuuli kävi pullistamaan. Aivan oikein, etelään päin, vastavirtaan, kääntyi kokka, ilmaisten laivan aikovan jatkaa matkaansa sisämaata kohden. Levottomuutta ja kiukkua rupesi kuvastumaan tähystäväin karjalaisten kasvoilta.

Nuo Ruijan laivathan ne olivat vähinerin särkeneet vanhan kaupparauhan Vienan rannoilta. Ne eivät olleet tyytyneet ainoastaan kaupantekoon, vaan olivat usein, kaupat päätettyään ja markkinoilta purjehdittuaan, palanneet vihollisina takaisin, käyneet sotasille ja vihdoin ottaneet ryöstön tavakseen. Karjalaisten kehutut rikkaudet, permalaisten kuulut hopeat ja kullat, ne olivat heitä liiaksi vietelleet, — piti kahmasta enemmän, kuin mitä kaupalla sai.

Tuohon ryöstöraivoonsa he olivat tosin langen-

neet jo joskus ennenvanhaankin, Kostamon ukon esi-isiän aikoina; olivat käyneet raastamassa karjalaisten pyhiä kalmistoja ja vieneet niihin kätketyt vainajain varat. Mutta silloin olivat nämä ryöstötyöt toki olleet satunnaisia, tilapäisiä kahakoita, jotka usein päättyivät rosvojen surmaan tai johtivat karjalaisten verisiin kostoretkiin Ruijan rannoille. Taas olivat poltetut kylät pian pystyssä ja vankemmat vartijat kalmistoissa, taas oli kaupparauha palautettu ennalleen pitkiksi ajoiksi Vienan vesillä. Vaan sittemmin, jo Kostamon nuorena ollessa, olivat varjakat ruvenneet jäämään talveksikin Vienan linnaan, ottaneet Karjalan tyttäriä vaimoikseen ja pesittyneet vakinaisiksi kauppakylään. Sinne asettivat he silloin asemiehiäänkin ja rupesivat näiden varassa isännöimään kaupparannalla. Heitä tuli vuosien mittaan yhä enemmän, — toiset saapuivat edeltätulleiden ystävinä, toiset heidän vihamiehinään. Sota rupesi soimaan entisillä rauhan mailla; milloin tappelivat varjakat keskenään, milloin ryöstivät yhdessä karjalaisten kyliä, — siihen särkyi lopulta kaupparauha kokonaan ja kuivuivat Vienan rikkauden lähteet.

Katkerasti oli Karjalan rannalla vihattu näitä vieraita tunkeilijoita. Kostamo muisti sen hyvin nuoruutensa päiviltä, — itselleen oli hänelle isävainaja antanut kostajan nimen ja perinnön muutaman ryöstöretken jälkeen, johon Kivon kotoiset kylät paloivat. Ja tuimasti oli monta kertaa kostettukin, mutta eläminen ei siitään parantunut. Puolenkymmentä vuotta sitten oli Vienanlinnassa viimmeksi raivonnut suuri sota. Sinne asuttuneet ruijalaiset olivat tuhonneet ja upottaneet heitä verottamaan saapuneen Haalogalannin ryöstökulkijain laivan, — mutta siihen taisteluun he olivat itsekin hukkuneet. Ruijat olivat silloin syöneet toisensa melkein sukupuuttoon Vienasta, jonka poltettua linnaa ei sen koommin kuntoon rakennettu. Elämä oli sieltä kuihtunut pois, raunioita vain oli jälellä.

Verkalleen eteni pystykeula loivarantaista virtaa ylöspäin, suuntautuen luoviessaan sitä niemenkärkeä kohden, jossa karjalaiset kalamiehet lymyilivät ja jännityksellä tarkkasivat merialuksen kulkua. Jo liikahtivat perämiehet, vanhus virkkoi:

— Peitetään venheet pensaikkoon, kunnes laiva laskee ohi.

— Entä sitten? — kysyi Uhto. — Varjakat viilettävät kotikyliämme kohti.

— Tuuli tyyntyy yöksi, me ennätämme kyllä viedä sanan Kivojoelle, vastasi ukko hätäilemättä. — Mutta katsotaan ensin, mitä sanoo virran haltija . . .

Kostamo oli tietäjän sukua, tietäjä itsekin, ja osasi tiedustaa haltijain neuvoja. Hän kahloi vesikivelle siihen, missä virta kahtaalle painuen pyörteitä kierrätti, katseli poreiden kihinää ja kaislojen kallistumista virran mukana ja luki lepytyslukunsa. Sitten palasi hän rauhallisesti venheelleen, veti sen maihin pajujen alle ja istahti rantakivelle, lähenevää laivaa yhä katsellen.

— Eivät meitä häviöön vie nämä varjakkain laivat, eivät vihan miehet, jotka vastavirtaan nousevat, puheli hän kuin itsekseen. — Myötävirtaa se tulee totisempi tuho . . .

— Mitäpä tulokkaita sieltäkin saapunee, virkkoi Uhto hiukan epäuskoisesti, sillä muita vainolaisia kuin varjakoita ei toki Vienan vesillä tunnettu.

— Vielä ne nähtänee nekin, vastasi ukko vakavana, pitempiin puheisiin antautumatta.

Ruijalaisten tulo ei häntä tuntunut huolettavan. Päinvastoin katseli hän melkein kuin mielihyvillään sisämaahan suuntautuvaa laivaa, — saipahan siinä taas Karjalan väkikin koetella voimiaan ja tietäjä taitoaan.

Alus luovi nyt yhä heikkenevässä tuulessa niemenkärjen ohitse. Sen keula oli kuvattu punaiseksi, avokitaiseksi lohikäärmeeksi, jonka keltaiset, särmikkäät rintaluut laskeutuivat laivan kylkilautoja pitkin. Korkean kaiteen alla ammottivat pyöreät airojen aukot ja kaiteen varrella seisoi vieri vieressään kypäräpäisiä, karkeapartaisia sotureita, jotka kuin kaihoillen ja kärsimättöminä, mutta intohimo silmässään, katselivat virran avuttoman autioita, ruohoisia rantoja. Keihäskasa oli pinottu matalan maston juurelle ja jousenselkiä pilkisti esiin kaiteen takaa. Mutta laivan perään rakennetulla kohokkeella hoiti ruotelia vanha, ruskettunut merikarhu, katsellen tuntijan silmällä eteensä aukenevaa, vaaleata väylää, — hän ei ilmeisesti ollut ensi kertaa tällä reitillä. Hänen vieressään seisoi kohokkeeseen nojaten nuorempi mies, uljas varreltaan, nähtävästi retken johtaja. Vaskinen oli hänellä näet kypärä ja alas polviin

ulottuva oli hänen haarniskapaitansa, jonka hopeoidut suomukset kimaltelivat päivän kilossa. Kiukkuisina pälyivät häntä kohden pensaiden välistä Karjalan miesten katseet. Uhto puristi melan vartta niin että kynnet syöpyivät kovaan puuhun ja hänen poikansa, nuori Kuura, tapaili jo venheen keulasta joustaan. Mutta kairalakkinen Kostamo pidätti hänen kättään ja ravisti varottavasti päätään.

Hiukan ylempänä rinteellä istui hänen tyttärensä ja soutajansa, Raita, liikahtamatta mättäällä, nojaten leukaansa kämmeneen. Tytön pehmeät, verevät kasvot olivat vakavat ja rauhalliset, mutta hänen katseensa seurasi ohiliitävän laivan peräkohoketta kuin kiinnijuotettuna siihen hartevaan nuorukaiseen, jonka suomuspaita välkähteli paisteessa. Se oli immestä kuin ilmestys, joka hänet lumosi siihen paikkaan, — mitään niin uljasta ja miehekästä ei hän koskaan ollut voinut kuvitellakaan. Hän koetti vain hakea vastaansa katsetta noista tummista silmistä, joita vaskinen kypärä varjosti, vaan laiva liiti niemen ohi suomuspaitaisen soturin sinne päätäänkään kääntämättä. Palavin silmin tähysti siihen mättäällä

istuva impi sittenkin ja aina sitä kiinteämmin, kuta kauemmas perässä seisova sankari hänen silmistään sumeni.

Vanhus nousi pensaan takaa ja rupesi kiireellä toisten miesten kanssa siirtämään verkkoja ja saaliita suurempaan venheeseen, joka sitten paksulti lepillä peitettiin. Pienempi venhe kellui pian tyhjänä ja lähtövalmiina.

— Nyt sanaa viemään kotikyliin ja siellä väleen miehet miekkavyölle!

Toiset soutajat asettuivat jo tuhdoilleen, vaan vielä viipyi tyttö törmällä, yhä leukaansa kämmeneen nojaten, yhä kuin lumottuna tuijottaen poistuvaa alusta. Isä urahti:

— Raita hoi, joudu veneeseen .., häh, mitä uneksit ..?

Tyttö repäsi kuin kivulla katseensa irti kaukaisesta laivasta, jonka peräkohokkeelta vieläkin kimallus kuulsi, mutta ei saanut sittenkään heti nousseeksi mättäältä.

— Häh! — toisti isä nyt vihaisemmin. — Tuota laivaako tuijotat? Pelkäätkö sitä vai, ... vai saiko Ruijan velho sinut silmänheitoillaan lumeisiinsa? Niistä sinut kyllä irti päästän, ole huoletta, — joudu soutamaan vain!

Sukkulana kiiti nyt kahdessa hangassa soudettu kuormaton venhe kaislikkojen lomitse virtaa ylöspäin. Ruijan laiva jäi pian, tuulen tauotessa illansuussa, jälelle toiselle rannalle, jossa siitä hetken kuluttua jo riisuttiinkin purjeet ja ankkuri pohjaan laskettiin. Kypärämiehet poistuivat kannelta, kaiketi lepäämään huomisia ryöstötöitä varten, ainoastaan vahti valvoi keulassa lohikäärmeen kohdalla, yksin hyräellen valjussa yössä. Karjalan miehet purasivat hammasta etäältä ohi soutaessaan ja heidän kouransa puristivat airoja kahta ankarammin. Nuoren Kuuranpa teki mieli nyt jo heti hyökätä nukkuvan vihollislaivan luo, siitä ainakin katkomaan ankkuriköydet, ja hänen oli vaikea hillitä sitä ytyään. Mutta hänen vieressään soutavan tytön airo vipui kuin hapuillen hankavitsassa ja hämmenteli vain päällimmäisiä pintavesiä.

— Parempi sounti ja mutkitta eteenpäin, komensi ukko. — Raita, sinä, kiskohan sisukkaammin! Nyt on kiire käsissä, — huomiseksi on sana saatava Kivon kyliin vieraiden tulosta!

II.

Kun aamun ensi vihuri viskeli tummahtavia väreitä Vienanjoen valkoiseen pintaan, silloin nostettiin taas raskaat kangaspurjeet varjakkain laivassa, ankkuri vivuttiin ylös ja lohikäärmeen särmikäs rinta läksi halkomaan virran aavoja, äänettömiä vesiä. Autio oli luonto, asumattomat rannat; ei nuottatalasta, ei katiskaa näkynyt poukamissa, ei savua noussut vesakkojen välistä, — se oli kuin eloton maa. Mutta kuitenkin tiesi Ruijanlaivan miehistö monien ennenkäyneiden kertomuksista, että näillä rannoilla oli asunut vankka, varakas, toimekas väestö, että juuri tällä jokisuulla oli ollut kaikkinaisten kallisarvoisten kauppatavarain, turkisten, hopeakalujen ja kauniiden kankaitten luvattu maa ja markkinapaikka.

— Mihin ovat täältä hävinneet Lapin verottajat ja Kainuun kurittajat? kyselivät nahkahaar-

niskaiset miehet, keräytyen harmaapartaisen perämiehen ympärille, joka oli ennenkin käynyt Vienanjoella.

— Onko tämä ollenkaan samaa Bjarmien maata, jossa Thorer Hund aikoinaan iski pään Jomalan kuvalta ja josta hän toi mukanaan Norjaan nuo satujen ylistämät, kalliit aarteensa?

— Ja josta monet muut Ruijan miehet hänen jälkeensä ovat varoja voittaneet?

Näin utelivat kärsimättömiksi käyneet miehet, kun purjehdittiin Vienaan laskevan Pienjoen suiston ohi, joka näytti yhtä autiolta sekin. Ja tuo suomuspaitainen, ylväs ylimyskin kävi otsa poimuissa vanhaa merikarhua tiukkaamaan, udellen:

— Tosiaankin, Hookon, mihin ovat kylät joutuneet jokivarrelta? Isäni kertoi, että kun te muinoisin yhdessä hänen kanssaan täällä retkeilitte, näkyi jokaisesta kylästä aina toinen ja edellistään uljaampi.

— Niin näkyi silloin isäsi aikana, Ivar, vastasi harvakseen Hookon-vanhus. — Mutta juuri niitä retkiämme pakoon on väestö täältä väistynyt, siirtynyt pois sodan jaloista, — veljesi viimeinen retki viisi vuotta sitten näkyy varsinkin tehneen puhdasta jälkeä.

Nuori soturi katseli synkästi elotonta luontoa. Juuri tuota veljeään, joka tänne oli laivoineen hukutettu, oli hän nyt saapunut kostamaan, eikä kostettavia löytynytkään mistään. Tämä jaloryhtinen ylimys, Ivar Utvig, oli ensi kerran Bjarmin retkellä. Hän oli, niinkuin oli isänsä ja veljensäkin ollut, Haalogalannin läänitysmies, Norjan kuninkaan edustaja pohjoisessa, ja hänen valtaansa kuuluivat myöskin Jäämeren rannat sekä lappalaisten verotus niin pitkälle kuin hän vain sai verotetuksi noita karuja rannikkoja. Edeltäjäinsä tapaan oli hän nyt tahtonut, kaupanteon ja veronoton nimellä, ansaita ison apajan ryöstämällä bjarmien rikasta kauppakansaa. Niin monet houkuttelevat ja soturin mieltä kannustavat sadut ja tarinat olivat tällaisilta esi-isäin tekemiltä retkiltä kulkemassa hänen kotimaassaan, että nuori ylimys ei mitenkään ollut voinut vastustaa haluaan koetella hänkin onneaan sellaisella seikkailuretkellä, samalla kostaakseen veljensä surman. Mutta nyt ei Vienanlinnassa ollut ryöstön arvoisia asukkaita ja jokivarsikin näytti vallan autiolta, — oliko siis turhiin hupeneva hänen ylväs yrityksensä, jolle hän oli koonnut mukaansa

laivallisen saaliinhimoisia, taisteluhaluisia miehiä koko Haalogolannin rannikolta!

— Sano, Hookon, minne ovat siis bjarmit väistyneet entisiltä asuinmailtaan? kyseli hän edelleen maltitonna harvasanaiselta perämieheltä.

— He ovat nähtävästi vetäytyneet perheineen, peruineen sisämaahan pienten laskuojain varsille, joihin eivät merilaivat ui. Sieltä he turvallisemmin jatkavat pyyntiään, kauppaansa ja lapinverotusta.

— Eikö reittimme varrella siis löydykään mitään asutusta, eikö saalista saatavaksi ollenkaan, eikö miehiä miesten vastukseksi?

— Löytymän pitäisi, kunhan ylemmäs nousemme, lohdutteli perämies murheiseksi vaipunutta ylimystä.

Hän muisti nuoruutensa ajoilta erityisesti kahden virran yhtymäpaikan, muisti siitä vankat kylät, joihin hän kerran oli Ivarin isän kanssa hyökännyt ja joiden kupeelta he olivat keksineet rikkaan kalmistonkin. Se retki oli silloin karjalaisten vastarinnan vuoksi rauennut tyhjiin, mutta samaan kalmistoon aikoi Hookon nyt opastaa tämän uuden, taisteluhaluisen joukon ja hän ar-

veli noiden vankkojen kylienkin siellä vielä olevan paikoillaan. Mutta tuota muinaista retkeään muistellen lisäsi hän vielä vakavana hehkuvakatseiselle nuorukaiselle:

— Vaan jos löytyvätkin ne kylät, joita etsin, niin varoen siellä liikkua saamme!

— Miksi varoen, — tällainen joukko?

— Siellä ei riitä aina miesten määrä eikä voima, — suuri on tässä kansassa tietäjäin mahti. Heidän ovelat loitsijansa voivat taikoa koivikon aseväeksi taikka virittää surmaloukun sankarinkin tielle.

— Lienee mieltä miekoissamme ratkomaan Bjarmin noitien taijat, kehahti siihen kuumaverinen ritari. — Riittiväthän heitä voittamaan ennen isäimme taidot, eihän liene polvi pojista pahennut. Vie meidät vain, Hookon, kairalakkisten bjarmien pariin, lopusta vastaamme me.

— Eikä silloin kalmiston aarteita säästetä, säestivät toisetkin, päällikkönsä ympärille ryhmittyneet soturit. — Ja jos löydämme jokikyliltä sorean noitaimmen, otamme senkin mukaamme hauskuuttamaan merimatkaa ja voittoamme kotona todistamaan!

Näin intoilivat sotaisat miehet korkeakeulaisessa aluksessa, tämän soljuessa yhä ylöspäin vetävän tuulen kuljettamana. Vähitellen kapeni laaja kymi, rannat nousivat jyrkemmiksi ja lähenivät toisiaan. Korkeina, tummina kohosivat koivikkoahteiden takaiset kuusikot ja niiden takaa taas kuumottivat valjut vaarat. Jälelle jäi karikkoniemi ja hiekkarantainen poukama toisensa perästä, kaikki yhtä autioina. Puolelta päivin tuntui virta jo voimakkaana puskevan lohikäärmeen rintaa vastaan, ja ennen pitkää jouduttiin ristivirtaan, johon vedet juoksivat kahdelta taholta. Pitkät airot olivat silloin otettavat purjeiden avuksi ja niiden voimalla suuntausi alus pienempää lasku-uomaa kohden.

Juuri tätä jokihaaraa se oli vanha Hookonperämies hakenut ja siinä hän, kotvasen ylöspäin soudettua, kehotti Ivar-ritaria laskemaan maihin. Tuntijan silmällä tähysteli hän maisemia puolelta ja toiselta, tähysteli kuperoita vaaroja ja niiden välisiä, vaaleita laaksoja ja etsi silmillään vanhoja venhevalkamia vesakkorannalta. Ja vaikkei nyt venheitä ollutkaan rannassa eikä savuja näkynyt alangolta, ei hän uskonut erehty-

neensä: Hän tunsi nämä karikkorannat, — siellä ylempänä ovat kosket ja niiden varrella ovat varmasti kylät, joissa hän ennen oli vihollisena vieraillut.

— Tähän siis lasketaan, — entä sitten? ihmetteli Ivar Utvig melkein tyytymättömänä. — Jos täällä ihmisten asumuksia on, miksi ovat he jälkensä peittäneet.

— Ovat ehkä saaneet vihiä tulostamme, heillä ovat valppaat vartijat.

— Mutta mistä heidät siis löydämme?

— Katsoppas tuota korkeaa, tummaa havumetsää, joka kohoo vaaran laelta ja kuvastuu kuin seinä taivasta vasten, — siinä on, sen muistan, heidän hautuumaansa ja pyhättönsä.

— Ja aarteensa, niinkö? — intoili nuori soturi jo vallan haltioissaan.

— Niin, vainajain mukana hautaavat he maahan näiden varoja.

— Ja sielläkö on heidän jumalankuvansakin, jolla on hopeamalja polvillaan ja kaulassa kultavitjat?

— Niin sadut kertovat, itse en ole sitä kuvaa nähnyt, vastaili vanhus. — Vaan tuossa alem-

pana, vaalean vesakon liepeellä, ovat heidän kylänsä vuolaan virran rannalla, — niihin on teidän ensiksi hyökättävä.

— Itsekö et tule mukaan, Hookon?

— En, olen jo vanha sellaiselle retkelle ja tahdonpa itse vartioida laivaa, — varon aina tämän puolen velhoja. Mutta heti ei ole teidänkään hyökättävä, vasta yöllä, päivän matalimmilleen painuessa . . .

Ilta olikin jo käsissä, kun varjakkain sotalaiva köysin kytkettiin multarinteellä kasvaviin puihin ja miehet illastettuaan nousivat maihin. Intoa paloivat nämä pitkän matkan kulkijat, joille retki näihin asti ei ollut tarjonnut seikkailua eikä saalista ja jotka jo olivat pelänneet sen näin maineettomasti päättyvänkin. Eivät he tosin vieläkään olleet varmoja siitä, että he vihdoinkin olivat saapuneet bjarmien asuinmaille; epäillen he vielä katselivat tuota erämaannäköistä, tummametsäistä harjannetta, mutta he katselivat sitä sentään samalla toivoen ja ihastellen, — sen rinteeltähän heille oli luvattu kalmisto aarteineen, heidän vaivojensa kaivattu palkinto!

Malttamattomat miehet tahtoivat heti lähteä

maihin tienoita tutkimaan, eikä Hookon-vanhuskaan heitä pidätellyt, varotti vain:

— Taidolla liikkukaa ja jos ihmisiä tapaatte, niin kulkekaa kauppiaina. Pyytäkää ostaaksenne majavannahkoja ja kutsukaa miehet tänne kaupantekoon, — ryöstöön on aikaa sittenkin. Niin tekivät isätkin ennen.

Lymyillen painuivat miehet outoon vesakkoon, hiipivät rinnettä ylöspäin, vaaran ja uhman tunteiden risteillessä rinnoissaan. Äänetön oli luonto kuin kuolleessa maassa, — väijyikö vakooja risahtamottomassa pensaassa? Päivä laskeutui verkalleen taivaan rannalle, laskeutui pyöreänä, hehkuvana, keltaisena keränä. Mutta se ei laskeutunut painuakseen vuorelta kohoavan metsän taa, se aikoi vain, luontoa pimeään jättämättä, hipaista latvoja, noustakseen taas idän kulmalle synnyttämään uuden päivän.

Kumarassa kulkevat miehet astuivat vesakosta aukeammalle kanervakankaalle ja katselivat siitä saaliinahnain silmin ympärilleen. Tuonko jylhän vaaran rinteellä siis ja tuonko koivikon takana, josta kuuluu kaukainen kosken kohina? Onko siellä asutusta, onko sillä jo tieto kaukaisista vie-

raistaan, nukkuuko se kylissään vai vartooko vahtina vuorillaan vai hiipiikö se ehkä jo tuolla koivikossa kutsumattomia vastaanottamaan . . . ?

Näitä kyselivät toisiltaan sotaisat miehet samotessaan varovasti eteenpäin ilta-auringon kellertämää kangasta pitkin.

— Yhdentekevä, vastasi siihen kiihkoisasti kuiskaten retken nuori johtaja. — Kunhan täällä vain asutusta on, silloin on kaikki hyvä, silloin saadaan ainakin tapella!

III.

Ylängöiltä juokseva, kipakka Kivojoki oli ennen kiertänyt toista, pitempää uomaa Vienan virtaan laskiessaan, vaan sittemmin oli se puhkaissut itselleen soraharjun halki oikosen laskuväylän, mihin se oli luonut kolme kohisevaa koskea. Vanhan ja uuden laskuhaaran välisellä korkealla saarimaalla sijaitsi juuri se mahtava vaara, jonka tumma hongikko näkyi kauas Vienan virralle. Sen penkereellä oli karjalaisten pyhä kalmisto, sen huipun he olivat linnakseen varustaneet ja tälle vuorelle olivat he antaneet Pyhävaaran nimen.

Kylät sijaitsivat alhaalla koskien varrella, — ne pidättivät näet Vienasta tulevia vihollisvenheitä kyliin saapumasta, vaan niiden luota pääsivät karjalaiset itse kuitenkin venheillään kulkemaan sekä ylös- että alaspäin.

Näiden kyläin asukkaat olivat Kostamon vene-

kunnalta ajoissa saaneet tiedon varjakkain tulosta ja ryhtyneet toimiin tuon vihamielisen vierailun varalta. Monet sodat kokeneena oli tietäjävanhus itse johtanut heimolaisiaan noissa valmistustöissä, johtanut hätäilemättä ja rauhoitellen niitä, joita vainon uhka pyrki vavistamaan. Karja oli siten ajettu kauas salolle, jonne toisista kylistä perheetkin kuljetettiin. Mitä kelläkin oli talossaan arvokkaampaa tavaraa perintönä entisiltä, vauraammilta ajoilta, sen hän kaivoi maahan, venheensä hän suvantoon upotti, aseet ja eväät vain hän varasi mukaansa. Ja niin lähtivät asukkaat tyhjentyneistä kodeistaan nousemaan Pyhävaaralle, jonne kapulan kutsumina vähitellen keräytyi miehiä kaukaisemmistakin kylistä.

Tuskassa ja jännityksessä oli jo ilta ja yö vietetty taivasalla, jylhän vuorilinnan laella. Monet naiset olivat seuranneet miehiään tähän heimon yhteiseen turvapaikkaan ja vaikka he eivät uskaltaneet pelkoaan äänensä valitella, niin kuuluipa kuitenkin yhtenäistä haikeaa kuisketta ja pidätettyä huokausta heidän valvontapaikaltaan, linnan perällä olevasta kuusikosta, jota laskematon aurinko kelmeänä valaisi. Vaan miehet olivat

työssä ja touhussa läpi yön, kantaen lisää kiviä jyrkänteiden reunalle, kaataen uusia murroksia loivemmille rinteille ja kuunnellen Kostamon ukon opetuksia siitä, miten vihollisten rynnäköt olivat torjuttavat. Vasta aamupuoleen he levolle laskeutuivat vartijain valvoessa valleilla.

Linnanvuori oli näet jo vanhastaan varustettu kolminkertaisella vallilla. Metsäinen soramäki kohosi penkereentapaisesti jokitörmästä ja vanhasta, suopohjaisesta uomasta. Alin valli, joka kiersi vuoren keskiosaa, oli liian avara puolustettavaksi, sen Kostamo oivalsi ja siksi hän neuvoi miehiään siinä torjumaan vain ensi hyökkäyksen ja sitten kertymään toista, tanakampaa vallia puolustamaan. Tämän saarroksen sisäpuolella oli karjalaisten kalmisto. Siellä olivat vainajille karsitut puut, siellä aarteet, joita näiden mukana oli kumpuihin laskettu, — siihen pyhättöön pääsemästä olivat viholliset häädettävät. Ylinnä vuoren laella, siellä missä naiset huoliaan uikuttivat, oli vihdoin viimmeinen varustus, — jos se menetettiin oli kaikki mennyttä, sen jokainen oivalsi.

Päivä nousi verkalleen erämaan sumukosta ruveten lämmittämään puitten juurelle nukahta-

neita mekkomiehiä sekä niitä, jotka ääneti vahtivat vartiopaikoillaan keihäs kädessä, jousi seljässä, kirves vyöllä. Silloin saapuivat vakoojina väijyneet miehet alangolta ilmoittaen, että jo on vihollisjoukko liikkeellä. Se on käynyt kivolaisten kylillä, — koskien rannalta nousevat savut jo samassa todistavatkin, että siellä on vento vieraillut, kodit tuleen sytyttänyt. Mutta tavattuaan kylät autioina olivat vainon miehet lähteneet yhtä painoa kiertämään ylös vuorelle päin. Yrittipä hätä ja hälinä syntymään linnanvuorella tämän tiedon saavuttua ja savupatsaiden sakoessa, yritti sittenkin, vaikka tätä viestiä jo olikin yökausi odotettu. Mutta Kostamo-vanhus rauhoitti ja rohkaisi joukkoaan:

— Ei ole hätä tämän näköinen, hiiteen me nämä polttajat mäeltämme torjumme. Jouset vain varalle!

Melkein kuin ilomielellä järjesteli hän vartijat paikoilleen ja sijoitti toiset miehet alimman vallin taa vihollisia odottamaan.

— Onko niitä paljokin? kyseli Uhto vähemmän varmana vakoojilta, jotka vielä läähättäen sonnustausivat aseisiin.

— On niitä paljo, vastasivat tulokkaat. — Ehkä on puolensataa miestä, ehkä enemmän, kaikki kypäreissä ja tapparat olalla.

— Siinä joukossa on meille kerraksi häätämistä, tuumi Uhto matalalla äänellä.

Mutta ukko lohdutti edelleen:

— Onhan miehiä meitäkin, kehahti hän. — Ja virran haltija tiesi, ettei näistä Ruijan miehistä monikaan jokisuulle palaa, — uskokaa haltijaa ja käykää uljain mielin vainolaista vastaan! Ensiksi nuolisade silmille, sitten käsiksi kiviin ja keihäisiin!

Pian vilahtikin notkosta, lehtipuiden lomitse, kypäräpäisiä, nahkahaarniskaisia miehiä ja tiheikössä kilahtivat raudoitetut kilvet. Nuoret Karjalan miehet ryntäsivät kohti ja nuolia sinkoili sateena näreiden siimeksestä saapuvia vastaan. Vaan eipä pystynyt nuolisade pysähdyttämään intohimonsa irtilaskenutta varjakkain väkeä. Öisellä vaelluksella oli siinä taistelun ja ryöstön kiihko yhä yltynyt, miesten tavatessa koskikylät tyhjinä, ja nyt se kiihko purkausi, kun lopultakin saavuttiin saaliin paikalle. Vihdoinkin oltiin ottelussa! Silmittöminä syöksyivät seikkailua kauan

janonneet miehet vastamaata ylöspäin, välittämättä nuolista, jotka heidän kilvistään takaisin kimpoilivat. Jyrähdellen vyöryi raskaita kiviä jyrkänteiltä heitä vastaan, — he väistyivät sivulle, vaan ryntäsivät sieltä kahta sisukkaammin eteenpäin. Heitä ei näyttänyt seisauttavan mikään ja tapparainsa varassa kapusi heitä pian joka taholta kuin oravia vallille. Kiihoittavina kaikuivat kyllä jo karjalaistenkin sotahuudot; he survoivat keihäillään saarrokseen nousevia ja iskivät heitä kirveillään — moni ruijalainen retkahtikin siinä jo ikuiseen uneen. Mutta kovempana karjui kuitenkin varjakkain voitonvarma ääni; he olivat harjaantuneempia aseiden käyttöön, heitä sikisi kuin maasta laajalle rintamalle levinneiden puolustajain eteen, joita he raivokkaina kävivät syöksemään vallilta alas. Ei auttanut siinä piikkoispaitaisten karjalaisten muu kuin peräytyä noiden hurjimusten edestä, joita menestys yhä kannusti.

Jo kuuluikin ylempää Pyhävaaran rinteeltä Kostamon ukon neuvova, rohkaiseva ääni:

— Nouskaa toiselle penkereelle, Karjalan pojat, nouskaa sitä varjelemaan.

Ja hän lisäsi miehille, jotka hänen ympärilleen ryhmittyivät:

— Tässä sodimmekin nyt pyhällä pohjalla!

Sinne miehet eri tahoilta juoksivat, uuteen rintamaan järjestyen. Vaan heidän kintereillään kajahti yhtämittaa varjakkain yhä yltyvä sotahuuto. Ja ylempää vaaran laelta, kuusten alta, kuului ehtimiseen hätääntyneiden naisten voihkiva, vihlova ulina. — —

Puolillepäiville oli näin tulisesti oteltu vaihtelevalla onnella. Kalmistoaan puolustavat mekkomiehet höyrysivät hikisinä päivänpaisteesta ja ponnistuksista ja monen paita jo verestäkin tahkiutui. Heidän kurkkuaan kuivi, heidän jäseniään poltteli, vaan he taistelivat edelleen uupumatta henkensä ja heimonsa puolesta. Monasti olivatkin he saaneet ryntääjät pysähtymään, jopa peräytymäänkin, vaan hetkisen pensaiden pimennossa huokastuaan syöksyivät nuo sisukkaat kypärämiehet uudelleen eteenpäin, aina yltyvällä raivolla, aina askelta ylemmäs.

Niin jäi vihdoin jo toinenkin valli heidän haltuunsa, — karjalaisten oli lopultakin pakko peräytyä pyhästä kalmistostaan. Riemuhuutojen

raikuessa hyppäsivät taistelun tulistuttamat varjakat alas karsikkopuiden ja kuopattujen kumpujen sekaan ja saaliinhimoisina kävivät heistä toiset heti kaivamaan esille hautojen aarteita, toisten yhä häätäessä edestään väsyneitä, toivottomiksi vaipuvia Karjalan miehiä. Vihdoinkin olivat ryöstäjät toiveittensa perillä — eipä heitä ollut pidättänyt bjarmien mahti!

— Missä on nyt voimanne velhot!

— Pakoonpa painuvat sekä miehet että haltijat!

Niin huutelivat voittajat ilkkuillen. Vaan hetkisen hautoja ryöstettyään ryntäsivät he taas esiinhyökänneiden karjalaisten kimppuun, ajoivat heidät edessään kolmannen vallin yli ja kävivät sitäkin piirittämään. Kiviä vyöryi ja pölkkyjä sinkoili heitä kohden, vaan he olivat jo tottuneet niitä väistämään ja ryntäsivät rohkeasti vihollistensa viimeiseen turvapaikkaan. Mies miestä vastaan jo murroksilla taisteltiin, kirveet särähtivät särkyviin kilpiin, keihäänvarret katkeilivat, käsirysyksi kävivät kuumimmat uroot.

Silloin hypätä roiskahtaa kolme, neljä rohkeinta Ruijan miestä suomuspaitaisen päällikkönsä joh-

dolla vallilta vuoren laelle. He ovat huomanneet ulisevain naisten piilopaikan kuusten alla, ovat siinä keksineet uuden seikkailun ja hihkasten juoksevat nuo voittonsa huumaamat miehet painiskelevain puolustajain ohi pitkätukkaisten parveen. Sieltä kuuluu kimeä kirkaisu, naisia heittäytyy hätäänsä huutaen vyörymään rinteeltä alas. Vaan seikkailijat ovat jo kimpussa; kukin heistä on ajoissa katsonut saaliinsa, ne he koppaavat hölmistyneiden joukosta kuin kanat kainaloonsa. Neitosista korein, Raita, on seisonut siinä laitimmaisena, ääneti tuijottaen taistelun tuoksinaa, — hänet tempasee seikkailustaan hurmaantunut suomuspaita kuin heinäruon käsivarrelleen ja rämäkkä nauru kajahtaa ryöstäjäin voitokkaasta parvesta.

Mutta jo on naisten kirkaisu ja ryöstäjäin kiljunta kääntänyt vallilla taistelevat karjalaisetkin kuusikkoon päin. He näkevät tuon uhkarohkean härnäilyn, näkevät vainonmiehiä aivan vieressään ja naisiaan näkevät heidän kainaloissaan, — jo täyttää uusi kiukku mekkomiesten mielet.

— Raidan ryöstävät, karjasee nuori Kuura ja rientää sokeana kaappaajain kimppuun.

— Pelastakaamme karjalattaret!

— Satimeen nuo naissankarit!

Niin huudetaan nyt joka taholta ja tuima, tulinen ryntäys ryöppyää samassa vallilta laskeutuneita varjakoita vastaan. Näiden on kiireellä peräydyttävä, loikattava takaisin kolmannelta vallilta kalmistoon, — tempaamansa naiset he kuitenkin vievät mukanaan.

Mutta Karjalan miesten joukossa on jälleen pitkin koko rintamaa syttynyt uusi vihan tuli. Sydettyneiden sydäntensä vimmalla he syöksyvät eteenpäin, painautuen ennen aavistamattomalla voimalla varjakoita vastaan, joiden nyt vuorostaan on väistyttävä sitä vyöryä. Epätoivo oli ollut vallata Pyhävaaran puoltajat, se on nyt äkkiä muuttunut raivoksi. Kostamokin on noussut vallin viereiselle korkealle paadelle, josta hän kuin loveen langenneena huhtoo kahta puolta pitkällä tuurallaan ja karjuu kuin ukkosen jylinä miehiä kootessaan. Kaikki vihan voimat ovat irti, koko saarroksen reuna ärjyy kuohuvassa taistelussa kuin myrskyävä meri.

— Voitto tai kuolema!

— Henki hengestä!

Mutta taistelun juuri näin kuumimmillaan soidessa, vaimenee se yhtäkkiä kuin noidannuolen iskemänä, katkee ja taukoo kuin rapsahtanut jänne. Taukoo ensiksi vallin yhdellä sivustalla, sitten sen vieressä ja pian pitkin koko saarrosta. Huudot hiljenevät, aallot asettuvat. Miehet jäävät kuin kivettyneinä paikoilleen, millä keihäs ojossa, millä kirves iskuasennossa, — jäävät siihen ääneti seisomaan ja katsomaan alas Pyhävaaran juurelle, joen ja vuoren väliselle paltaalle.

IV.

Pyhävaaran rinteistä oli jyrkin joelle päin antautuva eikä päässyt senpuoleisilla äyräillä paljo metsääkään kasvamaan. Hyvin saattoivat senvuoksi taistelijat nähdä vaaran huipulta, kolmannen vallin kupeelta, alas ranta-alankoon, missä olivat kivojokisten vähäiset heinämaat. Siellä, viheriällä kentällä joen ja vesakon välissä, näkivät he nyt uuden sotajoukon, joka oli sinne ilmestynyt kenenkään tietämättä mistä ja miten. Yksi kamppailevista karjalaisista näki sen ensiksi kiveä rinteestä kiskoessaan; hän viittasi toiselle, kolmas huomasi sen samassa ja pian kiintyivät sinne sotivain varjakkainkin katseet. Tuota joukkoa juuri jäivät kaikki katsomaan paikoiltaan päkähtämättä, heidät valtasi kuin outo lumous.

Vasta kotvasen äänettömyyden jälkeen kuului keihäsmies toiselle kuiskaavan:

— Mitä miehiä ovatkaan nämä uudet vieraat?

— Outoa väkeä, — ystäviäkö vai vihamiehiä?

— Mistä he tulivat? Kumman puolelle he kääntyvät?

Niin kyseltiin pitkin rintamaa, eikä kukaan osannut vastata. Sotaista väkeä olivat joka tapauksessa uudetkin tulokkaat: Pitkämekkoisia, rotevia miehiä, korkeat karvalakit päässä, leveät miekat riippuivat leveistä vöistä ja solakoista keihäistä välähti tahkottu teräs. Oli sentään aseettomiakin joukossa, avopäisiä, parrattomia miehiä väljissä vaipoissa, ristit kädessä. Liikahtamatta seisoivat nämä vastatulleet alangolla katsellen vuorella kuhisevia taistelijoita ilmeisesti yhtä suurella ihmeellä kuin Pyhävaaran taistelijat katselivat heitä.

Kului tuokio. Sotivain rintamat vetäytyivät vaistomaisesti kappaleen matkan päähän toisistaan ikäänkuin odotellen, mitä uuden sotajoukon ilmestyminen oli vaikuttava taistelun kulkuun, ja täysi aselepo vallitsi äskeisen myllerryksen paikalla. Karjalaiset kokoontuivat Kostamon ympäri, joka keihäs kädessään yhä seisoi vallipaadella ja synkästi luimisteli alankoon. Uhto uteli hänen arveluaan outojen miesten matkasta ja ukko vastaili harvakseen:

— Jokivartta alaspäin ovat he tietenkin tulleet; ovat kai jättäneet venheensä könkään niskaan ja astuneet poltettujen kyläin läpi asukkaita hakemaan, — niin ovat he kuulleet täältä taistelun melun . . .

— Eivät ole siis Ruijan väkeä, totesi Uhto kuin hengityksen helpotuksella. Vaan Kostamon ääni ei ollut entistään kirkkaampi vastatessaan:

— Eivät ole Ruijan miehiä, mutta eivätpä ole Karjalankaan heimoa.

— Mitä vieraita ovatkaan he siis!?

— Pahoja vieraita, pelkään minä. Mutta heistä on heti selko otettava. Laskeudu alankoon Uhto tuolta kuusikon kautta, ota pari miestä mukaasi, käy vieraitten puheille.

Suonikas Uhto riensi katajain ja näreikön siimestämää, jyrkkää salapolkua myöten alas lakeikolle ja lopen uupuneet Karjalan miehet katselivat verestävin silmin vuorelta, miten nuo neuvottelut päättynevät. He vaappuivat toivon ja pelon vaiheilla: Tuliko sieltä apu, vai uusiko vihollinen?

Mutta sitä katselivat yhtä jännittyneinä, yhtä epäröivinä, myöskin Ruijan miehet kalmiston rin-

teeltä, kokoontuneina suomuspaitaisen päällikkönsä luokse. He olivat pahasti säikähtäneet alangolle ilmestynyttä joukkoa, — luulivat ensi hetkellä, että jo ovat tottatosiaan Bjarmin velhot sittenkin loihtineet avukseen lemmon väkeä! Joka tapauksessa he varoivat näitä uusia vieraita karjalaisten heimolaisiksi ja siksi he jo olivatkin askel askeleelta peräätyneet kalmistopenkereen alimpaan laitaan, säilyttääkseen paluutiensä. Siinä he nyt vieraita tuijotellen vilkkaasti keskustelivat: Jäädäkö vai väistyä? Sitä he vain ihmettelivät, miksei outopukuinen joukko heti rientänyt ahdistettujen linnanpuolustajain avuksi, eivätkä he senvuoksi vielä tahtoneet pakenemalla luopua voitostaan. Toiset, rohkeammat heistä heristivät edelleen aseitaan vaaran lakea kohden, jossa karjalaiset kuin hölmistyneinä huohottivat, toiset taas viittailivat alas notkoon, jonka takana oli heidän laivansa, ainoa pelastustiensä.

Vihdoin palasi Uhto tovereineen alangolta ja juoksi hengästyneenä sen kallion luo, jolla Kostamo edelleen seisoi, kulmat poimuissa tarkaten vanhojen ja uusien vieraittensa eleitä. Kirkkaina säteilivät sitävastoin sanantuojain silmät ja iloisella innolla kävi Uhto kertomaan:

— Eivät ole vihollisiamme uudet miehet, he eivät tahdo meitä vastaan sotia. Päinvastoin tarjoutuvat he meitä auttamaan varjakkoja vastaan, jos vain heidät avuksemme kutsumme.

Mutta kylmästi ja innottomasti kysyi Kostamo vastaan:

— Miten ymmärsit heidän puhettaan, he eivät kai haasta meidän kieltämme?

— Eivät, mutta heillä on matkassaan muutamia etelän karjalaisia.

— Ja mistä kertovat nämä vieraiden olevan kulussa? kyseli vanhus edelleen kolkosti.

— Kuuluvat olevan Utsjugin venäläisiä, kaukaisia, taipaleentakaisia miehiä.

— Sen jo arvasin, murisi ukko. — Entä millä asioilla he sanovat samoilevansa?

— Veron otossa . . .

— Senkin arvasin, ärjäsi ukko, nyt kiukkua äänessään, ja käännähti samassa kuin uhkaavana paadellaan. — Kerran tulivat samanlaiset korkealakkiset vieraat nuoruuteni päivinä näille jokivarsille samalla asialla, mutta kiire lähtö tuli heille silloin. Sama, lämmin lähtö olisi pitkäpaitaisille annettava nytkin!

Alakuloisiksi painuivat sanantuojat ja muutkin Karjalan miehet kuullessaan tietäjäukon kiukun ja matalalla äänellä virkahti Uhto:

— Millä voimalla sen tekisimme, kun juuri olemme sortumassa toisten vihollisten jalkoihin!

Kysyvinä katselivat kaikki keihäänsä varassa seisovaa vanhusta. Kotvasen oli Kostamo ääneti, vaan taas salamoivat hänen silmänsä ja Uhdon huoliin puuttumatta puhui hän suuttuneena:

— Vai veronotossa! Heillekö olisi ruvettava veroja maksamaan meidän, jotka itse olemme näihin asti muita verottaneet! Omia isäntiään ovat karjalaiset aina olleet näillä mailla, emmepä ole taipuneet veronalaisiksi Vienan linnan varjakoillekaan, vaikka he kyllä ovat koettaneet meiltä sitä vaatia. Minä en rupea noidenkaan veromieheksi, en . . !

Hän viuhtasi vihaisena keihäällään ja asettui taas ääneti alankoon katsomaan. Huoahtaen astui Uhto pari askelta paadelta miesten joukkoon, puhuen heille hiljemmin:

— Minkä siis temme? Vieras auttaisi meitä häätämään pois Ruijan miehet, muuten se ehkä yhtyykin heihin meitä vastaan.

— Sitä emme kestä, säestivät toiset. — Joukkomme on taistelussa supistunut ja väsynyt.

— Kahta vihollista emme jaksa torjua, tuskin yhtäkään!

Näin huudahtelivat vielä aseissa seisovat Karjalan miehet. Vaan vallin reunalla makoili tai istui haavoittuneita, jotka ääneensä voihkivat ja pyytelivät tovereitaan tekemään sovinnon vastatulleiden vierasten kanssa. Näiden ääniin sekaantuivat taas kuusikosta toivonkipinään tarrautuneiden naisten rukoukset.

Kostamo katseli sitä joukkoaan ja hänen täytyi itsekseen myöntää, että Uhdon puheissa on perää. Kahta rintamaa vastaan ei voitu nyt taistelua virittää, se oli armoton totuus. Säälimättä oli kohtalon vasama iskenyt vanhaan Vienan valtaan; yhdestä vainoojastaan se ehkä olisi selvinnyt, kahdesta ei. Taipua täytyy siis tämän iskun alle, siinä ei auta mitkään voimat, sen ymmärsi vanha tietäjä. Ja juuri sen vuoksi hän vaikeni, siksi eivät lähteneet nyt niinkuin tavallisesti rohkaisevat neuvot hänen huuliltaan. Hän puristi ne vain tiukasti yhteen ja kääntyi taas kärsivin, taistelevin elein katsomaan sinne alas jokiahteelle,

jossa viimeksi tulleet vieraat nyt olivat ruvenneet liikahtelemaan ja itselleen nuotioita rakentamaan.

Mutta varjakkain rinteeltä kajahti taas sotaisia ääniä. Karjalaisten ilmeinen alakuloisuus ja neuvottomuus oli pian virkistänyt jo peräytymistiellä olleiden ruijalaisten rohkeutta. He jo oivalsivat, etteivät nuo outopukuiset vieraat olleetkaan karjalaisten heimolaisia eikä auttajia ja rohkeimmat heistä saivat uutta intoa kehotellessaan ääneensä tovereitaan uuteen hyökkäykseen. Uhkaavina, joskin vielä varoskellen, lähenivätkin varjakat taas kolmatta vallia, singautellen nuolia siellä neuvottelevia karjalaisia kohden.

Ankaralla ja vastausta vaativalla äänellä lausui silloin Uhto, taas vanhaa johtajaa päättävästi lähestyen:

— Mitä siis tehdään? Ruija hyökkää taas, taisteluun on käytävä. Kutsutaanko Utsjugin miehet avuksi vai odotetaanko, kunnes he tappelun varrella ovat niskassamme?

— Kutsukaamme heidät avuksi — ehkäpä heistäkin sitten taas selvitään! — Niin neuvoivat vakavasti vanhemmat miehet.

Mutta ukko ei päätään kääntänyt, virkahti vain alangolla oleviin miehiin viitaten:

— Mitä ovat nuokin avopäiset kauhtananiekat, joilla on risti aseenaan?

— Heidän pappejaan kuuluvat olevan, poppamiehiä . . .

— Veron meiltä vievät ja pappinsa meille tuovat! mutisi äijä katkerana. Ja kääntyen äkkiä karjalaistensa puoleen virkkoi hän väräjävällä äänellä:

— Minä en noita vieraita avuksemme kutsu, näen jo sen avun, minkä he heimollemme tuovat. Se ei meitä pitkälle pelasta, silmukan se kaulaamme heittää . . . Mutta näenpä samalla, että te ette voi olla tässä hädässä siihen apuun turvautumatta. Kutsukaa siis vieraat avuksenne, kutsukaa, — minä en kutsu!

Ukko, joka koko ajan oli jännittyneenä seisonut kalliolla, lyyhähti nyt kuin lamautuneena istumaan sen syrjälle ja antoi keihäänsä vierähtää maahan. Eikä hän enempää puhunut, hänen voimansa näytti ikäänkuin taittuneen ja mahtinsa menneen. Hetken siinä toiset miehet vielä hänen vieressään supattivat. He näkivät kiimaiset varjakot uhkaavina edessään, näkivät hurmeessaan makaavia vainajiaan vallin juurella, kuulivat

naistensa voihkinnan kuusikosta ... Savua hulmahteli vielä heidän kotikylistään vesakon takaa, he muistivat kalmistonsa raastetuksi, neitosensa ryöstetyiksi, — he eivät luulleet enempää onnettomuutta enää jaksavansa kantaa. Jo laskeutui tuokion kuluttua Uhto taas katajikkoon, yhä kiirehtien askeleitaan jyrkästi viettävällä polulla...

Varjakat vahtivat kiiluvin silmin, jouset tanassa ja jännittynein käsivarsin, tapausten menoa. He oivalsivat kaikista eleistä päättäen neuvottelujen olevan käynnissä karjalaisten ja heidän uusien vierastensa välillä. Alangolla näkyi pitkänhuiskea Uhto viittilöivän vuoroin kuusikkoon, vuoroin kalmistoon, ja hetkisen kuluttua siellä jo Utsjugin väljävöiset miehet koppasivat solakat keihäänsä ja lähtivät navakasti nousemaan rinnettä viistoon ylöspäin, suoraan varjakoita vastaan.

Nämä ymmärsivät heti sen liikkeen eivätkä jääneet uusia vihollisiaan odottamaan. He laskivat kiireellä jouset selkäänsä, tempasivat saaliit mukaansa ja lähtivät juoksujalkaa peräytymään notkoon sekä sen läpi laivaansa kohti.

Ilon älähdys pääsi silloin kovassa pingoituksessa olleiden karjalaisten kuivista kurkuista.

Heidän nuoret miehensä syöksyivät nyt nuorana vallin yli kalmistoon ja raastettujen hautojen poikki pakenevain vihollisten kintereille, — poissa oli jo väsymys ja toivottomuus.

— Nyt annetaan varjakoille evästä matkaan!

— Otetaan omat pois ja käydäänpä heidän laivaansakin katsomassa!

— Ja pois pelastetaan Karjalan immetkin nyt ryöstäjäin käsistä, huusi Kuura upoten versakkoon, johon hän oli nähnyt naisia vietävän.

Voiton huumaamina humahtivat niin Karjalan pojat pensaikkoon sammuttamaan polttavan kostonsa janoa ja rankaisemaan rauhansa särkijöitä. Naisetkin ilmestyivät taas esille kuusten alta katsomaan taistelun onnellista käännettä ja hoivaamaan haavoittuneita omaisiaan.

Mutta Kostamon ukko ei kääntänyt silmiään pakenevain varjakkain eikä heidän vainoojainsa puoleen. Hän istui yksin, läjään lyyhistyneenä paadellaan, tähystäen melkein kuin tylsänä alas jokirantaan, jonne Utsjugin venäläiset, Ruijan miesten paettua, vähitellen palailivat virittämäinsä nuotioiden ympärille.

V.

Päivä solui iltapuoleen. Helteisen soramäen yli, jossa taistelu päivällä oli soinut, leuhahti lauhkea iltatuuli vilvoittaen sitä osaa Karjalan väkeä, joka vielä ottelun jälkeen lepäili Pyhällä vaaralla ja odotti vihollisten kintereille hyökänneitä nuoria miehiään palaaviksi. Istuttiin pienissä parvissa vaaran laella, josta havuilla peitetyt vainajat jo olivat nostetut siimekseen, tai vahdittiin vallilla, aseet vielä varalta miesten vieressä, ja valppaina vesakkoon tähysteltiin.

Jo liikahti notkon lepikkö ja ensimmäinen partio Vienan nuoria miehiä palasi reippaana, voitoniloa säteilevänä. Se oli hyökännyt naisten ryöstäjäin kimppuun, otellut tuokion rämeikön rannassa ja vapauttanut vienattaret viejäinsä käsistä, jotka olivat turvautuneet kiireiseen pakoon. Riemulla tervehdittiin tätä joukkoa vaaran laelta ja uljaana astui Kuura, kalpeaa Raita-impeä käsi-

puolesta taluttaen, kalliolla kyyhöttävän Kostamon luo, virkahtaen voitokkaasti:

— Tässä tyttäresi, ukko, käsiini oli nääntyä rääkätty raukka.

Ja nuorukainen jäi siihen viereen seisomaan, ikäänkuin kiitosta tai palkintoa odotellen. Mutta vanhus loi vain pikaisen, läpitunkevan katseen sammaleelle retkahtaneeseen tyttäreensä, jonka kasvot olivat ilmeettömät ja katse raukea, ja virkahti hänelle lyhyesti, säälittä ja lämmöttä:

— Annoit vainolaisen viedä itsesi vikisemättä, näin sen itse, tottelit vennon lumeita! — Ja viitaten päännyökkäyksellä alas vihannalle paltaalle, jossa Utsjugin miehet lepäilivät nuotioillaan, jatkoi hän tuokion kuluttua:

— Tuolla on toista vennon väkeä, katso, keksisitkö sieltä uuden mielitietyn — epäkelpo! Mutta katso väleen, sillä jo takaan, että vierasheimoisen kanssa et sukuani jatka.

Kummissaan kuuntelivat karjalaiset vanhan johtajansa suurta suuttumusta, — he eivät häntä nyt taistelun jälkeen ymmärtäneet, mutta kunnioitus tietäjää kohtaan pani heidät vaikenemaan. Niin istuttiin ääneti taaskin hetkinen, päivän painuessa pyöreänä kiekkona luoteeseen.

Silloin nousi toiselta rinteeltä toinen ryhmä Karjalan miehiä Pyhävaaran laelle ja astui notkein, joustavin askelin odottavain omaistensa luo. Nämä nuoret miehet kertoivat ajaneensa pakolaisia takaa Kivonsuuhun asti, Ruijan laivalle saakka, ja monta kypäräniekkaa olivat he tapparoillaan tantereeseen nutistaneet, — lepikössä on runsaasti raatoja. Rannassa oli pakenevain varjakkain kesken vielä syntynyt tavaton sekasorto, kun ensiksi tulleet olivat liian aikasin katkoneet laivansa kiinnitysköydet maista. Pitkä alus oli kääntynyt poikkiteloin joessa, virta oli painanut sen karikkoon, johon sen keula oli rusahdellut. Rannalle jääneiden oli täytynyt ilman aseita ja saaliita pyrkiä uimalla alukseensa, karjalaisten nuolien sinkoillessa törmältä heidän jälkeensä. Vuotavana ja vesilastissa oli punakitainen ruijanlaiva vihdoin, purjeisiin päästyään, lähtenyt viemään miehistönsä rippeitä Kivojoen rannalta pois merelle päin.

Niin kertoivat pohteissaan kotivaaralle palanneet miehet, kertoivat ylpeinä ja korskeina, ja he laskivat jymäytellen Kostamon ukon jalkoihin vainolaisilta takaisin perimänsä saalistaakat.

— Eipä tee varjakkain mieli toiste enää tulla Pyhävaaralle sotimaan, kehahtivat innostuneet miehet.

— Tuskin Vienan vesille ollenkaan, säestivät toiset.

— Verissäpäin vietiin alukseensa sekin suomuspaitainen uros, joka täällä naisiamme hätyytti, todisti muuan mukana olleista.

— Saaliita ja vainajia löytyy paljo vielä Kivon vanhan lasku-uoman pohjalta.

Kuumenneina palanneet miehet seisoivat näitä kertoen tietäjävanhuksen edessä, ikäänkuin odottaen häneltä kiitosta ja tunnustusta. Mutta kokoonpainunut haaraparta ei kohottanut katsettaan maasta, ei näyttänyt kuuntelevankaan ruijalaisten kurittajain tarinoita. Hän oli ikäänkuin siihen paikoilleen vaipunut ja vanhentunut, hänen lakkinsa oli pudonnut maahan — hänen luontonsa oli mennyt. Yhä vain hän tuijotti samenevin silmin alas virran paltaalle, missä korkealakkiset, valkomekkoiset miehet astelivat rakotuliensa lomissa ja tuontuostaankin viittasivat vaaran laelle. Kuin itsekseen hän vain joskus kehujain sanoihin käheästi virkahti:

— Ovatpa tuolla jälellä toiset saaliinjakajat, toiset, äskeisiä ovelammat ja ahnaammat.

Mataloivin mielin kääntyivät silloin voittoisina palanneet varjakkainajajatkin silmäilemään noita äskeisiä auttajiaan, jotka, vaikkapa miekan iskutta, olivat pakottaneet piirittäjät pyörähtämään pakosalle. Siellä he yhä viipyivät Kivon rannalla, kaiketi odottaen palkkiota palveluksestaan, — tosiaankin, kiusaksi voivat käydä nuo auttajat. Kas noin! Kotvan kuluttua lähteekin parvi Utsjugin asemiehiä kapuamaan vaaran rinnettä ylöspäin karjalaisten luo.

Uhto astui sovintomiehineen heitä vastaan ja pitkää neuvottelua siinä taas pidettiin etelän karjalaisten välityksellä. Hämillään käveli Uhto hetken kuluttua Kostamon luo, kertoen miltei arkaillen:

— Sinun puheillesi pyrkivät vieraat ..

Jo vilkastui taas kumarainen vanhus vastatessaan:

— En ole heitä tänne kutsunut, en tahdo heitä tavata, — sopikaa välinne! — Hetken hengästyään hän kuitenkin jatkoi: — He vaativat tietenkin veronsa?

— Niin, sitten lupaavat lähteä takaisin omille mailleen, selittivät neuvottelijat kainostellen.

— Palatakseen taas ensi kesänä tänne, kun kerran oppivat tien ja veronsaannin, murisi ukko koleasti.

Toiset eivät siihen vastanneet. Turhaksi eivät he voineet väittää vanhuksen pelkoa, mutta liioitellulta se heistä sentään tuntui, — saattoihan näistä vieraista toki sovinnossa selviytyä, lahja vain oli annettava lahjasta. Mutta Kostamo jatkoi harvakseen:

— Vaativat palkan avustaan, selvähän se on. Paljoko he vaativat?

Allapäin kävi Uhto luettelemaan taipaleentakaisten miesten verovaatimuksia, sillä ne eivät olleetkaan aivan vähäiset: Majavannahkoja he vaativat monta kiihtelystä, saukonnahkoja samoin, vaativat simpukanhelmiä ja taottua hopeata, jota arvasivat vienalaisilla olevan kätkössä vanhan loistonsa ajoilta. Ukko punoi noita veronvaatimuksia kuunnellessaan paljastunutta päätään, jonka hapsia iltatuuli leyhytti, ja puhkesi sitten surumielisenä puhumaan:

— Teidän kai on pakko antaa auttajillenne, —

ensi kesänä vaativat he jo toisen mokoman. Vai onko teissä — kumarassa istunut vanhus nousi vihdoinkin tantereelle seisomaan, ojentausi suoraksi ja korotti komeaksi äänensä, — onko teissä miehiä ajamaan nämäkin ryöstäjät rannoiltamme pois? Nyt on aika — hä? Onko teissä nuorissa vielä sisua, minä olen valmis uuteen otteluun!

Äsken vainolaisten ajosta palanneet nuoret miehet katsoivat vuoroin vierasta sotajoukkoa, vuoroin uudelleen haltioituvaa tietäjäänsä, innostuivat hetkeksi ja lamautuivat taas. Sillä nuo jokiahteella käyneet sovinnonhierojat katsoivat avuttomina jalkoihinsa, kynsivät neuvottomina partaansa ja sopersivat hiljaa:

— Heitä on paljo, paljo vielä koskien yläpuolellakin, tässä on vasta etujoukko. Ei auta tässä tappelu . . .

— Ei auta, toistivat toiset. — He ottavat ja ottavat rajusti, jos ei heille hyvällä anneta.

— Minkä väkisin ottavat, se voidaan vielä kostolla ottaa takaisin, niin ovat isämme usein tehneet. Mutta maksettu vero jää heille vapautemme hinnaksi, sitä et pysty takaisin vaatimaan.

Niin saneli Kostamo-vanhus ylväänä, suorana

seisten miesten edessä. Mutta taas häneltä selkä ikäänkuin taittui ja toivottomana hän jatkoi:

— Vaan te olette heille sananne antaneet, oletteko?

— Palkkionhan lupasimme.

— Niinpä se maksakaa, minä en maksa!

Miehet tiesivät, että tietäjällä oli maakuopassa kuusikkorinteen alla kätkettynä heimon vanhoja aarteita, — sinne oli hän viime yönä pelastanut kalmistostakin kalliimmat hopeat ja kullat. He olivat aikoneet pyytää, että vanhus näistä heimon yhteisistä aarteista luovuttaisi mitä nyt vieraille lunnaiksi tarvittiin. Mutta kun siitä tuli puhe, kieltäysi johtaja jyrkästi. Puolikumarassa seisoi hän vaaralla ja katseli verestävin silmin kauas metsäistä maisemaa, jonka tulenkarvaisena laskeutuva auringon pyörä kuin kulonhohteiseksi punerti. Katkeralla, särähtävällä sävyllä, mutta yhä tietäjän syvällä äänellä, hän siinä heimolaisilleen lausui:

— Jo taittui Vienan valta! Tässä vainajain mäellä näen sen nyt murenevan. Näihin asti taisteltiin ja kestettiin; väliin voitettiin, väliin tapattiin, mutta isäntinä aina elettiin omalla ka-

maralla. Nyt möitte vieraalle isäntävallan, antausitte hänen veromiehikseen, möitte poikainne, heimonne vallan — miten kauaksi, sitä en näe. Vieraalle nyt veronne maksakaa, minä en hänen orjakseen taivu.

Pari askelta astui hän jo eteenpäin kallionsa luota, mutta pysähtyi vielä virkkoakseen:

— Heimon aarteita ei veroksenne anneta, ne ovat vainajain omat, säilykööt heille. Te kerätkää verot keskenänne, maksakaa mistä saatte, minä en enää neuvotteluihinne puutu.

Sen sanottuaan tarttui Kostamo käsipuolesta tytärtään, joka koko ajan oli ääneti kyyhöttänyt hänen jalkojensa juuressa, ja läksi verkalleen, mutta vielä entistään kumarampana, astumaan tummavarjoiseen kuusikkoon. Joku nuorista miehistä pyrki häntä vielä pysäyttämään ja puhuttelemaan, mutta siltäkin rohkeus petti . . ., tietäjävanhus oli puhunut niin käskevästi ja varmasti. Veronhierojat taas kääntyivät odottavain pitkäpaitaisten puoleen ja lupasivat aamuun mennessä kerätä ja tuoda heille verot — se oli sovittelujen tulos.

Mutta Kostamo-vanhus ei sitä enää kuullut.

Avopäin astui hän tyttärineen kappaleen alaspäin kuusikon salapolkua. Kaamein mielin, outo avuttomuus sydämmessään, katselivat karjalaiset suuttuneena poistuvan johtajansa, kuulun tietäjänsä, yksinäistä vaellusta. Hän laskeutui soramäen rintaan, jossa tiedettiin hänen aarreluolansa olevan, vaikkei siellä ollut käynyt kuin jokunen harva vanhimmista miehistä. Sinne hän painui kuin maan uumeniin, hävisi mäentäyteisen väkijoukon silmistä.

Luola oli syvälle soramäkeen kaivettu ja sen kansi oli peitetty suurilla kivillä. Sen tukipuina, jotka estivät tuota raskasta kattoa luhistumasta, oli vain muutamia puisia pystypönkkiä, — nämä kannattivat koko kuopanpäällistä kivirauniota. Luolaansa päästyään ryhtyi sydäntynyt vanhus kirveellään katkomaan kannatinpylväitä. Iski poikki ensimmäisen, iski toisen ja kolmannen . . .

Kumeana kajahti mäelle kirveen kalke sieltä syvältä vuoren sisältä, raskaan raunion alta. Kun ensi kumahdus kuului, hytkähtivät Karjalan miehet, katsoivat toisiaan, astuivatpa jo askeleen luolaa kohden. Mutta he seisauttivat kulkunsa, — itsepä tietäjä tekonsa tiesi, muiden neuvoista

hän ei huoli . . . Siinä seisoivat miehet nyt ääneti ja jähmettyneinä kuunnellen maan sisästä kumahtavia iskuja kuin haltijan ääntä haudasta. Vielä isku, vielä viimmeinen, ja jo solahti soramäki alaspäin, kiviraunio painui kappaleen maan sisään, lupsahti tasaisesti, meluttomasti, kuin sorakuopan täyttyessä ainakin. Vierähti pari kiveä rinteeltä, jokunen näre suistui juuriltaan, toinen katketa rapsahti ja taas oli kaikki hiljaista vaaran laella.

Vienan tietäjä oli tyttärineen haudannut itsensä ja heimonsa vanhat aarteet kiviraunion alle, syvälle Pyhävaaran sydämmeen, kun ei tahtonut ruveta vieraalle veroa maksamaan. Ja hänen haudalleen loi keskiyön punaisena hehkuva aurinko matalalta taivaanrannalta palavan hohteen kuin syttyneestä kulosta.

KARSIKOSSA.

Korkean kuusen kupeella, joka äsken oli karsittu oksattomaksi aivan latvatupsua myöten, seisoi äänetönnä miesjoukko metsäisellä mäellä. Mäen alla oli tiheä, heleänvehreä vesakko, joka ulottui etäiseen jokeen asti, mikä ikäänkuin metsään auennut, valkealta välkähtävä valorako halkaisi tuon muuten aution ja rajattoman, yhtä lakean ja yhtä tasaisen, tummanruskean korven. Tuon leveän, sydänkesällä korkea-äyräisen joen rannalla oli juuri mäen kohdalla pieni kylä, puolenkymmentä matalaa, harmajaa taloa yhdessä rypäleessä, jotka ikäänkuin puolittain painautuivat viereisen metsän kätköön.

Tuonne joelle ja kylään päin miehet vakavina katselivat. Joki oli Kemijoki ja se heidän kylänsä oli Sihtuunan eli Liedakkalan kylä. He olivat sieltä nyt päivällä kantaneet notkon läpi tänne mäelle, kalmistoon, kylänsä vanhimman, jota miehistä useat isoäidikseen sanoivat. He olivat peittäneet vainajan soramäkeen, luoneet siihen pienen kum-

mun ja karsineet sen vierestä kuusen — nuo ennemmin karsitut puut, jotka kuivina törröttivät mäellä, ne merkitsivät useimmat sen polven miesten ja naisten leposijoja, joita nyt haudattu muorivanhus oli viimeinen.

Miehet olivat jo valmiit palaamaan kylään, he odottivat vain naisia, jotka vielä kyyhöttivät eri hautojen ympärillä. Silloin yksi nuoremmista kysäsi vanhimmalta, joka siinä kirves olalla lähtövalmiina seisoi:

— Nytkö ei ole, isä, enää yhtään hengissä niistä, jotka tämän suvannon rannalle kylän rakensivat?

— Ei, äiti oli niistä viimeinen. Täällä karsikossa ovat he nyt kaikki hyvinä naapureina, mitä lienevät eläissään olleetkin.

— Mutta olivathan he hyviä naapureita eläissäänkin, huomautti nuorukainen.

— Aluksi huonoja, kovin huonoja . . . lopuksi hyviä. Mutta parasta onkin, että he ovat vieneet ne tarinansa mukaansa, silloinpa eivät enää toisten kyläinkään eläjät meiltä kysele, mistä me olemme tulleet, eivätkä meitä vieraina katso.

Isän ja pojan näin jutellessa oli siihen heidän

ympärilleen koko miesjoukko ryhmittynyt kuuntelemaan. Tuo keskustelu oli hipaissut useimmille tunnettuja, mutta vain vaillinaisesti ja hämärästi tunnettuja tarinoita, sukumuistoja, joihin vanhemmat aina vain hyvin arkaillen olivat koskeneet ja joista nyt enää ei vuosikausiin, nuorimman polven kasvaessa, oltu puhuttu. Uteliaina senvuoksi kaikki korvansa terästivät. He olivat kaikki pitkänsolakoita, rotevia miehiä, lujatekoisia, vaaleakatseisia — muodoltaankin he naapurikyläläisistään erosivat —, ja omituisen luja yhteenkuuluvaisuuden henki sitoi heitä toisiinsa. Kun keskustelijat vaikenivat, kysäsi taas eräs nuoremman polven vesa:

— Miksi vierovat sitten toisten kyläin väet meitä?

— Ei ne sinua enää viero, ole huoletta, naurahti vanhus. — Muorivainajaa ja niitä, jotka hänen kanssaan tänne tulivat, niitä he vieroivat siksi, että nämä olivat omilta teiltään tänne tulleet ja laittaneet metsään omat polut ja jokeen omat padot.

— Mistä olivat sitten meidän väet tulleet?

— Mereltä, pitkien, pitkien matkain takaa. Mutta se on pitkä tarina, poikaseni.

— Kertokaa se meille! pyysi poika. Ja lukuisat äänet yhtyivät siihen hartaaseen anomukseen. — Kertokaa meille isävainajain tarina!

Harmajakulmainen, jakopartainen vanhus istahti uhrikiven reunalle ja laski kirveensä maahan. — Kertoisinko, virkahti hän puolittain kuin itsekseen. — Korkeallahan vielä kierii päivän kehä, kaunis on levätä tässä karsikon laidassa, — jospa sen kertoisin noiden kuopattujen muistoksi. Ja tämän viimeisen varsinkin. Sillä tietäkää, lapset, että äitini oli ryöstetty sotavoitto ja isäni oli hänen ryöstäjiänsä, oli kokonaan toista heimoa; mutta tällä jokivarrella joutuivat he elämään yhdessä ja onnellisina kaukana kumpaisenkin syntymäsijoilta. Ja noiden toisten turpeenalaisten laita oli sama.

Uteliaina painautuivat ympärillä seisovat, joiden joukkoon jo vaimojakin ehti, kuuntelemaan kertojan sukutarinoita, ja tiheänä rypäleenä he siten istuivat tai seisoivat karsikkomäen suvisella rinteellä. Vaan kookasvartinen vanhus täytti lupauksensa ja alkoi:

— Tuo kotikylämme on tavallaan pitkäin ja katkerain vainoretkien tulos, ja me olemme jälke-

läisiä kahden toisilleen vihamielisen kansan, jotka miespolvia ovat toisiaan suurten merien poikki sotineet ja sortaneet. Ne meret, joiden partaalla nuo kansat asuivat ja vieläkin asuvat, ne ovat kaukana täältä, kukaan meistä ei ole siellä asti koskaan käynyt. Ja loitolla olivat toisistaankin noiden kansojen asumarannat, — karjalaisten ranta oli päivännousun puolella, ruotsalaisten eli svealaisten maa siitä kauas länteen. Mutta suurilla venekunnilla, monisataisilla miesjoukoilla, olivat he siltä jo vanhastaan tottuneet tekemään ryöstö- ja hävitysretkiä toistensa asunnoille.

Niin tekivät Karjalan nuoret miehet taas eräänä kesänä satamastaan, jota Vehkalahdeksi mainitaan, suuren ryöstöretken svealaisten rannoille. Heidän venheissään oli kahdet teljot päällekkäin ja kumpaisessakin kerroksessa souti aseellisia miehiä kahdessakymmenessä hangassa, ja näitä venheitä oli heillä paljo. He soutivat syyspimeillä vihollisrannikkoon uurtuviin lahtiin, joiden pohjasta he asutusta etsivät, he soutivat ja sauvoivat vielä virtojakin ylöspäin ja saapuivat niin suurelle järvelle, jonka rannoilla oli vankka, vauras asutus ja komea kauppakyläkin, — näin etäälle eivät

karjalaiset eikä hämäläisetkään ennen koskaan olleet retkeilleet ruotsalaisten maahan. Äkkiarvaamatta yllättivät he siellä nyt rauhalliset viljelijät, ryöstivät saalista laajalti koko rannikolta ja hävittivät kylät, senkin suuren kauppalan, joka oli Sihtuuna nimeltään.

— Niinkuin meidän kylämme! huudahtivat nuorimmista kuuntelijoista monet. Vaan toiset tiesivät toki jo oikaista:

— Siitähän se kuuluu meidän kylälle nimi annetunkin.

Mutta kertoja ei kuunnellut tuota sivullisten väittelyä, vaan jatkoi:

— Kova kuuluu olleen ottelu tämän kylän tienoilla karjalaisten merisissien ja svealaisten miesten välillä, mikäli viimemainittuja ehti keräytyä kokoon. Mutta harvempina joutuivat svealaiset alakynteen; voittaja ryösti tavaran, tappoi karjan, talot poltti ja eläjiä, ketä hengissä kouriinsa sai, vei se venheilleen, orjiksi omalle maalleen kuljettaakseen. Siksipä souti erästä Karjalan venhettä pois Mälarjärven vesiltä sekin nainen, jolle äsken kuusen karsimme, mutta nuorena impenä silloin, — siksi souti hän, sekä moni muu teljoon kytketty Ruotsin mies ja nainen.

— Hän oli siis todella Ruotsin heimoa, kuiskaili joku nuorukainen. Ja toinen kuului vastaavan:

— Sen maan kieltähän hän vielä tautivuoteellaan toisinaan puhui.

Mutta kolmas nuori mies kysyi ääneensä kertojan puoleen kääntyen:

— Orjiksiko nuo Ruotsin vangit tänne kaikki joutuivat?

— Eivät orjiksi, — eivätkä kaikki tänne joutuneet. Vaan malttakaahan kun kerron.

Hetkisen oli kivellä istuja muistellut niitä tarinoita, joita hän lapsena ollessaan enin oli kuullut, ja jatkoi sitten:

— Hurjaa oli ollut karjalaisten voitonhuumaus, kun he taas pitkänä jonona soutivat salmivesiä ulos meren aukeille. Mutta kun merelle ehdittiin, niin jopa loppui remu ja riemu. Syysmyrsky siellä laivakunnan tapasi ja toisen venheen toisestaan erotti; aalto ja tuuli ajeli aluksia valloillaan, siinä säässä eivät enää airot paljoja pidätelleet. Miten lie muiden sotavenheiden käynyt, pääsivätkö saarien suojaan vai hukkuivatko soutajineen, saaliineen, siitä eivät ne esi-isämme, jotka

tänne pelastuivat, koskaan mitään tietoja saaneet. Vaan sen venheen, jota he soutamalla pystyssä pitelivät, sen kiidätti kaakkoismyrsky kauas oudoille, pohjoisille vesille, ja he antoivat sen kulkea myötäiseen, ponnistellen vain, ettei aalto laitoja särkisi eikä alusta täyttäisi.

Sitä myrskyä kesti päivän ja toisen ja kappaleen kolmatta päivää yhtä painoa. Kovaa työtä saivat miehet tehdä, säilyttääkseen aluksensa uppoamasta, ja heidän ruotsalaiset vankinsa ponnistelivat yhtä sitkeästi, — henki siinä oli kysymyksessä kaikilla. Ja pelastumaan he lopulta pääsivät. Myrsky taukosi vihdoinkin. Vaan kun silloin sotavenhe, laitarikkona ja peräsimettä, vihdoin saatiin lasketuksi kallioisen meriluodon kupeelle tuulen suojaan, niin olipa koko sen väestö ahdistuksesta ja valvonnasta niin väsynyt, että miehet hervottomina retkahtivat lepäämään ja nukkuivat heti, mikä kivien koloon, mikä satalaudan pohjalle. Siitä unesta eivät useimmat heistä heränneetkään.

— Siihenkö kuolivat, viluko tappoi? utelivat kuuntelijat.

— Ei, vaan viha, viha ja kosto, vastaili kertoja

harvakseen. — Myrskyssä henkensä puolesta tapellessaan olivat karjalaiset laskeneet vankinsa irti auttajikseen, sama surmahan heitä kaikkia uhkasi. Uupuneina nämäkin nyt suojaan päästyä heittäytyivät lepäämään, — vaan he eivät nukkuneet. He ajattelivat poltettuja kotejaan ja orjankohtaloaan. Mies nousi sieltä, toinen täältä, he nykäsivät toisiaan, hakivat aluksesta aseita . . .

— Ja surmasivat Karjalan miehet, niinkö?

— Niin, ryöstäjänsä, vainolaisensa, — vapauttaan he ajattelivat, pelastustaan . . . Surmasivat makaajia monta, ennenkuin näistä toiset meluun heräsivät ja tarttuivat aseihinsa hekin.

— Ja tappelu syntyi?

— Raateleva, verinen tappelu, katkerampi kuin koskaan kauppakylän rannassa, se riehui nyt aution meriluodon sateenmärillä kallioilla. Karjalaisista oli monta nukkuessa nujerrettu, molemmankieliset olivat nyt melkein tasaväkiset ja epätoivon vimma heitä kannusti. Kumman heimon perujen oli päästävä luodolta poistumaan? — siitä oli kysymys. Nuo merihädästä pelastuneet, jotka äsken olivat yhdestä airosta kiskoneet, säilyttääkseen venheensä ja henkensä ärjyvässä

myrskyssä, he nyt iskivät toisiaan armottomammin kuin koskaan myrsky, ja kun mies kaatui toiselta puolen, niin jo kellahti toiseltakin. Niin tuhoisasti he hävittivät toisiaan, että pian oli ainoastaan kolme, neljä miestä kummallakin puolella pystyssä. Silloin vasta he oivalsivat, että he eivät voita kumpaisetkaan, vaan hävittävät toisensa niin tyyten, ettei kukaan pääse luodolta hengissä pois, — silloin vasta he väsyivät ja laskivat alas aseensa ja katselivat kauhulla niitostaan. Silloin tehtiin rauha, — ja kerrottiinpa sen silloinkin tapahtuneen vasta sen naisen ansiosta, joka Ruotsista ryöstettynä oli karjalaisten venhettä soutanut.

— Isoäiti-vainajan! Hänkö eriheimoiset sovitti? kyselivät henkeään pidellen kuuntelevat naiset.

— Hänestä tuli sitten karjalaisten sotavenheen päällikön puoliso, — tämä mies oli isäni, ja hänkin oli taistelussa mukana . . .

Kertoja huoahti hetkisen, hymähti ja virkkoi:

— Eipä se sovinto sentään aluksi kuulu niin aivan eheätä olleen, — pakko siihen ajoi, ei sydänten halu. Ja pakko ajoi taistelijat takaisin

laitarikkoon sotavenheeseen, taas yksissä voimin ponnistelemaan, päästäkseen kuolemanpeittoiselta meriluodolta johonkin elämisen ilmoille. Mutta katkeruus ja epäilys asui miesten mielissä, kun he nyt harvoilla airopareilla kiskoivat raskasta alusta uudelleen aallokon halki. Miehet eivät tienneet, missä olivat, minne soutivat. Sen he aavistivat, että jossakin päivännousun puolella oli karjalaisten maa ja päinvastaisella taholla ruotsalaisten ranta. Mutta itään eivät ruotsalaiset taipuneet soutamaan, koska heitä siellä odotti orjuus, eikä karjalaiset taas länteen, koska heitä siellä odotti kosto, eikä kumpainenkaan puolue kyennyt toistaan pakottamaan. Suunnattiin senvuoksi kulku yhä vain pohjoiseen, edelleen myötätuuleen, toivottiin siten vihdoin jouduttavan jollekin puolueettomalle mantereelle.

Tätä retkeä kesti kauan. Vaan tämän jatkuvan sounnin varrella tapahtui se ihme, että nuo raatelevain vihollisjoukkojen tähteet, jotka vielä äsken meriluodolla olivat koettaneet tyyten lopettaa toisensa, nyt vähitellen sulivat todella sovinnollisemmiksi ja ystävällisemmiksi toisilleen. Kuta useampi päivä laski heidän näiltä oudoilta

vesiltä mihinkään saapumattaan, sitä selvemmäksi heille kävi, että kaikki ajatus palaamisesta vanhoihin, kotoisiin asumapaikkoihin oli turha ja mahdoton, ja sitä ilmeisempää heille oli, että heidän oli pakko pelastua elämään yhdessä. Joka hetki he tarvitsivat toisiaan, siinä edelleen syysmerellä kamppaillessaan, ja he oppivat nyt vähitellen yhä enemmän luottamaan toistensa kuntoon ja tahtoonkin. Mutta ehkä sovinnon syntymiseen sittenkin tehokkaimmin vaikutti lemmen liitto. — Karjalaisten johtajan ja ruotsalaisen immen väliset kihlajaiset — isäni ja äitini aviojuhlat — oli jo laivan kannella Sihtuunan simana juotu. Nämä nuorikot eivät tietysti enää toisilleen turmiota tahtoneet ja he juuri tasoittelivat, sitä myöten kuin toistensa kieltä oppivat ymmärtämään, seuralaistensakin mielien särmäkkyyttä.

Kertoja vaikeni, ikäänkuin merkiksi, että siinä se suvun tarina nyt olikin. Mutta nuoret kuulijat utelivat vielä:

— Tänne Kemijoelleko sitten vihdoin päättyi venekunnan matka?

— Tänne, — autiolle rannalle, jota ei kumpai-

nenkaan heimo omakseen tuntenut, tänne saapuivat soutajat vihdoin eräänä syyspäivänä. Ja kun he eivät tienneet, missä päinkään siitä olivat heidän kotoiset maansa, päättivät he ainakin ensi talveksi jäädä tähän asumaan. Vaan meren rannalle, jonka levottomuuden ja epäturvallisuuden he kokemuksesta tunsivat, eivät he jääneet, vaan soutivat ja sauvoivat venheensä leveää virtaa ylöspäin niin pitkälle kuin koskilta pääsivät, ja kantoivat myrskyltä säilyneet ryöstösaaliinsa siitäkin vielä kappaleen ylöspäin. Vasta kun tapasivat tämän mielestään rauhaisan suvannon asumattoman salon keskeltä, kävivät he kiireesti ensimäiset pirttinsä talven varaksi kyhäämään, — yhdessä he metsässä ryskivät, yhdessä salvokset pystyttivät, yhdessä myös veden ja metsän viljaa ravinnokseen pyytivät. Ja siihen he jäivät toiseksikin talveksi, ja kolmanneksi jäivät, vaikka kyllä pian havaitsivat, että siellä, täällä joen partaalla jo muidenkin saunoja savusi. Ne eivät toki olleet niin lähellä, että pyyntimaat olisivat sotkeutuneet, mutta sen nämä tulokkaat kuitenkin oivalsivat, että heidän oli pysyttävä sovinnossa koossa, jos heidän mieli kyetä uutta asumustaan puolustamaan.

Siten syntyi kotikylämme — nimi sille pantiin hävitetyn kauppakylän mukaan, jonka tytär oli ensimäisen perhekunnan emäntä uudella rannalla. Mutta pian perustivat toisetkin tänne perheitä, hakivat tyttöjä naapurikylistä tai ryöstivät niitä etäämpääkin, ja uusia pirttejä kohosi jokiahteelle. Ja lujasti he koossa pysyivät, aina valmiina taistelemaan ympäröiviä uudisasukkaita vastaan, jotka heitä aluksi ja kauankin vieroivat, yhdessä he kävivät tuntureilla kierteleviä lappalaisia verottamassa, yhdessä he uhrinsa toimittivat tällä mäellä, jossa nuo entiset taisteluveikot nyt hyvässä sovussa rinnakkain lepäävät. Syntyi kuin yhteinen, hiljainen sopimus siitä, ettei tässä kylässä enää muistellakaan, miten viha ja vaino oli alkujaan vallinnut sen ensi eläjäin joukossa ja miten hätä ja pakko oli lopulta ajanut heidät yhteen. Siksi siitä ei ole täällä puhuttukaan vuosikymmeniin, — nyt sen kotikylänne tarinan tunnette tekin, mutta teidänkin on tarpeeton siitä joka päivä puhua.

Kertoja nousi kiveltä, ja kun nuoret miehet vielä hänelle kysymyksiä heittelivät, katkaisi hän ne kokonaan, vastaten leikkisesti:

— Elkää kyselkö, en ollut itse mukana, olen täällä syntynyt, niinkuin tekin. Ne, jotka olivat mukana merihädässä ja tappeluissa, ne lepäävät nyt kaikki kalmistossa ja jääkööt tänne rauhassa nukkumaan. Meidän on aika laskeutua kylään, — kas, päivän kehä sivelee jo läheisen metsän latvoja, ilta on käsissä.

Ensimäisenä laskeusi kookas, leveäharteinen vanhus alaspäin kanervaista rinnettä notkoon päin, jonka keskeltä ilta-auringon hohteessa joen vetinen vyö nyt punertavalta välkähti, ja äänettömissä, vakavissa mietteissä seurasivat toiset, miehet ja naiset, häntä polkua pitkin jokiahteelle, Sihtuunan kotoiseen kylään. Hiljaiseksi jäi kalmisto, ainoastaan hieno iltatuuli humahteli siellä yksin vainajille karsittujen kuusten latvatupsuissa.

ERÄS KOSTORETKI.

Vanhat ja katkerat lienevät olleet hämäläisen ja karjalaisen heimon keskenäiset perintövihat jo silloin, kun nämä heimot joutuivat rinnakkain elämään Suomessa, jonne edelliset olivat tulleet merenlahden poikki Virosta ja jälkimäiset maitse Laatokan ympärille. Ja uusilla asuinpaikoilla jatkui vihoja vuosisatain halki yhtä katkerasti. Laaja oli kyllä erämaa noiden sukulaisheimojen välillä, se ulottui Kymijoelta Vuokselle, vaan eipä se estänyt heimojen nuoria, sotaisia hiihtäjiä tekemästä partioretkiä toistensa asuma-aloille, joissa ryöstivät, polttivat, hävittivät, surmasivat. Ja kun sitten asutukset molemmilta puolin vuosisatain vieriessä lähenivät toisiaan, sitämyöten kuin kalastajat ja pyyntimiehet rakensivat saloon saunojaan, ja välissä oleva erämaa siten kapeni ja suli, niin eipä se lähestyminen suinkaan heimovihojen särmiä tylsemmiksi hionut. Päinvastoin, toisten sa kuuluville joutuneet pyyntimaat ja kalavedet aiheuttivat alinomaa uusia riitoja erän-

kävijäin ja uudisasukasten kesken ja uusia rettelöitä rintamaiden laitojen vakinaisenkin asutuksen välillä. Eräkorvessa syntyi vuosittain pienempiä tai suurempia kahakoita apajoista ja ne pitivät aina vireillä heimojen sotaista mieltä. Sillä kun

Unto verkkonsa viritti
Kalervon kalavesille

ja taas vuorostaan

Kalervoisen kärtsä koira
Repi uuhen Untamolta,

niin nuo pienet paikalliset kiistat ja kiusat herkästi laajenivat heimojen välisiksi riidoiksi, kuohuttaen vanhat vihan veret uusiin intohimoihin ja nostattaen sotaisan kiihkon. Nuorten hiihtäjäin pienet partioretket paisuivat siten pian suuremmiksi kosto- ja ryöstöretkiksi. Yhtenä kesänä hyökkäsi Karjalan väki miesjoukolla Hämettä ryöstämään ja jo seuraavana talvena hiihti Hämeen miespuolinen nuoriso Laatokan rannoille, karjalaisten asutuksia savustamaan. Ja siitä seurasi uudet kostoretket . . .

Joskus paisuivat kosto- ja ryöstöretket varsinaisiksi järjestetyiksikin sotaretkiksi, joihin mies

talosta läksi koko heimosta, ja silloin kohtasi täysi tuho toisen heimon koko asutusta. Näitä retkiä jatkui vuosisatain halki, jatkui vielä sittenkin, kun molemmat nämä kilpailevat heimot olivat joutuneet toisten, voimakkaampain kansojen isännyyden ja ylivallan alaisiksi, valtakuntain, jotka käyttivät tätä suomalaisten sukulaisheimojen sisällistä särkymystä ja keskenäistä vihaa hyväkseen, tyydyttääkseen omaa valloitushaluaan tai uskonnollista käännytysintoaan. —

Näiden heimotaistelujen kestäessä oli jouduttu niin pitkälle, että kristityssä maailmassa leikattiin vuosiluku 1228, — suomalaiset heimot eivät tästä ajanlaskusta silloin vielä mitään tietäneet, ne elivät vielä pakanoina kaskiensa ja karsikkojensa ympärillä. Hämäläiset olivat vielä vapaita miehiä, kenenkään herruutta he eivät tunnustaneet, vaikka oli kyllä sekä lännestä että idästä päin heille jo koetettu tyrkyttää vierasta valtaa ja uutta uskoa, jonka tieltä heidän vanhojen kotoisten haltiainsa olisi pitänyt väistyä. Varsinkin lännen puolelta oli viime vuosina hämäläisten

maahan saapunut joukottain lähetyssaarnaajia ja kastajia, jotka koettivat heitä taivuttaa vaikutuksensa alle ja joita Aurajoen rannoilta kannusti voimakas ja tarmokas Tuomas-piispa. Mutta toistaiseksi se ei ollut onnistunut. Vaan toista, itäistä, valloitushaluista naapuria oli tämä lännestä tuleva vaikutus hämäläisiin kuitenkin ruvennut huolettamaan: Nowgorodin tasavallan toimekkaat ruhtinaat tekivät nyt entistä rajummin hyökkäyksiään hämäläisten maahan, — taikka tekivät niitä heidän nimessään ja johdollaan Laatokan karjalaiset.

Karjalainen heimo oli näet ensiksi joutunut vieraan vallan ja vaikutuksen alle. Siitä oli tullut Ilmenjärven rannalle kasvaneen venäläisskandinaavilaisen vallan, Nowgorodin, ja sen ruhtinaiden käskykansa ja näiden ruhtinaiden lähettäminä ja johtaminanytkarjalaisetjatkoivatvanhojaretkiään Hämeeseen. Edellisenä kesänä 1227 oli Nowgorodin sotaisa ruhtinas Jaroslaw tehnyt Laatokan kaupungista, Syvärijoen suulta, karjalaisten johtajana laivastoineen hirmuisen hävitysretken Hämeeseen, josta hän vankejakin oli vienyt sellaiset määrät, ettei hän voinut kaikkia mukanaan kuljettaa, —

osa niistä oli siten tapettu, toinen osa vapaiksi laskettu. Sanomaton katkeruus ja kiukku oli taas täyttänyt hämäläisten mielet, joiden poltetuilla asuinmailla nyt vallitsi hävitys ja suru, ja he olivat päättäneet kostaa, — kostaa taas kerran, mutta kostaa nyt kerrankin, niin että tuntuisi. He olivat sitä varten pitkin koko rintamaatagan vuosikauden kengittäneet keihäitä ja vuolleet vasamia, he olivat valmistaneet kostoretkensä vainolaisten maahan niin voimakkaaksi ja suureksi, että he nyt luulivat voivansa iskeä iskun itse sen pahan sydänjuuriin, joka sieltä alituisesti heidän kotejaan uhkasi, — itse Suuren Nowgorodin tasavallan keskustaan. Mutta Karjalan heimo oli silloin ensiksi heitä vastassa ja siihen vanhaan vainolaiseen heidän ensi hävittävä iskunsa siis taaskin kohdistui.

Mies talosta, kaksi parhaasta oli kiertokapuloilla pitkin Hämettä liikkeelle nostatettu ja varhain keväillä nämä miesjoukot jo olivat surmaretkeään varten kokoontuneet. He olivat tällä kertaa hekin lähteneet liikkeelle laivoilla ja veneillä hämäläisten satamista Suomenlahden poukamista, — vesitsepä olivat karjalaisetkin vii-

meksi heidän mailleen tulleet. Puolisensataa oli alusta, 2000 miestä niissä souti Suomen lahden aavoja pitkin sen kärkeen asti ja sieltä Nevan virtaa ylöspäin lakeiden suomaiden lomitse väljälle Laatokalle, jossa kevättuuli nosti järvilaineen korkeammas kuin suolaisen meren hyöyt.

Mahtava oli se laivasto, joka näin vieraan saariston halki souti vainolaisen rannoille, karvaita kärsimyksiään kostamaan; rohkeuden nosti sen näky soutajain mieliin, joita poltteli pitkän vihan jano, ja sitä sammuttamaan nyt miehet ilolla kiirehtivät. Jokaisen kymmenhangan perässä istui vanha teiden tuntija, joka oli joko karjalaisten vankina ennen näillä vesillä liikkunut taikka siellä partioissa nuorempana retkeillyt, ja kukin venhekunta kuunteli tottelevaisena johtajansa käskyjä. Uhkaavina ja voitonvarmoina soutivat hämäläiset siten Syvärijoen suuhun ja sieltä kappaleen matkaa ylöspäinkin. Siellä laskivat he venheensä alavalle rannalle ja siitä hajautuivat he venekunnittain karjalaisten maata ryöstämään, retkeilivät polttaen ja hävittäen aina Aunukseen asti. Tämän heimokostonsa tahtoivat he ensiksi suorittaa ja sammuttaa polttavimman

janonsa, ennenkuin lähtivät sille pitemmälle retkelle Syvärijokea ylöspäin ja Ilmenjärven ruhtinaskaupunkiin saakka, joka oli heidän suuren retkensä suuri päämaali.

Rannikon karjalaiset katselivat verkkovenheistään saarien rantavesakkojen takaa kauhistuneina ja hätääntyneinä tätä mahtavaa venhejoukkoa, jonka keuloista tuhannet keihäänkärjet välkkyivät ja jonka teljoilla suotivat kevätahavan polttamat, tuimannäköiset, valkotukkaiset miehet, ja he tiesivät, että nämä keihäät välkkyivät ja nuo vihaiset silmät paloivat juuri heidän ja heidän perheittensä pään varalta. Ja saarien takana lymyilleet kalastajat soutivat henkensä hädässä mantereen lahtiin, varoittamaan pahaa aavistamattomia omaisiaan, ja soutivat sieltä edelleen mataloita sisäsalmia pitkin Laatokan kaupunkiin, ilmoittamaan siellä vartioivalle sotaväelle, mikä vaara seutua uhkasi. He muistivat, minkä tuhon he olivat jättäneet jälkeensä hämäläisten maahan ja aavistivat, että nämä keihäsmiehet olivat tulleet nyt maksamaan samalla mitalla. Mutta Laatokan kaupunkiin sijoitettu Nowgorodin vallan edustaja, posadniekka Wolodislaw kokosi kiireellä

kiviseen linnaansa venäläiset ja karjalaiset soturinsa, hylkäsi autioksi kaupunkinsa, joka vain puumuureilla oli ympäröity, ja lähetti lentävän viestin Nowgorodiin, ruhtinas Jaroslaville: „Nyt on hätä käsissä, nyt on Häme soutamassa. Se uhkaa meitä Laatokan varsilla, se uhkaa teitäkin Ilmenjärvellä, sillä sen voima on nyt suuri. Joudu apuun, ruhtinas Jaroslaw, jos tahdot maasi säilyttää ja valtasi pitää!"

Airut ajoi selkähevosella alavia metsiä pitkin ja pelkoa ja hätää jätti hänenkin tuomansa viesti jälkeensä, missä vain hän kulki. Mutta Hämeen suuttuneet miehet sammuttelivat sillävälin kostonjanoaan Karjalan rannoilla, joita pitkin he soutivat Aunukseen asti, he riehuivat, polttivat, nauttivat. Saalista kertyi venheisiin, käryäviä raunioita jäi vesistöjen varsille ja metsäin piiloista kuului haavoittuneiden tai ylisillään paenneiden karjalaisten naisten ja lasten itkua ja valitusta. Niillä karjalaisilla, jotka kreikkalaiseen uskoon olivat kastetut — niitä ei ollut vielä monta — oli juuri vainolaisten tullessa Vapahtajan juhla, helluntai, ja juuri tänä juhlana siis heidän koteihinsa ilmestyi hävitys ja suru. Ja silloinpa kotien ja

omaisten mukana hävisi heiltäkin hetkeksi luottamus uuden uskon voimaan. Mutta hurjistuneet tulokkaat jatkoivat vain riehumistaan yhä laajemmilla aloilla.

Vaan Laatokan vanhaan linnaan oli sillävälin posadniekan ympärille kertynyt säännöllisen sotaväen lisäksi joukko hätääntyneitä Karjalan miehiä, ja niiden kanssa läksi Wolodislaw, hämäläisten ryöstellessä karjalaiskyliä, liikkeelle, ahdistelemaan tuota tuhatlukuisana raivoavaa vihollista. Hän läksi soutamaan, odottamatta Jaroslavilta Nowgorodista saapuvaa apua. Sillä hän toivoi yllättävänsä ryöstämään hajaantuneet viholliset ja souti sotajoukkonsa matalapohjaisilla aluksillaan heidän venhevalkamaansa, joka oli Syvärijoen suistossa.

Mutta vartioitta eivät olleet hämäläiset venheitään jättäneet ja ryöstömatkoiltaan he nopeasti kertyivät valkamaansa vartijoilleen avuksi. Posadniekka ryntäsi aamuhämärissä hämäläisiä vastaan ja tuima tappelu syntyi hietikkokentällä ja Syvärijoen pensakkoisella suistorannalla. Taistelua kesti koko päivän; yhä useampia ryösteleviä hämäläisiä ehti päivän kuluessa saapua venheiden

heittopaikalle omaisilleen avuksi. He olivat aamustapäivin olleet allakynnessä ja karjalaiset uhkasivat jo saartaa ja tappaa heidät kaikki siihen yhteen rymykkään. Mutta iltapuoleen kallistui voitto kokoontuneiden hämäläisten puolelle ja hyökkäävät karjalaiset olivat nyt päällikköineen vuorostaan ahdistuksessa ja saarron hädässä. Henkensä puolesta molemmat joukot tappelivat, sillä julma, armoton surma oli tiedossa sillä, joka toisen alle sortui.

Keväisen illan hämärään asti kesti taistelua ja paljo kaatuneita makasi silloin kuolleina tai haavoitettuina nevaisilla rannoilla ja vesirajassa särkyneiden venheiden kupeilla. Voitto oli silloin Hämeen miesten, Laatokan posadniekan täytyi joukkoineen lähteä kiireesti peräytymään taistelupaikalta, soutamaan raskaita lotjiaan supistuneilla soutujoukoilla päin aavaa merta, pelastuakseen saarroksesta. Mutta niin uupuneet olivat silloin voittajatkin, joiden haltuun taistelutanner jäi, etteivät he kyenneet peräytyviä täydellä tarmolla takaa-ajamaan. He seurasivat kyllä aluksillaan posadniekan pakenevaa joukkoa ja eroittivat sen kotilinnastaan, Laatokan kaupungista. Wolodis-

lawin oli pakko peräytyä erääseen Laatokan saareen, Pekinsaareen, johon myöhemmin Pähkinälinna rakennettiin, ja karjalaiset jäivät sinne ponnistuksistaan lepäämään. Hämäläiset taas laskivat yöksi venheensä mantereen rannalle, johon leiriytyivät.

Seuraavana päivänä luultiin taistelun taas uudistuvan uudella raivolla, hämäläisten varottiin silloin hyökkäävän koko kertyneellä voimallaan Pekinsaareen, tekemään lopun vastustajistaan. Pelossa ja hädässä siellä heitä posadniekan johtamat karjalaiset yökauden odottivat, valmiina henkensä puolesta viimeiseen mieheen asti kaatumaan ja jättämään kotiseutunsa alttiiksi vainoojilleen.

Mutta hämäläisetpä eivät hyökänneetkään. Päinvastoin souti vielä samana aamuyönä yksinäinen alus hämäläisten rannalta Pekinsaareen tarjoten Wolodislawille rauhaa. Kummeksuen kuunteli voitetun karjalaisjoukon johtaja sitä tarjousta; hän epäili siinä jonkun viekkauden piilevän ja antoi kieltävän vastauksen, — tulkoot hämäläiset tappelemaan, uhmaili hän! — Mutta hämäläiset eivät tulleet nytkään, eivät sinä päi-

vänä eivätkä seuraavana, eivätpä vielä kolmantenakaan, vaikka karjalaiset jännittynein mielin heitä odottelivat. Ja kun karjalaiset sitten vihdoin saarivarustuksestaan varoskellen läksivät heidän tuumiaan tutkimaan, tapasivat he hämäläisvenheet poltettuina rannalla, heidän ottamansa vangit palasiksi hakattuina metsän rinnassa ja enimmät vainolaisten ryöstämät saaliit löysivät he sieltä mantereen puoleisesta valkamasta, johon voittajat taistelun jälkeen olivat laskeneet. Mutta hämäläisiä siellä ei enää näkynyt, vartioitta olivat siellä ruhjotut alukset. Tutkittiin silloin laajempaan koko mantereen ranta, samottiin varoskellen kotiin Laatokan linnaan asti, jota valloittamaan vainolaisten luultiin lähteneen. Ei ollut heitä silläkään, ei missään . . .

Vihollinen oli hävinnyt, kadonnut kuin tuhka tuuleen. Karjalan maa oli taas vainoojista vapaa, metsiin piiloutuneet perheetkin uskalsivat taas vähitellen palailla poltetuille pirtinpaikoilleen ja ruveta tapettujen omaistensa kuoppain vierelle suunnittelemaan uutta elämistä.

Mutta Laatokan linnassa tapasi Wolodislaw, sinne karjalaisineen palattuaan, toisen vieraan,

— Nowgorodin ruhtinaan Jaroslavin, joka nyt oli apujoukkoineen ehtinyt hätääntyneiden avuksi. Ruhtinas kysyi vihollista, kiukustui, suuttui, — se oli siis rankaisematta laskettu palaamaan hävitystyöstään! Mutta minne? Laivastonsa se oli jälkeensä jättänyt, se oli siis paennut maitse, jalan. Miksi ja minne?

Miksi olivat tosiaankin mieslukuisat, hyvin asestetut hämäläiset voittonsa jälkeen ja juuri sen huumauksessa ollen jättäneet saaliinsa ja aluksensa ja lähteneet tiettömiä metsiä, soisia taipaleita myöten pakenemaan tietymättömille, vaikeille taipaleille?

Vasta myöhemmin se selvisi Laatokan karjalaisille ja ihmettelevälle posadniekalle ja äskensaapuneelle ruhtinaalle ja silloin laittoi Jaroslaw kiireellä ratsumiehensä ajamaan väistyneitä vihollisia takaa. Vaan se oli jo myöhää, vieraat olivat silloin jo painuneet syvälle läntisiin metsiin ja joutuneet taistelemaan uusia vaaroja ja vaikeuksia vastaan raivaamattomilla erämailla. —

Huumauksessa oli voiton jälkeinen yö ja aamu vietetty hämäläisten valkamarannalla, syöty ja

juotu ryöstösaaliita ja uhmaten puhuttu uusista voitoista. Vaan juuri sen humun keskelle palasi eräs vakoilemaan lähetetyistä vartijavenheistä, ja sepä kertoi, että Nevan matalahko laskuniska oli tukottu, vihollisten laivasto oli siellä takanapäin, paluutie hämäläisiltä oli ummessa. Ei ollut hämäläisillä aavistusta siitä, että pienempi osasto Nowgorodin ruhtinaan väkeä oli sinnepäin matkansa suunnannut ja koonnut aluksia meren puolelta ryöstäjäin niskaan hyökätäkseen. Mutta kun tämä seikka nyt vartijain kertomuksista heille selvisi, niin he hytkähtivät ja hätäysivät: Merrassa ollaan! valittivat heti hätäisimmät miehet. Vaan maltillisemmat johtajamiehet koettivat vielä joukkoaan rauhottaa, viitaten väkensä suuruuteen ja äsken saavutettuun voittoonsa. He neuvottelivat ja lähettivät Pekinsaareen yksinäisen venheen soutamaan, tarjotakseen Wolodislawille rauhaa. Siten toivoivat he selviytyvänsä selkävihollisestaan ja he luulivat voitetun posadniekan siihen tarjottuun sovinnonkämmeneeseen ilollakin tarttuvan.

Vaan kun sanantuojat saaresta palasivat kertoen, että posadniekka oli välirauhan teosta kiel-

täytynyt, silloin sai pian sekasorto ja päättömyys vallan hämäläisten äsken vielä voitonhuumaamissa venekunnissa. Mitä nyt on tehtävä? Niin kysyttiin joka taholta valkamarannalla, jossa toiset temmelsivät puolihumalassa karjalaisten oluista, toiset pöpperössään heräilivät nuotiotuliensa äärestä. Riitaa syntyi pian johtomiestenkin kesken. Toiset tahtoivat tuotapikaa hyökätä Pekinsaareen, lopen tuhoamaan eilen voitetun vihollisen; toisista se oli uhkarohkeaa ja he vaativat pikaiseen pakoon lähtemistä. Mutta minne paeta, sitä eivät he osanneet sanoa; vesitie kotiinpäin, Nevajoki, oli tukossa. Paetaan maitse! huusivat silloin säikähtyneimmät. Ja vaikka kylmäverisemmät johtajamiehet, jotka tunsivat nämä soiset tienoot Laatokan lounaisrannoilla, varoittelivat ja estelivät, ei siitä enää ollut apua. Maltti oli miehiltä mennyt.

Pakokauhu sai ennen pitkää valtoihinsa sotaiset miehet ja miesryhmä toisensa jälkeen rupesi jo ominpäin painumaan outoon metsään, jättäen venheensä, vankinsa ja saaliinsa. Pakko tuli silloin vastahakoisillekin seurata heitä. Vanhat hämäläisjohtajat kävivät surulla ja mielikarvau-

della viimeiseen tehtäväänsä valkamarannalla. He iskivät vihapäissään kuoliaiksi vankinsa, särkivät saalislastissa olevat venheensä tai sytyttivät ne palamaan, ottivat selkäänsä evästä, mitä kantaa jaksoivat, ja painuivat niin salolle hekin, auttaakseen toki paenneita tovereitaan eksymästä ja opastaakseen heitä niin eheinä kuin suinkin sen pitkän jalkataipaleen halki, jolle he hätäännyksissään olivat lähteneet.

Siinä oli syy, miksi posadniekan hiipijät löysivät autiona hämäläisten leirirannan, siitä tuli lopulta selitys, miksei äsken voittanutta, tuhatlukuista vihollista enää tavattu mistään. Kun se keksittiin, harmistui Nowgorodista apuun rientänyt ruhtinas ja pani väkensä vielä metsiä pitkin kynsistään livistäneitä vihollisia takaa-ajamaan, samaan aikaan kuin kirkonkellot Laatokan kaupungissa ilolla läppäsivät tietoa vainolaisten poistumisesta karjalaisten rannoilta ja helpotuksen huokaus pääsi vaivautuneitten, ahdistuksissa eläneitten naisten ja lasten huulilta.

Takaa-ajajainsa kynsistä olivat metsiin paenneet hämäläiset kyllä pelastuneet, mutta monet muut vaarat ja surmat heitä vielä näillä tiettö-

millä taipaleilla väijyivät. Suot olivat vielä keväiseltään vetelät, työlästä oli niiden yli miesjoukon paeta, monetpa sinne rämeisiin sortuivatkin. Ja kovin pitkä oli hämäläisten kuljettava taival. Heidän oli, metsien läpi taivallettuaan, samottava inkeriläisten asuman maan halki ja sitten Karjalan kannaksen poikki, ennenkuin ehtivät kotoiselle Suomenniemelleen. Ja näiden seutujen asukkaat olivat nekin heidän verivihollisiaan, jotka eivät hädässä pakenevia vastustajiaan säälineet. Pienissä parvissa paettiin ja niitä väijyivät solateillä ja jokien kaalamoissa inkerikot ja karjalaiset, surmaten sadottain pakolaisia ja toisia orjikseen kytkien. Se oli surma suurempi kuin koskaan tasapään tappelun tantereella, sinne hämäläisten tuhatlukuisesta, ylpeästä laivastoväestä useimmat hupenivat ja hukkuivat. Vain harvat heistä pääsivät palaamaan takaisin kotoisille Hämeen mailleen.

Uljaana oli Hämeen väki liikkeelle lähtenyt, voimalla oli se vihollisensa voittanut, kostonjanonsa oli se sammuttanut ja runsaat saaliit oli se koonnut karjalaisten ryöstetyistä kylistä. Vaan voitettuna, masennettuna, pieneksi pivolli-

seksi kutistuneena palasi tämä matkue kuitenkin kesäsydännä takaisin, tuoden mukanaan hämäläisten rintamaille enemmän tuskaa, enemmän surua ja itkua, kuin suurinkaan karjalaisten partiojoukko taikka edes Nowgorodin ruhtinasten järjestämä sotaretkikään oli tuonut.

Moniksi vuosiksi taittoi tämä hämäläisten hukkaan mennyt ryöstöretki heiltä miehuuden ja tarmon. Sen aiheuttaman masennuksen aikana pääsi lännestä päin hiljalleen hiipivä toinen vieras valloittaja, joka eturintamanaan yhä taajemmin lähetti heidän joukkoonsa munkkejaan ja pappejaan saarnaamaan ja kastamaan, tunkeutumaan heidän asumustensa sydänseutuihin saakka ja niissä vaikutusta voittamaan. Ja ennen pitkää oli Hämeeseen rakennettu ruotsalainen linna ja katolinen kirkko, joka iski juurensa siellä paljo syvemmälle, kuin sipuli-kirkko Karjalassa.

Mutta viimmeinen retki Karjalan maille ei toki tämä hämäläisten ryöstöretki ollut. Niitä jatkui taas pian ja jatkui kauan, veljesvihan kipinä kyti lakkaamatta ja tupsahti ehtimiseen uuteen tuleen. Vuoroin ryösti Karjala Hämettä, vuoroin Häme Karjalaa, kosto kasvoi aina kostosta. Ja näiden

katkerain veljessotain aikana juurtui molempain heimojen maihin, sekä idästä että lännestä, yhä lujemmaksi vieras vaikutus ja vieras valta, joka suomalaisten särkymystä hyväkseen käytti.

RIITA RIHMOISTA.

Kuusiston piispanlinnan viileässä, korkeaholvisessa juhlatuvassa, jonka lehdeksillä koristetut pylväät tänään tuoksahtivat nuorelta koivikolta, oli aamiaisateria jo hetki sitten päättynyt. Ruoat oli korjattu pois, palvelijat olivat odottavina vetäytyneet ovensuuhun, mutta pappispukuiset pöytävieraat viipyivät vielä viinimaljan ääressä, niinkauan kuin hopeahapsinen piispa itse istui kunniapaikallaan korkeareunaisessa nojatuolissa. Eikä Suomen kirkon lähes kahdeksankymmenvuotias johtaja Maunu Tavast tänään pitänyt kiirettä pois ruokahuoneesta; hän oli tavallista pirteämmällä päällä ja antoi monien hengellisten ja maallisten töittensä ja huoltensa nyt rauhallisesti levätä.

Sillä hänellä oli tänään linnassaan harvinainen ja rakas vieras, jota hän tahtoi hyvänä pitää ja jonka seurassa hän viihtyi. Se oli Strengnäsin tuomiorovasti Tuomas, joka vartavasten oli tehnyt Ruotsista pitkän matkan meren yli tervehtiäkseen

Kuusistossa vanhaa ystäväänsä ja opettajaansa Suomen Maunua. Heidän ystävyyssiteensä olivat lujat aina niiltä ajoilta asti kolmekymmentä vuotta sitten, jolloin Maunu Tavast, silloinen Turun arkkiteini, oleskeli Erik Pommerilaisen kotikappalaisena ja kanslerina Tukholman linnassa, missä Tuomas silloin oli vaatimattomana apupappina. Hauskaa ja virkistävää oli piispavanhuksen nyt verestää noita vanhoja muistoja ja samalla kuulla tuoreita tarinoita Ruotsin viimeaikaisten valtiotapahtumain vaiheista sekä suojattinsa Kaarlo Knuutinpojan menestyksestä valtionhoitajana.

Tunnit kuluivat tarinoidessa. Kesäinen aurinko valoi pienen, pyöreäruutuisen ikkunan läpi juhlatupaan valojuovan, joka yhä jyrkempänä siirtyi pitkän honkapöydän ääressä istuvia prelaatteja kohden, kirkastaen vihdoin piispavanhuksen valkoisen pään.

Juhlavieras nousi silloin kuin väkisin patjapeittoiselta istuimeltaan ja virkkoi:

— Tuokion tuokiolta olen eronhetkeä lykännyt, mutta nyt se on lopultakin tullut. Korkealle nousee päivä, laivani on minua jo kauan odottanut.

Nyt on minun kiitettävä sinua, arvon isä, monipäiväisistä kesteistä ja kaikesta muusta.

Vaikealtapa näytti piispavanhuksestakin katkaista yhdessäolo ja kaikki muinaisuuteen liidelleet muistot. Mutta velvollisuudet kutsuivat häntäkin.

— Ikävä on erota rakkaasta vieraasta, vastasi piispa valitellen. — Mutta niin on maailman meno. Ja jätätpä toki tänne nyt näkyvän muiston vierailustasi.

— Niin, kalliimpani jätän sinulle nyt ystävyytemme pantiksi, sen tiedät isä, virkkoi vieras liikutettuna ja tarttui sydämmellisellä lämmöllä istuimeltaan nousseen isäntänsä hoikkaan käteen. — Ja kiitollisuuteni onkin syvin sen johdosta, että otat tämän aarteeni vaaliaksesi, otat tänne kasvatiksesi Pietarini.

— Se on minulle rakas tehtävä, Tuomas, ja ole rauhassa, kuin omaani häntä hoidan.

Mutta tuomiorovastin luisevat, harmahtavat kasvot olivat käyneet melkein juhlallisiksi, kun hän jatkoi:

— Suuri on se palvelus, jota sinulta pyydän, kun sinua pyydän tuosta vesasta kasvattamaan

suoran puun. Hän jäi orvoksi isänsä kaaduttua Engelbrektin retkillä ja hän olisi voinut kasvaa vinoon, hänessä on kiivasta verta. Ajattelin kauan, ketä ystävistäni pyytäisin ohjaamaan oikeaan tätä holhoukseeni jäänyttä, lepattavaa, levotonta nuorukaismieltä. Mutta kuinka mietinkään, en voinut estää ajatuksiani yhä uudelleen palaamasta sinuun ja rauhaisaan Kuusistoosi, en voinut kieltäytyä toivomasta, että sinä, isä, tasaisella, ymmärtävällä luonteellasi, arvollasi ja lujalla kädelläsi olisit häntä ohjaamassa. Jos hän talttuu ja vakaantuu, ei kukaan sinua paremmin sovellu häntä opastamaan hengelliselle uralle, johon hänet olen aikonut. Arkailin kauan; nyt olen tuonut nuoren Pietarin tänne, ja sinä olet suostunut hänen kasvatusisäkseen, — mieleni on sanomattoman iloinen.

— Lopeta jo, Tuomas, vastasi kirkassilmäinen piispavanhus vallan nuhtelevasti ja tahtoi lyödä leikiksi koko juhlallisuuden. — Tottahan me, puolenkymmentä pappia, täällä yhden pojan kurilla ja opetuksella hoidamme siitä rasittumatta, sen suurempihan ei asia ole. Holhottisi jää tänne ja palaa täältä toivottavasti kerran kelpo miehenä

luoksesi. Minulla on linnassani kuten tiedät toinenkin nuori kasvatti, etäinen sukulainen, — yhdessä he saavat oppia ja vaurastua tässä rauhan saaressa, kuinka maailma muualla myllertäneekin, — se on sovittu!

Näin tarinoiden oli piispa vieraineen ja kotikappalaisineen astunut ulos juhlatuvasta. Hän laskeusi, ijästään huolimatta vielä suoraryhtisenä ja komeana, päiväpaisteiselle pidalle ja viittasi luokseen kaksi noin kahdenkymmenen vuotiasta nuorukaista, jotka siellä näkyivät jo hyvinä tuttavina tarinoivan.

— Nyt olet minun poikani, Pietari, virkkoi hän ystävällisesti pitemmälle ja solakammalle nuorukaisista, joka värikkäässä asemiespuvussa, sulka hatussaan ja lyhyt miekka vyöllään, kiirehti hänen luokseen. — Nyt sanot hyvästit holhoojallesi, mutta surut pois, ikävällä ei aloteta Kuusiston päiviä!

Rohkeutta säteilivätkin nuoren miehen verevät, terveet kasvot; paljon raskaammalta näytti eron hetki vanhasta tuomiorovastista, joka hänet nyt erinomaisella hellyydellä sulki syliinsä. Mutta rovastikin koetti ilmeisesti hillitä mielensä laineita;

hän siunasi hartaasti jäävän nuorukaisen, antoi hänelle vielä viimeiset manaukset ja kiirehti sitten melkein kuin paeten linnan vesiportille, jonka edustalla hänen laivansa odotti puoleksi nostetuin purjein. Hänen silmässään kimalteli kyynel, mutta hän ei tahtonut sitä näyttää. Vanha piispa huomasi sen kuitenkin ja koetti vieläkin lohduttamalla hälventää vieraansa ikävän:

— Turvassa on holhottisi täällä, Tuomas, ja tässä näet hänen toverinsakin, siivon, hiljaisen nuorukaisen, — tervehdi rovastia, Klaus! — Sen hän virkkoi hintelälle, ujonnäköiselle nuorukaiselle, joka hiukan taaempaa seurasi saattojoukkoa laivasillalle. Klaus oli hänkin asemiehen puvussa, joskin vähän vaatimattomammassa kuin toverinsa, ylimyssukuun kuului näet hänkin, vaikka hänen suomalainen sukunsa oli köyhempi.

— Matkusta rauhassa, Pietarisi jää hyvien ihmisten joukkoon, virkkoi piispa vielä viime sanoikseen lähtevälle.

Laiva kääntyi jo lahdelle ja sen purjeisiin tarttui tuuli. Purjeiden taa peittyivät pian lähtevän vieraan kaipausta kertovat kasvot.

— Lapsi on rakas, mutta lapsenlapsi sitäkin

rakkaampi, virkahti piispa tuokion kuluttua puoleksi itsekseen, puoleksi seurassaan oleville pappismiehille, katsellessaan loittonevaa alusta. — Tiedän hyvin, miltä tuntuu, kun rakkaimpansa maailmalle jättää, muistan elävästi, kuinka itse kerran Olavistani erosin. Tuo nuorukainen on poistuvan Tuomas-rovastin omaa lihaa ja verta, — hänen poikansa on kuollut, pojanpoika vain on jälellä. Niin, meidän kohtalomme ovat olleet samanlaiset, nuoruuden tuli on meitä molempia polttanut, paljo olemme siitä hairauksestamme kärsineet, — siksi tahdon tehdä minkä voin vaaliakseni hänen aarrettaan . . !

Hetken seisoi piispavanhus haaveilevin katsein noihin muinaisiin muistoihinsa vaipuneena. Vaikka hän tiesikin hengenmiehen hellyyden luvatonta lastaan kohtaan kirkon kannalta synniksi, ei hän voinut tuomita tuota ihmisyyden tunnetta, ei, hän kunnioitti sitä . . .

Mutta samassa hän näki nuorukaiset ikäänkuin odottavina syrjemmässä seisomassa. Heille hän virkkoi:

— Täällä on nyt, pojat, yhteinen kotimme; kuin veljeksinä täällä eläkää, kuin omina poikinani

molemmat. Linnaan sisälle nyt, töihin ja toimiin..!

Portista sisään astuessaan katseli piispa tätä rauhoitettua, maailmasta eristettyä lepolinnaansa: Poissa ovat täältä maalliset viettelykset, poissa sotaiset humut, asemelskeet ja juomingit, jotka nuorten mieltä hurjentavat, — täällä talttuvat kyllä kuumatkin veret ja asettuu intohimojen laineikko. Turvassa ovat täällä nuoret kasvatit...

Kunnianarvoisa piispavanhus ei nähnyt, näissä mietteissä astellessaan talousrakennusten ohitse, pientä, keltalettistä, kenokaulaista tyttöä, joka linnanvoudin ovelta tähysteli piispan vieressä astelevia nuorukaisia ja jonka veitikkamaiset silmät nauroivat.

* *
*

Kesä oli mennyt ja syksy, talvi oli tullut.

Pitkin, voimakkain sysäyksin hiihti eräänä aamuna verevä, turkisreunaiseen asemiestakkiin puettu nuorukainen huurteisesta vesakosta Kuusiston linnantörmää kohden. Reippaasti notkahti hänen kädessään sompasauva, sulavasti suhahti

suksi pakkaslumessa, hilpeästi näytti lintukimppu kiikkuvan hiihtäjän olalla.

Se oli Pietari Laurinpoika, Strengnäsin tuomiorovastin holhokki, joka näin aamutuimaan palasi rihmoiltaan. Hän oli jo aikoja sitten täysin koteutunut hiljaiseen, suomalaiseen piispansaareen ja sulautunut sen oloihin. Sen tuottoisilla pyyntimailla oli hän jokapäiväinen, hyvä tuttava ja iloisena saaliistaan kiirehti hän nytkin ajoissa joutuakseen piispalan runsaaseen ruokapöytään.

Linnan edustaisen aukean poikki oikasi poika ehättääkseen karjapihan kautta pääpihaan. Mutta lähestyessään aukinaista porttia hiljensi hän yhtäkkiä vauhtinsa ja pysähtyi tuokioksi sauvainsa varaan.

Hän oli portin läpi nähnyt jotakin, joka hämmensi hänen kirkkaan mielensä. Leivintuvan nurkan takaa oli vilahtanut vihreä takki ja vaalea naisvaippa, jotka hän hyvin tunsi, vaikka ne jo samassa hänen silmistään häipyivätkin rakennusten taa.

— Klaus vilpistelee . ., vai täällä hän virittää pyydyksiään . ., vai siksi hän ei tänään kanssani rihmoille tullutkaan . . !

Hiipivä epäluulo rupesi hivuttamaan nuorta mieltä ja nosteli veret hiihtäjän poskille.

— Kielsinhän minä . . ., tehtiinhän sopimus, jonka hän lupasi pitää! Vai oliko se Klaus . . ?

Suonet tykyttivät, hänen täytyi saada siitä varmuuden. Varoskellen hiihti Pietari portista sisään, kiersi hiipien muurinkuvetta leivintuvan taa ja kurkisti: Aivan oikein, siinä pihakäytävällä kikattivat kevyessä keskustelussa hänen kasvinkumppalinsa Klaus Lydekenpoika ja Kuusiston linnanvoudin keltalettinen tytär Agnes, joka heilutti leipävakkaa kainalossaan. He olivat nähtävästi olleet lumisilla, lunta oli vielä heidän tukassaan ja vaatteillaan, ja nyt he olivat tehneet sovinnon — Klaus oli kai sen merkiksi saanut tytön vakasta vastaleivotun kyrsän, jota hän puhellessaan pureskeli . . . Mutta mitä he nauroivat . . ? Pietari ei ymmärtänyt suomea, jota he puhuivat, vaan hän aavisti jotakin . . ., hänen haahmonsa muuttui yhä synkemmäksi ja hänen kouransa puristi kovasti sauvan vartta. Silmä sumeana, mieli mustana, peräytyi hän tuvan taa ja kiersi toisesta portista linnan pääpihalle.

Pitkän syksyn pitkinä päivinä olivat Kuusiston

linnan kasvatit saaneet silloin tällöin seurustelleeksi voudin sorean neitosen kanssa, milloin marjametsässä, milloin vesirannassa, milloin linnankirkon hämärissä käytävissäkin. Kumpainenkin heistä oli häneen mieltynyt ja vaikka heidän elkeensä välttikin sekä vanhan piispan että hänen kappalaistensa valvovat silmät, olivat pojat itse pian tajunneet toistensa taipumukset. Ajaksi oli se huomio heidän mielensä myrryttänyt ja pannut heidät toisiaan karsaasti katsomaan. Eräänä iltana he riitelivät, vaan sopivat sitten. Klaus Lydekenpoika, joka oli luonteeltaan hitaampi ja talttuisampi, suostui vetäytymään syrjään toverinsa tieltä, joka väitti ensin saavuttaneensa immen suosion ja sen nojalla oikeutensa paremmaksi. Pietari peri siten rajumpana ja rohkeampana voiton eikä Klaus luullut itsekään impeen niin kovin syvästi kiintyneensä eikä kuvitellut häntä kuitenkaan omakseen saavansa.

Mutta luonto veti häntä sittenkin neidon luo, — hän ei voinut lupauksestaan huolimatta olla silloin tällöin heittämättä leikkisanaa liinatukalle eikä pysähtymättä hänen kanssaan hetkiseksi rupattamaan. Sellaiselta luvattomalta tarina-

retkeltä oli Pietari nyt toverinsa tavannut ja katkeran kateen mustat mujeet olivat heti ruvenneet hänen rintaansa raatelemaan.

— He pettävät minut, hoki kirvelevä ääni hänen sisässään ja hänen kiihtyvä mielikuvituksensa rupesi pian tekemään uusia havaintoja:

— Klaus välttelee minua, hän pyrkii liikkumaan yksin . . . Heillä on yhteiset salaisuudet, omat yhtymäpaikat . . .

Pietari seurasi nyt koko talvisen päivän salaa toverinsa jälkiä, mielessään aina kasvava epäluulo. Illan hämärässä lähti Klaus, jota kumppalinsa kalsea käytös kiusasi, yksin ulos, otti suksensa ja suuntausi karjatielle hiihtämään. Verkalleen solui hän voudin talon ja leivintuvan ohitse hiljaa vihellellen ja painui sitten huurteista vesakkoa kohti.

Pietari hiihti hänen perässään hiipien ja hengitystään pidellen, kuunteli toverinsa vihellystä, tarkkasi hänen merkkejään ja epäilykset riuduttivat hänen rintaansa. Yhtäkkiä päätti hän äkkikysymyksellä yllättää toverinsa, viiletti hänen rinnalleen, käänsi suksensa hänen eteensä ja kysyi Klausta silmiin tuijottaen:

— Minne hiihdät?

— Rihmoilleni vain ajattelin . ., vastasi Klaus ilmeisesti hämmästyneenä.

— Etpä aamulla tullut etkä minua nyt mukaasi kutsunut! Sinä hiivit täällä toisilla rihmoilla . . .

— Millä . . ?

— Leivinpihalla näin sinut aamulla Agneksen kanssa, koetappas kieltää . . .

— Sattumalta hänet tapasin, vastasi nyt Klaus, lyöden nauruksi koko asian.

— Sattumaltako taaskin hiivit karjapihan kautta? Söit sanasi, katala, lupauksesi rikoit . . .

Toverinsa suuren suuttumuksen yritti Klaus kääntämään leikiksi, vaan siitä tulistui yhä enemmän kuumaverinen ruotsalainen, jota hänen omat kuvitelmansa kiihoittivat. Hän iski sauvansa hankeen ja puhui särähtävin äänin:

— Luotin sinuun, vaan petturiksi rupesit, — nyt saatkin petturin palkan!

Hän kimposi suksiltaan, paljasti lyhyen miekkansa ja kävi kuin ärsytetty ilves toverinsa kimppuun. Tämä väisti aluksi iskuja sauvallaan, mutta vähitellen valtasi hänetkin kiukku ja paljastuneet miekat kilahtevat pian vastakkain sapet-

tuneiden sanojen ohessa, kiihkomielisten miesten polkiessa lumista tannerta.

Jo repeytyivät asemiesmekot, jo iskivät miekat ihoonkin asti. Klaun kalpa hotasi haavan Pietarin päähän, jonka ruskea tukka pian kävi verestä tahkeaksi. Lyöjä peräytyi tekoaan peljästyen ja tarjosi Pietarille sovinnon kättä. Mutta kipu ja kiukku ja sinervälle hangelle tipahtavat veripisarat hurjistivat yhä haavansaaneen sisua. Hän ei huolinut tarjotusta aselevosta, hän hyökkäili yhä julmempana verisin kasvoin, lävisti miekallaan ojennetun käsivarren, iski vielä sittenkin . . .

Monta haavaa saaneena kepertyi nuori Klaus hangelle makaamaan. Vasta silloin seisattui suuttunut toveri, säpsähti, kalpeni ja kävi kaatunutta kohentamaan. Vaivoin hän tämän suksille sai ja työläästi tukien hän vertavuotavaa toveriaan saatteli linnaan, rinnassaan nyt häpeän ja katumuksen tuska.

* *
*

Äärimmilleen hämmästyneenä kuunteli piispa tuon murheellisen viestin, joka tuli kuin salama

pilvettömältä taivaalta. Hän ei sitä ymmärtänyt eikä uskonutkaan, ennenkuin arkitupaan astuen näki kasvateistaan toisen haavurin käsissä heikkona vuoteella, toisen istuessa viereisellä rahilla pää siteessä, silmät synkkinä.

Ensiksi suuttui piispavanhus ja paukautti suustaan pari ankaraa sanaa. Mutta pian peri hänen tyyni luontonsa voiton ja hän rupesi vakavasti miettimään, oliko hän ehkä laiminlyönyt jotakin kasvattajavelvollisuuksistaan, eikö hän ollut valvonut poikien vaellusta, heidän mielialojaan ja ajatusmaailmaansa, niin kuin hänen olisi pitänyt ja kuin hän oli luvannut. Sellaista syytä ei hän kuitenkaan voinut keksiä. Kun haavat oli sidottu, käski hän senvuoksi syrjäiset ulos ja rupesi rauhoittavasti, ystävänä ja holhoojana, tutkimaan syitä kasvattiensa riitaan.

Kotvaan nämä eivät vastanneet. Vihdoin virkkoi Pietari, mieleltään ilmeisesti nöyrtyneenä, mutta uskaltamatta kuitenkaan ilmaista asian todellista laitaa:

— Klaus meni minun pyyntimailleni . . .

— Kokemaan sinun rihmojasi, niinkö? uteli hurskas piispa kummastuneena.

— Niin — niin, sopersi sidepäinen Pietari, joskin epävarmasti. Vaan hänen vuoteessa makaava toverinsa lisäsi heikolla, mutta sydäntyneellä äänellä:

— Ei ne ole sinun, Pietari . . !

Piispavanhus luuli ymmärtävänsä tuon lapsellisen riidan aiheen ja kauhistui enin sitä luonteen hurjuutta, joka oli pannut nuoret miehet mokoman rihmakiistan johdosta tarttumaan aseisiin, leimahtamaan liekkiin. Nuo sydämet ovat pehmitettävät, päätteli hän ja rupesi siinä paikassa rakentamaan toverusten välille sulaa sovintoa. Maunu oli leppoisa luonteeltaan, mutta osasi olla ankarakin, ja hän sai pian sanoillaan holhokkiensa mielet sulamaan katumukseen ja anteeksipyyntiin. Hänen kurinpitonsa oli Kuusistossa yhtä kuuluisa kuin peljätty ja kun hän nyt nuorukaisille sääsi kovan katumuksen ja parannuksen ajan, kieltäen heitä puoleen vuoteen miekkaa kantamasta, tiesi hän myös, että häntä totellaan. Mutta itsekseen piispa lupasi entistä tarkemmin vaalia kasvattejaan, tunkeutuakseen heidän nuoriin sydämiinsä ja kitkeäkseen niistä pois kaiken kaunan ja katkeruuden.

Jo muutamain viikkojen perästä hän luulikin päässeensä hyviin tuloksiin. Nuorukaiset olivat nyt entistä paremmat ystävykset ja suloinen sovinto vallitsi heidän sairastuvassaan, jossa ensiksi parantunut Pietari hellästi hoiteli kauemmin kituvaa toveriansa. Hetken pikastumista tuo taistelu vain oli ollut, ei sydänten kovuutta. Nyt on kärsimys ja katumus pehmittänyt entistä norjemmiksi nuoret mielet.

Niin hän päätteli eräänä päivänä holhokkiensa luona istuessaan ja sieltä lähtiessään virkkoi hän iloisella varmuudella:

— Nythän voin ilmoittaa molempain teidän omaisille, että sydämenne ovat karstasta puhdistuneet. Niinhän?

— Niin, vastailivat molemmat ujosti ja kuin anteeksipyytävästi.

— Lyökää sen päälle kerran vielä kättä.

— Lyömme . . .

— Niin on siis mielenne taas kuin keväinen päivä!

Ei voinut tarkkasilmäinen piispavanhus enää uskoa vihan taikka koston kipunan kytevän kumpaisenkaan nuorukaisen mielessä. Mutta hänen tutkiva katseensa ei nähnyt sen kalpean nuoru-

kaisen yksinäisiä hetkiä, joka haavojensa kytkemänä vielä virui vuotellaan ja jonka ajatukset siinä kulkivat omaa kehäänsä.

Klaus oli kyllä vilpittömällä mielellä lyönyt kättä toverilleen ja vilpittömästi oli hän katunut hyväntekijälleen tuottamaansa ikävyyttä. Mutta oka oli sittenkin jäänyt hänen sydämmeensä. Talvi meni ja kevät tuli, mutta vielä vihottivat hänessä toverin iskemät miekanhaavat. Kun tämä hänen luotaan poistui kirkkaaseen, keväiseen luontoon ja hän jäi yksin vuoteelleen pimeään pirttiin, silloin rupesivat nuo karvaat ajatukset sairaassa miehessä kiertämään kehäänsä.

— Minne hän taas meni, missä hän nyt ilakoi? — sellaiset kysymykset pulpahtivat silloin hänen mieleensä. Toverukset olivat tautihuoneessa toisilleen luvanneet, etteivät he enää katsokaan tuota tyttöä, jonka seura oli heille ollut onnettomuudeksi, että he häntä kaukaa kiertävät. Vaan Klaus ei luottanut toverinsa lupaukseen, — eihän hän itsekään ollut voinut lupaustaan pitää. Ja siitä jatkuivat taas sairaat mielikuvat:

— Tietysti he astelevat taas yhdessä karjatiellä, jossa lehtipuut tekevät hiirenkorvaa. Iltik-

seen voi Pietari siellä nyt lupauksestaan huolimatta ilakoida, enpähän minä pääse häntä vakoilemaan. Eivätkä he kenellekään kerro, mille he siellä nauravat . . !

Potilas käännähti tuskaisena yksinäisellä vuoteellaan. Haavoja rupesi silloin aina uudelleen vihottamaan ja kuume kohosi. Sydäntä kaiveli ja vihloi, hän tunsi itsensä unhotetuksi, hyljätyksi, eikä ollut hänellä noina synkkyyden iltoina lohduttavaa ajatusta muuta kuin tämä:

— Mutta kerran tästä nousen minäkin. . . !

Vihdoin, kun kevät kävi kesäksi vaihtumaan, rupesi Klaus kuitenkin haavoistaan toipumaan. Hän pääsi pystyyn, horjahteli uloskin istumaan. Mutta hän oli silloin kuihtunut ja kumara, kellertävät olivat hänen kasvonsa ja raukeat hänen katseensa, — säälillä, melkein pelokkaina, häntä kaikki katselivat. Pietari katosi yhä pitemmiksi ajoiksi hänen luotaan — missä lie kulkenutkin vesillä ja metsissä —, Klaus sai yhä yksin hautoa sairaita mietteitään. Ja hänen sydämeensä iskostui epäilys ja katkeruus yhä syvemmälle . . .

* *
*

Oli sydänkesän sunnuntai. Piispa Maunu Tavast oli Kuusiston linnasta lähtenyt pappisseuruineen Turkuun, sen tuomiokirkossa pitämään tavanmukaista, juhlallista piispanmessuaan, Olavinmessua, jota hän ei ijän karttuessakaan koskaan laiminlyönyt. Linnassa vallitsi äänetön, vakava sunnuntairauha, melkein uuvuttava hiljaisuus. Se osa linnanväkeä, joka ei ollut lähtenyt mukaan piispanmessuun, lepäili tuvissa tai ulkona päivänpaisteisilla rinteillä.

Klaus Lydekenpoika asteli yksin lepikon rinnassa linnasta johtavaa rantapolkua pitkin, kasvoiltaan kalvakkana, mieleltään raskaana niinkuin ainakin. Hän katkoi pihlajakepillään kedon kukkasia, katseli syrjäsilmällä selälle päin ja hoki itsekseen:

— Miksi astelen täällä taaskin yksin? Missä on Pietari, — hän läksi linnasta heti murkinan jälkeen . . minne . . ? Miksei hän minua nytkään mukaansa pyytänyt?

Kalpean nuorukaisen rinnassa risteilivät vanhat epäilykset, ne kalvoivat hänen kiusaantunutta mieltään. Hän oli kävellyt karjakartanon ohi, joka tänään oli autio ja eloton, oli kävellyt koivi-

kon kautta, jossa hän viime kesänä oli kukkasia poiminut — eikä silloin yksin —, ja sivuuttanut venhevalkaman . . . Sieltä oli pikkuvenhekin poissa, eikä sitä oltu Turkuun viety . . .

Tiukkaan ja kauan hän tähysti päivän kimmeltämälle selälle, sillä hänellä oli omat aavistuksensa. Sitten painoi hän taas kuin häveten päänsä alas, torui omaa rauhattomuuttaan ja asteli edelleen. Mutta tuokion kuluttua hän jälleen tapasi itsensä selälle tuijottamasta ja kysymästä:

— Missä se venhe on; keitä siinä nyt soutelee . . . ?

Törmän korkeimmalla kunnaalla viskautui hän selälleen päivän polttamaan ruohikkoon, katseli pilvien lentoa ja päätti olla ajattelematta mitään. Mutta hetken kuluttua hypähti hän siitä kuin pistettynä ja kääntyi katsomaan merelle. Hänen herkkä korvansa oli kaukaisen niemen kärjestä kuullut airojen loisketta . ., aivan oikein, sieltä tuli hänen hakemansa haapio. Henkeään pidätellen hän siinä seisoi . ., tuokion kuluttua tunsi hän perässä keltatukkaisen tytön, eikä hän enää hetkeäkään epäillyt, kuka airoissa oli.

Verkalleen lipuvan venheen kohdalla kävellen

palasi Klaus lepikon läpi venhevalkamaan päin. Meri oli tyyni. Kun venhe solui rannemmas, saattoi hän sieltä kuulla kepeästi keskustelevain ääniä ja silloin hänen sydäntään omituisesti kouristi. Vielä rannemmas lipui venhe ja kalpea nuorukainen näki lehväin välitse siinä istuvain hohteiset kasvot ja loistavat katseet. Hänen korvansa suhisivat ja hänen rinnastaan rupesi iskostunut katkeruus nousemaan salatun intohimon voimalla . ., se sulki häneltä hengityksen ja ajatuksenkin . . .

Suhahtaen kaislikon lävitse laski pikkuvenhe vihdoin liejuiseen rantaan ja Pietari auttoi tyttönsä, kohollaan kantaen, törmälle. Siellä oli heidän erottava, eri teitä palatakseen linnaan, ja siinä he vaihtoivat erojaissuudelman.

Sitä ei kestänyt kalpea nuorukainen, joka pensaiden välitse oli saapuvia seurannut, hän ei voinut enää painaa alas kateensa ja vihansa ylivoimaiseksi paisunutta lainetta. Verestävin silmin, koura suonenvedontapaisesti miekan kahvassa, syöksyi hän esiin:

— Petit minut, Pietari, huudahti hän käheästi. — Söit sanasi, jonka tautivuoteellani annoit . . .

Suudelmaansa sulaneet rakastavaiset putosivat kuin taivaasta maahan eivätkä saaneet sanaa virketyksi. Mutta kalpea mies jatkoi:

— Kavalasti käytit haavojani hyväksesi, tunsin sen jo kauan, katala!

Pietari oli vielä onnensa huumeissa eikä siinä mielialassa voinut käsittää toverinsa kiukkua. Siksi olivat hänen huulensa vielä hymyssä, kun hän pelästyneen immen luota astui askeleen toveriinsa päin ja virkkoi kättään ojentaen viattoman äänellä:

— Ystävä paras, enhän sinulta ole mitään vienyt, näethän, omanihan otin . . .

— En ole enää ystäväsi, vastasi Klaus, jonka ohkaset veret jo olivat polttavina nousseet ohimoille. — Paljasta miekkasi, taikka sinut kunniattomana lävistän!

Kirkas teräs kimalteli jo hänen kädessään. Pietari koetti häntä vieläkin lepytellä:

— Tyynnyhän, toveri, niin . . .

— En tyynny, toisen meistä täytyy tähän kuolla!

Neitonen kirkasi kimeästi nähdessään nuorukaisten käyvän kamppailuun välkähtävin asein,

ja juoksi pakosalle. Mutta juostessaan kääntyi hän vielä taakseen katsomaan ja näki silloin Pietarin, jonka rintaa vasten hän juurikään oli onnellisena levännyt, horjahtavan ja kaatuvan. Klaus Lydenpojan vimmattu isku oli osunut hänen sydämeensä ja kun neitonen palasi kaatunutta katsomaan, makasi siinä jo vainajana äsken elinvoimainen mies.

Klaus oli jo paennut, heittänyt maahan verisen miekkansa, ja juoksi nyt rantaan. Siellä hän hyppäsi samaan pikkuvenheeseen, jonka vesiltä palanneet äsken olivat valkamaan heittäneet, ja lähti hätäisin vedoin soutamaan selälle päin.

* *
*

Kumaraisena ja murtuneena istui vanha Maunupiispa, joka muuten vielä ijästään huolimatta kantoi vartensa suorana, tänä iltana yksinäisessä lukukammiossaan ja kosteat olivat hänen katseensa, jotka hän nosti Pyhän Neitseen kuvaa kohden. Kun hänelle, palatessaan illan suussa Pyhän Olavin messusta, kerrottiin holhokkiensa uudesta taistelusta, toisen surmasta ja toisen

paosta, olivat hänen vanhat verensä jähmettyä. Hänen polvensa pettivät ja kappalaisten oli kannettava hänet huoneeseen. Hän ei käsittänyt mitään, — nuoko nuorukaiset, jotka hän itse oli sulattanut niin kauniiseen sovintoon ja jotka olivat saaneet niin paljo kärsiä tuonnaisesta kahakastaan, hekö olivat nyt taas surma-asein syöksyneet vastakkain! Miksi? Missä oli sen vihan ahjo, — läjään lyyhistynyt piispavanhus pelkäsi omaa järkeään.

— Miksi, Pyhä neitsyt? kuiskaili hän yhä uudelleen. — Mikä kirous vuodattaa tämän nuoren veren minun vanhuksen päälle. Äiti Jumalan, mitä olen minä rikkonut?

Vasta kahakan yksityiskohtia tutkiessaan rupesi piispalle selviämään tuo salattu syy, ja silloin se hänelle yhtäkkiä kirkastuikin, kuin maisema sumuisen meren takaa. Hän kuuli, että Pietari oli ollut soutelemassa voudin tyttären kanssa ja että Klaus oli heitä vahtinut valkamassa, jossa taistelu heti syttyi, — silloin vasta hän ymmärsi omankin virheensä. Nuorukaisia vaaliessaan oli hän unhottanut tärkeän tekijän, tärkeimmän kaikista. Hän oli karsinut kasvattiensa tieltä kaikki mahdolliset viettelykset ja kiihoitukset,

vaan hän ei ollut muistanut varoa heitä lemmen tulelta, joka on arin leimahtamaan, — hän ei ollut nähnyt linnassaan kasvavaa keltalettistä tyttöä, jonka silmissä veitikka leikki.

— Ja juuri minunhan olisi kuitenkin pitänyt muistaa nekin paulat. Olen ollut sokea — nyt vasta ymmärrän heidän riitansa rihmoista! — sokea siksi, että olen jo vanhus, joka olen unhottanut omankin nuoruuteni!

Raskaana syytöksenä murjoi tämä havainto piispavanhuksen jo murtuneen mielen ja nöyryytti sen samalla perin pohjin. Hän, kokenut prelaatti, kansansa kasvattaja, oli rakentanut mielestään lujan suunnitelman miten ohjata oikealle tolalle kaksi nuorta mieltä, ja pieni tyttö oli lyönyt mäsäksi kakki hänen korkeat suunnitelmat! Siinä hänen mahtinsa!

Kauan istui piispa näissä synkissä itsesyytöksissä Pyhän Neitseen kuvan edessä. Illemmalla tuotiin hänelle Turun mustain veljesten luostarista viesti, että murhan tehnyt ja tekonsa tunnustanut nuorukainen Klaus Lydekenpoika oli paennut sinne ja oli nyt luostarin turvissa, — Suomen mahtava piispakaan ei voinut saada häntä sieltä

rangaistavakseen. Mutta siihen ei nyt vanhan Maunun mieli kiintynyt, — hänellä oli nyt sydämessään omat käräjät. Annettuaan määräykset sielumessusta ja vainajan valvonnasta sulkeutui hän työhuoneeseensa ja rupesi laatimaan kirjettä ystävälleen, Strengnäsin rovastille, kertoakseen tämän pojanpojan, tuon kalliin aarteen, kuolemasta ja omasta huonosta holhouksestaan.

Se oli raskas tehtävä, se tuntui hänestä raskaimmalta, minkä hän koskaan oli suorittanut. Hikikarpalot kihosivat piispavanhuksen otsalta ja hopeakiehkuraisilta ohimoilta, kun hän vapisevalla kädellä kuljetti vapisevaa hanhensulkaa.

— Syy on siis minun, kirjoitti hän lopuksi. — Olin jo kykenemätön kasvattajaksi, en tuntenut enää nuoruutta enkä sen intohimoja, — minä, joka itse nuorena niiden valtaan lankesin ja tiesin, kuinka ne polttavat... Vielä kerran on rangaistus langetettu omistakin hairahduksistamme, Tuomas, oman nuoruutemme liiasta hehkusta. Luulimme pitkällä, nuhteettomalla vaelluksella sen jo hyvittäneemme, mutta vielä oli velkamme jälellä — siksi nyt minun vuokseni hukkui sinun kalliin toivosi ja murtui rakastava sydämesi...

Vanhuksen käsi vaipui voimatonna karkealle paperille ja suuri kyynel valahti siihen, mistä hänen olisi ollut kirjettään jatkettava.

JUUTINHERRAN LÄHTÖ SUOMESTA.

Viipurin vanhan, harmaan kivilinnan meren puoleisessa tähystystornissa seisoi eräänä pilvisenä syysiltana kaksi töyhtökypärästä sotaherraa, tuijotellen myrskyn mustentamalle Uuraan selälle. Heidän kasvonsa olivat vakavat ja heidän katseensa synkät, kuin tuo ympäröivä luonto. Varsinkin vanhemman, nahkahaarniskaan puetun, suoraryhtisen soturin ankaroilta kasvoilta kuvastui ärtymystä ja kiukkuisasti hän tuon tuostakin heläytti raskaan miekkansa teräshuotran tornin kiviseen kaiteeseen. Toinen, nuorempi ja solakampi mies, jolla oli hartioillaan vaalea viitta, seisoi kuin toria saaneen näköisenä puolen askelta toverinsa takana, joka pienten väliaikain jälkeen yhä uudelleen tupsahti tanskaksi puhumaan:

— Tähän satimeen olette meidät nyt saattanut, sinä ja Sören! Mikäs nyt eteen? Ruokavarat ovat lopussa, ampumavarat samoin, linnanväki mukisee . . . ! Uutta muonaa et saa mistään, tiet ovat saarretut ja vahingoniloisena vahtii tuossa

selällä Niilo-herran laivasto. Hä? Me olemme nyt säkin perällä ja säkinsuu on kiinni!

Kiukkuileva mies viittasi kädellään Viipurin lahdelle, jossa kaupunginrannan ja Neitsytniemen välillä, tuskin tykinkantaman päässä linnasta, kellui laivoja, pieniä ja suuria. Sinne yhä kättään ojennellen jatkoi hän:

— Eikä Niilo Grabbe nyt hellitä hetkeksikään otteestaan, siksi sydämistynyt hän on, — hän tietää nyt pitävänsä meitä pihdeissään! Se heittiö tietysti nauraa virnistelee sille, kun sai sinutkin, Turun herran, tänne silmukkaansa, — kaksi kärpästä putoo hänelle nyt yhdellä iskulla! Hä — elä kieltele, taitamattomasti hoiditte asianne Turussa. Toiset pakenivat, toiset antautuivat linnassaan, — olisitte edes kaikki yhdessä tapelleet loppuun asti, hävinneet tai voittaneet!

— Jäimme liian vähäväkisiksi, kun Norby ei lähettänyt lupaamaansa apua, — niin puolustelihe yhä uudelleen loukkaantuneella äänellä tuo nuorempi soturi.

— Norby niin, toinen hyväkäs! murisi edelleen tuikeasilmäinen punaparta, jonka sisu taas kuohahti. — Valapatto! Pyhästi hän lupasi tulla

laivastollaan Viipurinkin avuksi tänä suvena, panipa kaulansa pantiksi, mies. „Rolof saa silpaista tuosta poikki, ellen elokuulla ole hänen luonaan", niin hän vielä viime keväänä airueelleni vannoi. Nyt on lokakuu, — missä on nyt tuo suuri sankari? Loikoo Gotlannissa, jättäen meidät tänne jäätymään. Mutta kautta Maarian, minä hänet silpaisenkin, jos täältä hengissä vielä pääsen . . . !

— Jos hän tulisikin, silloin olisi Niilo-herra itse satimessa, kuvitteli viittaniekka rohkeammin. Mutta nahkahaarniska sähisi synkkänä:

— Elä toivokaan, ei hän tule. Kuukausia olemme tuijotelleet tuonne salmelle päin, aina turhaan. Ja nyt riehuvat syysmyrskyt, — Niilo-herra savustaa meidät tänne kuin ketun luolaansa! Silloin on lopussa tanskalaisvalta Suomesta ja me, sen viimeiset edustajat, kiikumme hirressä tämän pesämme portilla, — sellaisen sankarionnen meille valmistitte, sinä ja Sören . . . !

Punapartainen mies pyörähti toveriinsa selin, osaksi kuin suuttuneena, osaksi kuin omain räikeiden kuvaustensa säikyttämänä. Tämä vanha, kovan näköinen sotakarhu oli Rolof Matinpoika,

juutilainen merisoturi, joka, valloitettuaan Suomen v. 1520 Tanskan nuorelle kuninkaalle, nyt oli tässä maassa muutamia vuosia herrastellut. Viimeksi hän, Kristian tyrannin verisen vallan kaaduttua sekä Ruotsissa että Tanskassa, oli pitänyt hallussaan Viipurin linnaa herraansa Sören Norbyta varten. Mutta nyt rupesi tämä raskas tanskalaisvalta Suomessa lähenemään loppuaan. Urheat suomalaiset ylimykset, Erik ja Ivar Flemming, olivat äsken, elokuussa 1523, valloittaneet Ruotsin uudelle kuninkaalle Kustaa Vaasalle juuteilta Turun linnan, jonka päällikkö, Mauri Oldenburgilainen, oli sotaväkensä tähteiden kanssa päässyt pakenemaan Viipuriin, missä hän nyt vieraili Rolof Matinpojan luona ja tämän kärtyisäin nuhteiden maalitauluna. Suurin osa Suomea oli kohta sen jälkeen vapautettu julmasti isännöivän tanskalaisen ikeestä, ainoastaan Viipurin linna oli enää heidän pieneksi kutistuneen väkensä käsissä. Mutta sitäkin piiritti nyt toimelias ja urhoollinen suomalainen soturi, Niilo Grabbe, joka tämän pitkän sota-ajan varrella oli tehnyt pienellä laivastollaan juuteille paljo kiusaa. Tanskalaisten päällikköä kirveli erityisesti se, että juuri

tämä hänen verivihollisensa oli saanut ajetuksi heidät kuin nuotan perälle ja että juuri tämä ovela mies komensi tuota saartavaa laivastoa.

Sillä syvä henkilökohtainen viha oli jo vuosikausia liekinnyt Niilo Grabben ja Rolof Matinpojan välillä, jotka näinä sotavuosina usein olivat joutuneet vastakkain. Rolof oli luonteeltaan raaka ja julma, veriset olivat hänen jälkensä olleet Suomessa. Missä hän liikkuikin oli hän säälittä surmauttanut aseettomankin väestön ja ahnehtijana ryöstänyt sen tavarat. Pakoon päässeet hakeusivat sissinä kuljeskelevan Niilo Grabben luo ja tämän ovelan, liukkaan miehen johdolla he juuteille yhtä verisesti kostivat. Monasti oli Niilo jo ollut Rolofin kynsissä, kerran miltei hänen hirsipuussaankin, vaan hänen oli aina onnistunut luiskahtaa pakoon ja hän oli vannonut kostavansa. Kumpi vain heistä toisensa tapaisi, se tekisi kyllä voittamastaan lyhyen jutun, sen Rolof tiesi ja siksi hän oli niin sydämmistynyt, kun näki miten tapaukset kääntyivät.

Hänen ainoa toivonsa oli ollut kiintyneenä Sören Norbyn lupaukseen, — nyt hän ei sitäkään apua enää toivonut. Muuta ei ollut enää jälellä

kuin taistella viimeiseen asti, vaan toivotonta oli sekin, kun muonat loppuivat. Eikä hän voinut linnueeseensakaan enää luottaa. Kun hänen tanskalainen palkkaväkensä vuosikausien taisteluissa oli sulanut pieneksi, oli linnanväkeen ollut palkattava suomalaisia, virolaisia ja ruotsalaisia, mitä väkeä vain oli saatu, eikä Rolof ollut opettanut sitä väkeä itseään rakastamaan. Hän tunsi miehistönsä kesken liikkuessaan heidän karsaat, vihamieliset katseensa — kireällä hetkellä he epäilemättä ovat valmiit hänet hylkäämään ja menemään Grabben puolelle . . . !

Joka taholta tuntui siten kohtalon koura puristavan tätä ennen onneensa ja julmuuteensa luottanutta miestä ja se häntä kiukutti. Kun porttivahti tuokion kuluttua nousi hänen luokseen torniin, ärähti Rolof tällekin aivan vihasesti:

— Mitäs tänne läksit?

— Niilo Grabben airueet ovat portilla . . . pyrkivät puheillenne.

— Mitä asiaa heillä taas on?

— He ilmoittavat, että ellei linna huomisaamuun antaudu, ottaa Grabbe sen väkirynnäköllä, eikä hän silloin jätä tänne yhtään tanskalaista henkiin.

— Tulkoonpa ottamaan!

— Heille saapuu juuri jalkaväkeä avuksi Säkkijärveltä päin, — tykkejä myöskin . . .

— Vaikka tulkoon piruja, Niilo Grabbelle en koskaan antaudu! Mene, vie airueille se viesti, en tahdo heitä puheilleni.

Salamoita sinkoili karskin soturin silmistä. Mutta vahdin mentyä tuota vihaista viestiä viemään jäi Rolof kuitenkin sangen alakuloisena hänen jälkeensä tuijottamaan. Hän tiesi uhmansa ontoksi ja aavisti toistenkin sen tuntevan. Epäillen häneltä kysyikin Oldenburgilainen:

— Onko meillä tähän hyökkäykseen vielä riittävästi ruutia?

— Onko — pariinkymmeneen tykinlaukaukseen on, muuta ei! Kylmillä aseilla saamme taistella kuumia vastaan, jos Grabbe hyökkää. Mutta yhdenlainenpa on, vaikkei hän hyökkäisikään — parin päivän perästä olemme kuitit kumminkin!

— Mutta eikö ole niinollen parasta antautua? Olemmehan tehneet velvollisuutemme.

— Antautua kenelle, Grabbelleko?

— Niin, miksei? Olemmehan suostuneet antautumaan Flemming-veljeksille, jos he saapuvat

ottamaan linnan haltuunsa. Samapa on antautua Grabbelle, — ehkä saamme henkemme häneltäkin tingityksi.

— Grabbelle — ei koskaan! Hänen armoilleen en jättäydy!

Linnassa tiedettiin, että Rolof Matinpoika joku aika sitten oli lähettänyt viestin Flemming-veljeksille, jotka parhaillaan valloittelivat juuttien tähteiltä Etelä-Suomea, — viestin, että hän oli valmis heille jättämään Viipurin linnan, jos saa sieltä lähteä vapaasti miehineen ja tavaroineen. Veljekset olivat vastanneet epämääräisesti, kehottaen Rolofia jättämään linnansa Grabbelle, mutta hän oli kuitenkin toivonut heidän tulevan, saadakseen enemmittä verenvuodatuksitta Suomen haltuunsa. Mutta viikko oli kulunut ja toinen, eikä heitä kuulunut. Ja piiritettyjä puristava silmukka vetääntyi sillävälin yhä kireämmälle — nyt oli pian ratkaisun hetki käsissä.

Kotvan seisoivat taas töyhtöpäiset soturit tähystystornin laella kahden, toisilleen sanaakaan virkkamatta. Edessä musta meri, mielessä mustat mietteet.

Vihdoin virkkoi taas tuo nuorempi mies, ikäänkuin äskeistä keskustelua jatkaen:

— Emme siis antaudu Grabbelle?

— Mieluummin heittäydyn tästä alas virtaan, vastasi Rolof sähisten.

— Niinollen on kai yhtä hyvä, jos koetamme murtautua linnasta saarroksen läpi niin monen miehen kanssa kuin voimme paeta . . .

— Paeta — minne? kysyi Rolof, kääntyen kohtalotoveriinsa päin.

— Minne pääsemme, — vaikkapa venäläisten turviin.

— Ja jätämme linnan kaikkineen . . . ?

— Niin — parempiko on sortua tänne!

Olihan vanha soturi tuota pakokeinoakin ajatellut. Ehkä voisi pieni ratsujoukko päästä yöpimeällä livistämään piirittäjäin ohi tuntemattomia kohtaloita kohden, — se olisi kyllä häpeällistä pakoa linnasta. Mutta Rolofia pidätti vielä enemmän kuin kunnia eräs toinen seikka. Hän oli, kolmisen vuotta Suomessa riehuessaan, koonnut itselleen paljo ryöstötavaraa, jonka hän oli aikonut viedä mukaansa Juutinmaalle. Näitä aarteitaan hän ajatteli, niistä hän ei millään ehdolla tahtonut luopua, mutta niitähän hän ei tuollaiselle pakomatkalle saisi mukaansa. Siksi hän juuri oli tah-

tonut päästä neuvotteluihin Flemming-veljesten kanssa, saadakseen heiltä luvan lähteä pois tavaroineen, — sillä Grabbe tuskin hänelle hengenkään säästäisi! Kaikki nekin toiveet näyttivät nyt tosin pettävän, mutta viimeisiin asti tahtoi Rolof kuitenkin koettaa pelastaa ryöstötavaransa, joihin hän oli liiaksi kiintynyt . . .

— Ei tule mitään siitäkään paosta, virkkoi hän melkein huoahtaen toverilleen.

— No, jääkäämme siis tänne taistelemaan loppuun asti, se onkin minulle mieluisinta, vastasi nuhteista kiusaantunut Oldenburgilainen nyt reippaammin ja päättävämmin. — Huomenna kai todella saammekin taistella ratkaisevan ottelun. Näetkö, Grabben laivoista soudetaan miehiä maihin, — sen vaikutti vihanen viestisi airueille. Tuota väkeä tuodaan tietysti nyt aamuhyökkäystä varten valmiiksi rannalle.

Syksyinen ilta alkoi hämärtää ja sen hämärän keskitse näki jo Viipurin päällikkökin venheiden soutavan maihin selälle ankkuroiduista laivoista. Hän hytkähti ilmeisesti.

— Sitäkö se merkitsee — niin tietysti! Grabbe on sydämmikkö!

— Ja aamuksi ehtii ehkä lisäväkikin saapua hänelle avuksi Nietsytniemen puolelle. Huomenna saadaan tapella joka taholle!

— Onko siis tämä päivä viimeisemme Viipurissa? — huoahti Rolof kuin itsekseen, mutta jatkoi sitten ääneensä: — Ei, Grabbe, hyökkäyksesi vielä kestetään, huomenna löydät vielä juutin vasarat vastassasi! Siitä huolen pidämme!

Punapartainen soturi ei ollut voinut salata levottomuuttaan, katsellessaan noita hyökkäysvalmistuksia ja tuulisella selällä edestakaisin soutavia venheitä. Hän ymmärsi hyvin vanhan vihollisensa: Grabbe vastaa uhmalla uhmaan, hän tahtoo nyt kerta kaikkiaan itse ottaa Viipurin linnan ja sen puolustajat haltuunsa. Kenties ovat Flemming-veljekset tulossa, mutta Grabbe ei halua jättää heille valloituksen kunniaa, hän tahtoo sen itselleen ja tahtoo samalla verivihollisensa vangikseen . . ., hyvin Rolof sen ymmärsi. Mutta vielä kerran päätti hän torjua tuon uhan ja lykätä tilinteon toistaiseksi, — hänen miekanhuotransa kalisi taas kimeästi kiviseen permantoon, kun hän päättävästi asteli tornin laella edestakaisin. Ja vanhan sotakarhun varmuudella läksi hän tuokion

kuluttua laskeutumaan tähystystornista alas, järjestämään huomisen puolustuksen. Toimekkaana liikkui hän vartiopaikalta toiselle, määräsi itse luotettavat, vahvistetut vahdit kuhunkin paikkaan, jakoi aseet ja jälelläolevat ruutivarastot ja puhutteli ankarana ja samalla rohkaisevana vanhoja, taattuja tanskalaisia apulaisiaan.

Sen tehtyään käveli hän jo pimenneen pihan poikki päälinnaan, johon hän hiljaa ja kenenkään huomaamatta nousi. Hän hiipi pimeitä sivuportaita myöten siihen syrjäiseen salakäytävään, jonka varrella hänen aarrekammionsa oli niin kätkettynä, ettei hän luullut edes vanhimpain linnanmiestenkään siitä tietävän. Vielä kerran tahtoi hän tarkastaa, että aarre oli paikoillaan ja lukko luja . . . Niin oli. Hän avasi paksut ovet ja sulki ne taas, astuttuaan koleaan, kosteaan, ikkunattomaan huoneeseen, jossa hän sytytti käryävän rasvalampun.

Kolme suurta, raudalla vannehdittua arkkua oli siellä peräseinällä rivissä. Kypärinsä ja haarniskansa riisunut mies istahti jakkaralle niiden eteen — tuima soturi muuttui yht'äkkiä vanhaksi, kaljupääksi ukoksi, joka saiturin ahneudella kävi

avaamaan toisen arkun toisensa perästä. Näin tehdessään haihtui ankara ja huolenalainen piirre hänen kasvoiltaan pois ja niille asettui leveä, itsetietoinen nautinnon hymy, kun hän ryhtyi arkkujensa sisältöä järjestämään.

— Näitä aarteita ei jätetä takaisin teille, tuhmille suomalaisille, ei tänään eikä koskaan, siitä pidän huolen, kuinka Grabbe nyt meitä kiristäneekin. Mitäs teette te, nauriinkuorijat, hopeamaljoilla, teidän kelpaa juoda olutta pahkakupeistanne, — nämä korut sopivat paremmin linnassani Juutinmaalla. Ja sinne ne vien. Huomenna taistellaan kuin karhut, karkoitetaan Niilo-herra vielä kertaan ja silloin syntyy kyllä sopimus Flemmingein kanssa, — me lähdemme täältä miehinemme, tavaroinemme ja teidät, arkut, sovitan syvimmäs laivani ruumaan . . . !

Pienen lampun valossa kimalteli arkusta hopeita ja kultia, jospa seassa oli halvempia vaskija tinaesineitäkin . . . Ne olivat kaikki ryöstötavaroita, riistettyjä Suomen eri kirkoista ja luostareista, sen porvarikodeista, sen vanhoista aateliskartanoista ja hautakappeleistakin. Siellä olivat ne kiiltävät lyypekkiläiset kultatalarit, jotka

Rolof oli ryöstänyt Hemming Gaddilta Raaseporissa, jonka linnanvalleilla hän sitten hirtti tuon rikkaan mutta epäluotettavan tohtorin. Siellä oli Turusta tuotuja hopeisia kynttiläjalkoja ja apostoleinkuvia, siellä olivat ne tuomiokirkon aarteet, jotka hätääntyneet kanungit juutteja paetessaan olivat koettaneet kätkeä Hämeenlinnaan, mistä Rolof ne löysi ja ryösti; siellä olivat kaikki ne verorahat, jotka hän vuosien kuluessa oli nylkenyt Viipurin porvareilta ja lunnaina kiristänyt sen luostareista . . . Rolof pyyhki ja hiveli hihallaan koristeltuja hopeamaljoja ja nautti niiden kimaltelevasta hohteesta.

— Ei, näitä en jätä, kuinka ahtaalle joudut-taneekin. Henkenihän on arvoton ilman aarteitani . . . !

Niin hän itselleen vakuutti sitä voimakkaammin, kuta kauemmin hän arkkujensa ääressä istui. Ja kauan hän siihen viehättyikin istumaan kuten hartauttaan pitäen, — se oli hänestä sanomatonta nautintoa kaiken muun tuskan ja surkeuden keskellä.

Mutta hänen siinä vanhoja hopeavitjoja hellävaroin kiilloittaessaan terästyi hänen tottunut

korvansa. Kuuluihan askeleita salakäytävästä, johon kenelläkään ei ollut asiata,. . . ne lähenivät ilmeisesti! Hän hytkähti, kimmahti pystyyn kuin ilveskissa . . . Kuka tiesi tulla hänen salakammiolleen, jota eivät tunteneet muut kuin hänen oma vaimonsa . . . On täytynyt tapahtua jotakin ylen tärkeätä, jos tämä on ilmiantanut aarrekammion . . . Taikka onko joku petollinen vihamies keksinyt hänen yöllisen retkensä . . . ja lähtenyt häntä hädän hetkellä kiristämään . . . ?

Rolof kuunteli, paljasti miekkansa. Tulija pysähtyy ovelle ja koputtaa . . . hiljaa mutta varmasti . . . hän tietää mitä tahtoo . . . Kalvennut mies karkasee luontonsa, asettuu ovelle ja kysyy:

— Kuka siellä . . . ?

Silmät palavina, ohimot hiessä, odottaa hän vastausta. Joku vastaa hiljaa . . . honkanen ovi on paksu . . . mitä, miksei hän heti sitä jo arvannut! Miekka solahtaa kuin häveten tuppeen, — sehän on hänen oma vaimonsa, joka kuiskaa oven takana, sehän on Malinin ääni!

Vanhahko, luiseva, teräväleukainen nainen astuu sisälle Rolofin avaaman oven raosta ja heittää viitan hartioltaan. Mutta hätääntyneet

ovat vanhan naisen kasvot . . . hän on tullut tuomaan miehelleen uuden Jobinviestin. Nuo napisevat suomalaiset linnanmiehet, joita Malin-rouva jo kauan oli pitänyt silmällä, ovat saaneet Grabben leiristä sanan, että aamulla tapahtuu ratkaiseva ryntäys. Urkkijoiltaan oli rouva sen äsken tietoonsa saanut ja lähtenyt miestään tapaamaan. Sillä nuo kirotut kavaltajat valmistautuvat menemään vihollisen puolelle, avaamaan jonkun porteista — ja sitten hälinän keskellä ryöstämään Rolofin saaliit! He tuntevat salakammion ja aavistavat sen arvon, heillä on suunnitelmansa valmis . . . !

Tuokioksi lyyhähti kaljupäinen mies kokoon, mutta hänen vartalonsa oikesi samassa soturimaiseen jänteeseen ja hän tapaili kiireesti kypärää päähänsä. Julmistuneena puri hän hammastaan, — hetipaikalla aikoi hän hyökätä alas kurittamaan kapinanhankkijat ja sulkemaan heidät tyrmään, niinkauan kuin vielä aikaa oli. Mutta teräväleukainen, harmaapintainen vaimo pidätti häntä, neuvoen:

— Oletko mieletön, kiirehdithän vain turmiomme hetkeä. Heitä on kolme kertaa enemmän kuin meidän miehiä ja he ovat nyt varuillaan . . . sinä itsesi tyrmästä löydät! Ei, meidän täytyy tänä yönnä pelastaa mitä pelastaa voi, — tee sitten tili kapinoitsijain kanssa, jos luulet siihen kykeneväsi.

— Miten aarteemme pelastamme, mihin? läähätti taas läjäänpainunut sotaherra.

— Sitäpä varten tänne läksin. Viipymättä on meidän kahden saatava tästä kammiosta edes kalliimmat kullat ja hopeat pois ja kätkettävä ne muualle . . linnan ulkopuolelle. Kaikkia emme voi saada, valitkaamme siis parhaat . . !

— Ehdimmekö, jaksammeko . . ?

— Yö on pitkä, otamme mitä jaksamme. Heti työhön vain!

Se oli isotöinen tehtävä; arkut olivat suuret, niissä eriarvoista tavaraa paljo. Kumaraan painuneina tyhjensivät mies ja vaimo ensiksi yhden arkun ja kävivät sitten siihen mättämään toisista valikoimiaan arvokkaimpia esineitä. He punnitsivat kädessään jokaista hopeamaljaa, jokaista kynttiläjalkaa . . . ottaako vai hylätäkö . . ? ja

raskaalla mielellä he jättivät monet esineet valioarkkuun rivittämättä. Mutta sittenkään ei heistä vaali ollut lopultakaan oikeaan osunut . . . piti taas purkaa, alkaa alusta, rivittää uudelleen . . . Siihen kului yö.

Vihdoin oli työ tehty, heidän oli lähdettävä pimeän suojassa kantamaan alas tuota raskasta arkkua. Kiire jo tuli, he tunsivat aamun pian olevan käsissä. Hiki valui virtanaan vanhain aviopuolisoiden kasvoista . . . oi, se oli niin raskas tuo arkku, raskaampi kuin he olivat luulleetkaan. Heidän voimansa uupuivat monasti noissa kapeissa, mutkikkaissa rappusissa, joissa kuitenkin vielä täytyi kolinata varoa. Vaan he pingoittivat taas vanhat voimansa . . ., olihan heidän pelastettava elämänsä aarre vaikka viimeisillä voimillaan . . . eivätkä he voineet ketään avukseen kutsua . . .

He olivat päättäneet yön pimeässä kantaa arkun alas Vesiportille, nostaa sen siellä venheeseen ja soutaa salmen taa autioon, vanhaan karjakartanoon, jossa he lymykellarin tunsivat. Sieltä he sen sitten pelastavat, jahka tämä kauhea kapina-aamu on ohi ja sopimus on tehty Flemmingein

kanssa. Alas pihalle he arkun saivatkin, mutta silloin olivat heidän voimansa melkein lopussa. Tallipihalta kuului jo ääniä, aamu rupesi sarastamaan . . . Tuskaisena kävi silloin sisukas vaimo taas kannattimeen käsiksi, Rolof tarttui toiseen ja melkein vetämällä raahasivat he kalliin arkkunsa kulman taa ja siitä myötämaata Vesiportille. Venhe oli ääressä, mutta vartijain askeleet kuuluivat läheisen muurin harjalta . . .

— Arkku on nopeasti nostettava venheeseen, läähätti hiessään kylpevä vaimo.

— Ponnistakaamme . . . !

He pinnistivät voimansa viimeisilleen, saivat arkun kivikon reunalle ja Rolof hyppäsi itse alukseen. Hän kiskoi, huohotti, väänsi, veti . . . ja vaimo työnsi rannalta...; jo luisti arkku rantakiviltä, jo kallistui se venheen laidan yli, jo putosi . . . Venhe keikahti, kallistui, kaatui selälle päin, juuri siihen, missä virta syvinnä vieri. Kuului loiskaus, vesi pärskähti korkealle, kun arkku upposi syvänteeseen . . . Rolof itse hinausi henkensä hädässä täyttyneestä venheestä rannalle ja jäi siihen avuttomana kyyhöttämään . . .

Malin-rouvalta oli päässyt huudahdus, kun hän

näki arvokkaan arkkunsa uppoavan virtaan. Mutta linnasta juoksi vartijoita alas rantaan tutkimaan hälinän syytä . . . Linnanherra oli Vesiporttia tarkastaessaan luiskahtanut vesikiveltä, kertoi nainen miestään pystyyn autellen . . ., arkku makasi nyt virran pohjassa, siitä ei kukaan tiennyt mitään! Mutta hän ei saanut miestään pystyyn. Tämä istui kuin tyrmistyneenä rantakivellä aamusarastuksen valkaisemaan virtaan tuijottaen . . . Hänen voimansa olivat loppuneet, rasitus, ponnistus, sielun ja ruumiin hätä olivat hänet turruttaneet . . . Ja mikä oli tulos siitä ponnistuksesta? Aarteista kalliimmat olivat nyt virran pohjassa, hän ei voinut saapuneille miehille mitään lausua.

Vihdoin joutui Mauri Oldenburgilainenkin Vesiportille siellä syntyneen hälinän herättämänä. Hän ei ymmärtänyt tätä kohtausta, mutta hänellä ei ollut aikaa sen syitä tutkiakaan, sillä hänellä oli tärkeämpi viesti linnanherralle.

— Missä olet ollut, Rolof, yökauden olen sinua hakenut! puhui hän hengästyneenä, nyt vuorostaan linnanherraa toruen. — Tiedätkö, että iltayöstä saapui sanoma . . .

Jo rupesi Rolofkin taas elämään:

— Mikä sanoma?

— Että Ivar Fleming on saapunut Säkkijärveltä tulevan apujoukon mukana piiritysväkeen. Hän lähetti meille heti airueensa, hän on suostuvainen neuvotteluihin ..., mutta sinua ei ole löydetty mistään!

— Flemingkö saapunut ... nyt juuri tänä yönä?

— Niin, hänen airueensa odottaa. Hän tarjoo meille vapaan lähdön Viipurista väkinemme, tavaroinemme, jos heti, tänä aamuna, luovutamme hänelle linnan. Muuten hän käy Grabben kanssa hyökkäämään.

— Tarjoo vapaan lähdön ... tavaroinemme ...

— Niin, oman tarjouksesi hän hyväksyy! No? Mitä vastaat?

Mutta Rolof Matinpoika ei kyennyt taas vastaamaan mitään. Hän istui jälleen kuin typertyneenä rantakivellä, tuijottaen hiljaa solisevaan virtaan, hän oli kuin mykistynyt, lamautunut. Jännityksellä vastausta odottava Oldenburgilainen ei sitä käsittänyt eikä ymmärtänyt karskin herran sekavia sanoja, kun hän siinä istuessaan hetken kuluttua hiljaa höpisi:

— Ne ovat meiltä ijäksi menneet, meiltä ja

muilta! — Vaimoni . . . juuri tänä yönä . . ., ruuput meille jäivät . . . turha oli raskas työmme!

Linnan rouvan terävä leuka väkätti ja vielä olivat jäntereet pingoittuneina hänen alastomissa käsivarsissaan. Miehet katselivat melkein peljästyneinä noita kuin höpertyneitä aviopuolisoja. Mutta Mauri Oldenburgilainen tiukkasi edelleen:

— Hä, mitä vastaamme, Rolof, vastaus on annettava heti! Heitämmekö linnan Flemingille vai käymmekö taisteluun?

Kumarana istunut linnanherra nousi nyt verkalleen kiveltä ja siirsi melkein vaivaloisesti katseensa virrasta ylös. Hän koetti oikaista vartalonsa suoraksi ja sotilaalliseksi, vaan se ei häneltä enää onnistunut, ja hiljaisella, kuin tuomitun äänellä hän vihdoin kyselevälle toverilleen vastasi:

— Niin, vie sanoma Ivar Flemingille . . . me antaudumme. Nostakaa torniin valkoinen lippu!

PIEKKOLAN LÄHDE.

Kappaleen matkan päässä keskisen Päijänteen itäisestä rannasta on lehtimetsän keskessä, vesakkojen peitossa, lähde, josta juoksee raikasta, kirkasta, raudanmakuista vettä. Se on Piekkolan lähde. Nehän ovat muuten hyvin tuttuja meille nuo ruostevesihetteet, joita Suomen sisämaan notkonpohjista esiin pulppuaa, eikä Piekkolan lähde ole oikeastaan muita paljo merkillisempi, joskin se ehkä on tavallista suurempi ja tavallista ruosteisempi. Samanlaisia lähteensilmiä aukenee tuhansia maamme povesta, niiden kautta kasvullisuuden alle peittyneiden ruosteisten soittemme suonet ikäänkuin katselevat maailmaa ja taivasta, niiden kautta ne pulputen valavat liiat vetensä puroihin juoksemaan, itse yhä kätkössä pysyen. Piekkolan lähde on vain yksi noita tuhansia lähteensilmä-sisaruksia, jotka lehdoissamme piiloilevat.

Useilla noilla lehtojemme lähteensilmillä on aikojen kuluessa kuitenkin ollut eräs tavallaan kunniakas ja merkillinen tehtävä, ja Piekkolan lähde on siinäkin monien sisartensa kaltainen: Niitä on käytetty n. s. elämänlähteinä, s. o. parannuslähteinä, joiden ruostevettä on nautittu tautien parantamiseen ja nautitaan vieläkin. Sekä herrasväet että talonpojat saapuvat kesäiseen aikaan tuollaisen lähteen luo »runnille» ja ruostevesi hyvän uskon ja tarpeellisen levon ja hoidon ohessa vaikuttaakin usein hyvää potevain terveydelle. Milloin on yksi lähde huudossa, milloin toinen; väliin käyttää lähdettä joku kyläkunta, väliin laaja maakunta. Ja kun joku lähde on maineensa kukkuloilla, silloin sen ympärillä hyörii lukuisa ihmisjoukko, muodostaen siellä luonnon helmassa, levon nautinnassa, pienen, hauskan, suljetun yhteiskunnan, jonka keskipisteenä ruostevesi on.

Piekkolan lähteellä on kumminkin tässä suhteessa ollut useimpia muita siskojaan suurempi merkitys, vaikka se nyt jo on unhotuksiin joutunut. Sen vettä ei enää käytetä tautien parantamiseen, kukaan ei muista saapua sen rannalle terveyttään hakemaan; heinämies vain väliin

sammuttaa helteessä tuohilipillä polttavan janonsa sen vilpoisella vedellä, muut sitä eivät enää muistakaan. Sen loistoaika on mennyt. Lieneekö se aikojen kuluessa parantavan vaikutuksensa menettänyt? Vai eikö sillä sitä liene ollutkaan? Varmaa ainakin on, että se paikkakunnallaan on ollut elämänvedestään kuulu ja että ennen muinoin joka kesä joukottain ihmisiä saapui siitä terveyttään hakemaan.

Eikä siitä vielä ole aikaa kuin satakunta vuotta. Vielä noin puolensataa vuotta sitten oli Piekkolan lähteen ympärillä vanhoja rakennuksia ja laitoksia todistamassa entistä asumusta. Ne olivat tosin silloin jo ränstyneet ja lahonneet, mutta ne muistuttivat siltä vielä elävästi lähteen entistä merkitystä. Itse lähteen ympärille ja päälle oli muinoin hirsistä rakennettu vahva, kattopäällinen salvos, jonka keskessä olevasta aukosta ammennettiin elämänvettä kuin kaivosta. Sortuneet istuinpenkit, portaat, kaidepuut, kaikki osottivat, että lähdettä oli aikoinaan huolellisesti hoidettu. Kaunis koivumetsä ympäröitsi ja varjosti lähteen, josta leveä, lankuista rakennettu silta vei erityiseen, suurempaan suojukseen, „kaivohuoneelle”,

missä elämänveden juojat lepäilivät ja vesiryyppyjensä väliin hauskassa seurustelussa aikaansa kuluttivat. Hiekotetut käytävät kiertelivät lehtoa, jossa kävelymatkoja tehtiin. Erityinen, parin virstan pituinen, hyvästi hoidettu maantie, joka vesivieraita varten oli rakennettu, vei kylään, — siitäkään tiestä ei ole enää jälkiäkään jälellä. Vähän syrjemmässä itse lähteeltä ja kokoushuoneelta oli rakennuksia, joissa kylpyveiraat asuivat, joissa heillä oli ruokalansa j. n. e., niinkuin myöhemmänaikaisissakin kylpypaikoissa. Keiliratoja ja vipukiikkuja oli huvihaluisempaa nuorisoa varten lehdossa.

Piekkolan lähteellä ilmeni näet sama juttu kuin nykyaikaisissa kylpy- ja vesiparannuslaitoksissa: Sairaat olivat siellä hoitamassa terveyttään, terveet nauttivat terveydestään, ja siten kuhisi virkeätä, hilpeätä elämätä tuon lähteen ympärillä, joka nyt on autio ja unhotettu.

Sen loistoaika oli 19:nen vuosisadan alulla ja varsinkin sen toisella ja kolmannella vuosikymmenellä. Ne olivat aikoja heti jälkeen viimeisen Suomen sodan, jälkeen Suomen eroamisen vanhasta emämaastaan. Jonkunlainen alakuloinen, raskas,

sisäänpäinsulkeutunut mieliala painosti silloin yleistä elämätä Suomessa. Oltiin ikäänkuin vaivuksissa suoneniskun jälkeen, haettiin niinkuin taudista toipunut hiljaista lepopaikkaa, missä vahvistua ja virkistyä. Vetäydyttiin siten mielellään pienempiin yksityisiin piireihin, ikäänkuin kätköön maailmalta, ja koetettiin siellä omassa keskuudessa pitää mieliä vireillä ja huvitellakin surun surmaksi. Oman pitäjän säätyhenkilöt olivat siten valinneet Piekkolan lähteen kokoontumis- ja huvipaikakseen ja usein taisi sen ruosteinen terveysvesi olla pelkkänä tekosyynä heidän yhdessäoloonsa. Mutta myöskin etäämmältä kokoontui sinne väkeä, lähipitäjistä ja Suomenlahden rannikolta saakka, Porvoosta ja Helsingistä. Useat tulivat sinne todellakin terveyttään hoitamaan ja kerrotaan monen siellä parantuneenkin. Joku oli kevätkesällä saapunut kainalosauvoilla lähteelle ja syyskesällä sieltä lähtiessään jätti hän sauvansa sinne ja käveli tervein jaloin pois. Toinen tuli kalpeana ja heikkona ja läksi sieltä punakkana ja voimistuneena, kehuen rautaa suonissaan virtaavan.

Vaan huvin vuoksipa sittenkin useimmiten

Piekkolan lähteellä oleskeltiin. Sitä osottivat kylpytanssit ja pidot, sitä vieläkin talteen jääneet „Kaivossäännöt" ja „Terveysjuojain ohjesäännöt", jonka lain mukaan varsinaisia käräjiä istuttiin ja tuomittiin tuon suljetun yhteiskunnan jäsenten välisiä riitaisuuksia. Sitä osottaa sanomalehti, jota huvittelijat keskuudessaan toimittivat, sitä pöytäkirjat ja sakkoluettelot, joiden tulot käytettiin köyhien hyväksi. Huvitusta, leikkiä kuultaa läpi kaikista noista toimista. Väliin voi tuntua siltä, kuin tuo ilonpidäntä olisi ollut aika lapsellista. Se oli kuin merkityksetöntä karkeloimista raskaan työpäivän iltana. Useat kylpyvieraista olivat vanhoja sotureita, jotka aikoinaan olivat taistelujen kuumuuden kestäneet ja nyt eläkettä nauttien elivät tiloillaan siellä läheisyydessä ja yhdessä lyhentelivät pitkiä, joutilaita päiviään. He olivat tietysti tottuneet kiroilemaan ja nyt heiltä sakotettiin yksi killinki joka kirouksesta — naiset olivat kantajia! Naisilta taas meni sakko jumalannimen väärinkäyttämisestä; vaan joskus sai joku rouvakin maksaa sakon kiroilemisesta, ja se oli tietysti tavattoman hupaista. Kohteliaisuuden vaatimukset olivat kustaviaaniseen tapaan

tarkoin määritellyt; kullekin oli annettu erityinen lempi- tai liikanimensä, jolla häntä tuttavallisesti puhuteltiin. Se elämä muistutti, jospa huomattavin muunnoksin, todellakin tavallaan Boccaccion kuolemattomiksi kuvaamia pakolaisoloja.

Vaan tuon kevyen pilan kesken vaipuivat vanhat soturit usein pitkiksi illoiksi paljo vakavampiin keskusteluihin, joissa heidän maansa kohtalo, sen tulevaisuus ja entisyys, olivat huomion ja väittelyn alaisina. Eteenpäin, tulevaisuuteen, uskallettiin harvemmin kohdistaa katseita, se näytti niin synkältä ja avuttomalta. Sitä enemmän puhuttiin senvuoksi edesmenneistä ajoista ja vaiheista. He olivat, nuo salon kätköön keräytyneet miehet, enimmäkseen vanhojen soturisukujen jälkeläisiä ja he muistelivat kaihoten noita sukujensa vaiherikkaita loistoaikoja, kertoen niistä toisilleen ja tuorentaen isiltään kuulemiaan kaskuja ja tarinoita. Usein tapasi yö heidät istumasta lähteen reunalla noihin sukumuistoihinsa uupuneina ja Piekkolan lähde sai kuulla paljo vanhoja tapauksia, kotoisia tarinoita ja sotaisia urostöitä, suruja ja iloja, jotka olivat lähellä tai kaukana tapahtuneet. Se tiesi luultavasti entuudestaan jo paljo,

sillä sen ympärillä oli elämä kuhissut miespolven toisensa jälkeen, ja elämässä on aina valoja ja varjoja. Vaan paljo uusia, kirjavia kuvia se sai kuulla noina kesäisinä iltoina, jolloin päivän leikit ja huvit olivat loppuneet ja öinen hämärä uuvutti muistoihin.

Kaiken tämän, osaksi vilkkaan ja hilpeän, osaksi vakavamuistoisen elämän keskipisteenä ja koossapitäjänä oli, kuten sanottu, Piekkolan lähde, tuo nyt autio ja unhotettu. Sen loistoajat ovat nyt aikoja sitten menneet ja se on itse ikäänkuin vetäytynyt kätköön ruosteisten rantojensa lomaan, pensaitten ja ruohojen keskelle. Sen pinta ei ole voinut kellekään jäljentää niitä kuvia, joita se on nähnyt, eikä kertoa tarinoita, joita se on kuullut, se on ikäänkuin vaipunut tietoinensa koivujen varjoon. Vaan onko se siltä menettänyt kaikki muistonsa? Kenties ei. Kenties se siellä juuri uneksuukin muistoistaan. Kenties, jos joku sen osaisi herättää unestaan ja osaisi sen kalvosta hakea haihtuneet kuvat, se vielä voisi hänelle kertoa niitä kirjavia vaiheita ihmisten elämästä, heidän toimistaan ja kärsimyksistäkin, joiden todistaja se on ollut.

Häntä odotellen Piekkolan lähde nukkuu yksinäisyydessään ja sen haltia kätkee kylmänä näkemänsä ja kuulemansa pajukkojen peittämään pintaansa.

LÄHETTÄMÄTTÄ JÄÄNYT SYYTÖSKIRJA.

Vanha kirkkoherra istuu keinutuolissa ikkunaansa vastapäätä, puhaltelee harvakseen savuja pitkävartisesta piipustaan ja katselee liikahtamatta ulos lumiseen luontoon. Siellä satelee lunta, tippuu isoja, raskaita hiutaleita äänettömästi ja melkein kuin varovasti puitten oksille, kaivonvintille, katolle ja pihamaalle. Niitä tulee verkalleen ja pehmoisesti, mutta ne peittävät sitä tarkemmin kaikki vaippansa alle.

Kirkkoherrasta tuntuu ahtaalta ja tukahduttavalta katsellessaan tuonne hämärään luontoon. Tuntuu kuin harmaat pilvet laskeutuisivat alaspäin, painamaan kaikki, mitä maan päällä on, tasaiseksi ja litteäksi maata vastaan, puut, rakennukset, ihmiset, kaiken elämän, kaiken hengen. Luminietokset kasvavat yhä paksummiksi, kerros kiertyy kerroksen päälle, tasottaen kaikki, mikä uskaltaa olla ulkonevaa, kankeaksi, kuolleeksi

pinnaksi. On kuin täyttyisi hiljalleen hauta, jonka pohjalle heikosti tuikkiva elämä lutistuu . . .

Melkein tuska valtaa vanhan kirkkoherran mielen ja hän liikahtaa hieman nojatuolissaan, ikäänkuin todistaakseen itselleen, että hän itse toki siinä elävänä istuu ja liikkuu. Hän panee piippunsa pois, ottaa vierestään pöydältä paperin, jonka hän äsken on lukenut ja siihen laskenut, ja rupee sitä uudelleen silmäilemään.

— Pimeää tämäkin, ummehtunutta taikauskoa, sehän ei voi olla muuta . . .

Se oli kirje, jossa häntä vaadittiin ryhtymään toimenpiteisiin erästä naista, kersantti Köhlerin leskeä, vastaan, jota syytettiin noituudesta ja liitosta pahanhengen kanssa.

— Se on se uudelleen henkiinherännyt taikausko, kuustoistasataluvun synkkä tauti, josta jo luultiin ihmiskunnan vapautuneen, mutta jonka nyt olojen umpinaisuus ja mielten alakuloisuus on uudelleen nostanut virkoamaan. Se olisi parannettava tuo tauti, tukahutettava tuo taikausko, mutta se on taas niin kovin yleinen ja niin syvälle juurtunut!

Suullisesti oli kirkkoherralle jo usein puhuttu

tuosta yksinään elävästä naisesta ja hänen asunnossaan tapahtuvista taikatempuista, mutta hän oli aina toruen työntänyt valittajat luotaan, nuhdellen heitä heidän noitauskostaan. He olivat vaatineet häntä tutkimusta pitämään, mutta hän oli kieltäytynyt. Nyt muutamat kylänmiehet, joita sentään olisi täytynyt pitää pitäjän valistuneimpina, kirjallisesti vaativat häntä puuttumaan asiaan, joka jo oli tuottanut paljo pelkoa ja häiriötä heidän kyläkunnassaan. He vaativat kirkkoraadin kokoonkutsumista miltei uhkaamalla, aikoen muuten kääntyä suoraan tuomiokapituliin.

— Niin samentuu ihmisten käsitys, kun he jotakin harhauskoa rupeavat totena pitämään! Tässä on umpinaisen, sokkeloihinsa sotkeutuneen ajatuksen kukka.

Kirkkoherra laski melkein halveksuen kirjeen takaisin pöydälle ja nojautui taas keinutuoliinsa, tuijottaen ulos lumiseen luontoon, jonka raskas tunnelma häntä painosti. Hänestä tuntui, että tämä sama tunnelma on läpikäyvä ei ainoastaan luonnossa, mutta yleensä ihmistenkin mielissä ja harrastuksissa. Se on kaikkialla vallitseva, se on kai itse aikakausi, joka on näin ummehtunut, ahdas ja raskas.

Kirkkoherra muisti aikoja eloisampiakin ja vapaampia. Ulkonaisesti oli kyllä silloin kaikki niinkuin nyt, mutta itse henki oli toinen; toimien ja yhteiselämän vilkkaudessa ei ihmisten ajatus eikä mielikuvitus joutanut vaipumaan noin sisäänpäin umpiraskaisiin mietiskelyihin eikä sairaloiseen taikuuteen. Kehitys eteenpäin ja ylöspäin oli hyvässä vauhdissa. — Mutta sitten tuli se räjähdys: Sota! Sota kaikkine mielenjärkytyksineen, jännittäväisyyksineen, intohimoineen, kauhuineen, toivoineen, pelkoineen ja pettymyksineen. Sen aika velloi mullin mallin kaikki vakiintuneet käsitykset ja yhteisriennot ja edistyskulun, se särki entisen rauhan ja turvallisuuden tunteen ja synnytti levottomuutta ja epäilystä ihmisten mieliin. Se riehui aikansa, rikkoi vanhoja pohjia ja katkoi vanhoja siteitä, kylvi surua ja katkeruutta. Sotaväkeä marssi edestakaisin, sitä majaili taloissa ja kulki taipaleilla, se toi tullessaan alituiseen uusia käänteitä ja kuulumisia, viestejä taisteluista, ponnistuksista ja tappioista. Vihdoin puolustavain joukot vetääntyivät rannikkoa myöten pois ja valloittajat tulivat sijaan ja taas saivat uudet mielikuvat ja käsitykset koteutua ihmisten mie-

liin. Erkaneminen vanhasta emämaasta ei tapahtunut jättämättä haavoja yksityistenkin mieliin. Tottuminen ja taipuminen oli hidasta eikä olleet muuttuneet olot vielä ehtineet vakaantua ihmisten käsitteisiin, kun tuli rauha ja myrskyjen jälkeen kuoleman tyyneys.

Silloin se painostus ja uupuminen oli vallannut ihmisten mielet ja sitä kesti yhä, vaikka jo toinen vuosikymmen 18:lla sataluvulla oli meneillään. Kukin oli vetäytynyt kuoreensa, kaivautunut sisäänpäin. Vanhoja siteitä ei solmittu uudelleen, entiset yhteiset harrastukset olivat kuivuneet, eikä tullut sijaan uusia elinvoimaisia. Ulkomaailmasta ei tiedetty mitään eikä välitettykään tietää, — ne kuulumiset eivät olleet ihmisistä hauskoja eikä niihin ollut turvallistakaan kajota. Välinpitämättömyys, raskasmielisyys ja jonkunlainen kärtyisyys oli aikakauden yleinen piirre. Ja siihen yhtyi omituinen, mystillinen itseensä sulkeutuminen, ylenluonnollisten asiain salaperäinen mietiskely ja niiden vainuaminen itsessään ja muissa.

Pitkä pimeä synnyttää haaveilua ja taikauskoa, siksi olivat pitkät talviset puhteet ennenvanhaan

noitainkin mieliaikoja. Siksi oli myöskin nyt eloton, yksitoikkoinen, pimeä aikakausi kiitollinen aika henkimaailman salaisten ilmiöiden haaveksimiseen, taikajuttujen kuvittelemiseen. Talonpojat näkivät noitia teitten risteyksissä ja hautuumaan portilla; säätyläisten keskustelut, kun he toisensa tapasivat, liikkuivat mielellään spiritististen mietiskelyjen alalla. Jotakin selittämätöntä oli aina tapahtunut vähän kullekin, tuntematon voima, näkymätön sormi, oli liikkunut hyvin lähellä ihmisten keskuudessa. He vainusivat sitä aina joukossaan, se painoi omituisen, raskaan leiman heidän yksityiselämäänsä, siinä oli jotakin poissaolevaa, haudantapaista tunnelmaa, yön tunnelmaa . . .

Kirkkoherra tunsi sen itsestäänkin niin hyvin. Niin usein vaipuivat hänenkin ajatuksensa sisäisiin, salaperäisiin mietiskelyihin, vaikka hän koetti tuota vaipumista vastustellakin sekä järkensä pirteydellä että sanan voimalla. Hän tapasi nytkin itsensä hautomasta noita ihmeellisiä juttuja, joiden märehtimistä hän ei kumminkaan tahtonut eikä voinut myöntää muuksi kuin taikauskoksi. Se häntä kiusasi, sillä hän olisi juuri tahtonut

valaista sekä noita yksinkertaisia talonpoikia, jotka velhokeinoihin turvautuivat, että säätyläisrouvia, jotka „henkiä" niin pelkäsivät, etteivät uskaltaneet yksin omaan etehiseensä mennä.

Äsken oli hän saanut todisteita talonpoikain taikuudesta. Ahdistettiin ankarasti muutamassa syrjäkylässä „Löysä-Liisa" nimistä akkaa, jonka väitettiin noitumalla vahingoittaneen ihmisiä ja eläimiä. Hän oli muka varastetusta ehtoollisviinistä valmistamallaan keitoksella nostattanut isäntämiesten lemmen arvottomia naisia kohtaan, kantanut „käräjäkiviä" naapurein navettoihin, turmellakseen heidän karjansa, — ne olivat noita samoja, vuosisatain vanhoja juttuja liittoudesta pahanhengen kanssa, joita vastaan valistuneempi käsitys jo kauan oli taistellut! Viime syksynä, kun Löysä-Liisa teki lapsen ja juuri oli synnytystuskissa, olivat kylän akat keräytyneet hänen ympärilleen ja saaneet hänet kiusaamalla ja pelotuksilla tunnustamaan lapsen muka olevan Vitsahousun tekemän... Tunnotonta taikuutta, joka käyttää hyväkseen tuskissaan kiemurtelevan, vastuukyvyttömän, kärsivän raukan tilaa, ihmisen, joka toivoo tuskien lievennystä

tunnustuksistaan — se on puhdasta rääkkäystä! Kirkkoherraa oli vaadittu saattamaan tämäkin vaimo tunnustustensa nojalla kirkolliseen edesvastuuseen, vaan hän oli jyrkästi kieltäytynyt. Taikauskolla on aina se vika, että voimakkaammat ahdistavat heikompaansa, — ei, sellaiseen kataluuteen ei kirkkoherra voinut eikä tahtonut apuaan lainata!

Samanlainen taikausko se on tietysti aiheuttanut nekin jourut ja valitukset, joita nyt on nostettu kersantti Köhlerin leskeä vastaan. Ahdistellaan yksinäistä, avutonta naista, joka ei voi kyllin selvästi eikä tarmokkaasti itseään puolustaa. Hän oli aikoinaan toimekas rouva, jolla kylläkin oli arvonsa, kun hänen miehensä eli. Vaan tämä kaatui sodassa, leski suri ja vetäytyi yksinäisyyteensä, ja juttuja, kummitusjuttuja, rupesi hänestä heti syntymään. Hän oli nyt huonommalla puolella, aita oli hänen kohdaltaan matala, ja kaikkia taikauskon ja eksyneen mielikuvituksen pöpöjä sopi nyt hänen ansioikseen syytää . . .

Kirkkoherra tarttui taas edessään olevaan kirjeeseen.

— Tässä on juuri selvä asiakirja, joka todistaa

taikauskon levenemistä tänä pimeänä aikana. Tätä on käytettävä tuon väärän uskon hävittämiseen, eikä suinkaan yksinäisen, turvattoman leskiraukan ahdistamiseen . . .

Kiihtyneenä ja harmistuneena rupesi kirkkoherra huoneessaan kävelemään edestakaisin, puhellen itsekseen:

— Valoa on saatava tämän raskaan ajan pimeyteen, jossa yön kuvat kasvavat. Tämä äänetön yö loppukoon jo kerran!

Ja ikäänkuin todistukseksi siitä, että vielä oli toki elämää tuossa yleisessä, uuvuttavassa hiljaisuudessa, rupesi kirkkoherran korviin ulkoa, lumen peittämästä luonnosta, kuulumaan kulkusten ääniä. Ne lähenivät, hevonen tuntui ajavan pappilaan. Jo se kuului juoksustaan asettuvan törmän alla ja kirkkoherra meni ikkunan luo katsomaan, ketä sieltä ajoi. Vieraita tuli, tuli todellakin, se oli kirkkoherran mielestä oikein mieluisata keskeytystä.

Reen perällä istui pitäjän uusi nimismies ja vanha lukkari sekä ajolaudalla suntio. He ajoivat tallin edustalle ja sitoivat hevosensa siihen, pudistellen lumia turkeistaan.

Uusi nimismies — pitempään pysähtyi kirkkoherra häntä katselemaan. Tuo mies oli äsken tullut pitäjään sen vanhan sijalle, joka oli ollut kirkkoherran ystävä ja jonka kanssa he yhdessä olivat taistelleet taikuutta vastaan. — Merkillinen oli tosiaan se hänen kuolemansa; sitäkin taikauskoiset salaperäisesti selittivät. Terveenä saapui mies pappilaan tavanmukaisiin uudenvuodenpitoihin, ja silloin hän ivaili noita „pehmeitä" noitajuttuja, joista nurkissa kuiskailtiin. Näissä pappilan uudenvuodenkutsuissa ei oltu koskaan vielä sodan jälkeen tanssittu eikä sitä katsottu sopivaksikaan tehdä. Mutta kaikista kielloista huolimatta vaati tuo ennakkoluuloton ukko, että nyt tanssittaisiin, ja niin lähti hän alkamaan poloneesin . . . Vaan kun se oli lopussa, kaatui hän lattialle ja oli kuollut . . . Se selitettiin kohta henkien työksi, rangaistukseksi . . . Mies tietysti lämpeni, sai sydämenhalvauksen, — mutta taikauskolle hänkin siten tuli antaneeksi uuden vauhdin . . .

Jo tömisivät vieraat eteisessä, astuivat sisään. Mutta tavalliselle vierailulle he eivät olleetkaan saapuneet. He olivat kaikki peljästyneen näköisiä ja kasvoiltaan kalpeita, eivätkä voineet puhua-

kaan muusta kuin siitä yhdestä asiasta, joka heidät oli pappilaan tuonut.

He olivat näet tulleet puhumaan siitä samasta Köhlerin lesken asiasta, heidät oli koko kylän puolesta vaadittu lähtemään liikkeelle. Siellä olivat nimittäin asiat kehittyneet yhä hullummiksi, kertoivat vieraat, ihmiset olivat kauhuissaan, lesken lähimmät naapurit pakenevat asunnoistaan pois talvipakkaseen ja toiset uhkaavat polttaa ämmän noituuksineen hökkeliinsä. Sillä häijy henki hänen luonaan iltikseen riehuu ja tekee kolttosiaan, akka on selvästi sen kanssa liitossa, harjoitellen rumia elkeitään koko kylää kiusatakseen. Rauhalliset, hurskaat ihmiset siten joutuvat kärsimään hänen vuokseen, joka on sielunsa pirulle myynyt. Siksi nämä ihmiset, jotka jo kirkkoherralle ovat valituksen tehneet, nyt ankarasti vaativat, että kirkon ja esivallan täytyy viipymättä tehdä tehtävänsä, siksi he ovat lähettäneet nämä asiamiehet vaatimaan kirkkoherraa heti puuttumaan asiaan.

Kirkkoherra kuunteli ääneti näitä syytöksiä, joita asiamiehistä toinen toisensa perästä lateli. Heidän lopetettuaan kysyi hän rauhallisesti:

— Uskotteko te paholaisen mellastavan Köhlerin lesken luona?

Miehet istuivat hetkisen ääneti. Ensimäisenä ehätti sitten lukkari vastaamaan:

— Täytyyhän minun uskoa, mitä olen omin silmin nähnyt. Kun kylän miesten vaatimuksesta eilen hänen tupaansa menin, astui kersanttivainajan vormupuku minua vastaan . . .

Kirkkoherra naurahti:

— Et katsonut tarkempaan, mikä sitä kuljetti. Siellä ehkä joku kujeilee teidän taikauskonne kustannuksella.

Mutta suntio puisti päätään:

— Millä kujeella kukaan meidän näkemättä kaataa pannusta kahvia kuppeihin — henki siinä pannua pitelee!

Kirkkoherra kääntyy halveksien puhujasta pois ja katsoo kysyvästi nimismiestä. Tämänkin täytyy nyt lausua mielipiteensä:

— Jos se oli kujeilua, niin sen parempi, se on ainakin silloin paljastettava kansan rauhoittamiseksi. Mutta se käynee vaikeaksi.

— Mitä siis vaaditte? kysyy kirkkoherra melkein suuttuneena.

— Akka on tutkittava ja rangaistava, huudahtaa suntio.

— Poltettava roviolla! lisää kirkkoherra katkerasti.

Vaan nimismies selittää vakavana:

— Niin, ellei kirkko puutu asiaan, täytyy järjestysvallan siihen puuttua, muuten se ei voi vastata kansasta. Senvuoksi olisi parasta, että lesken asia kirkkoraadissa ensin ja heti tutkittaisiin ja selvitettäisiin.

Nyt kävi kirkkoherra vakavaksi, kiihtyneenä hän virkkoi:

— Se on tapahtuva, tutkimus on pidettävä, ja se pidetään heti. Lähtekäämme kohta liikkeelle, tutkikaamme tuon leskiraukan asunto, raahatkaamme hänet kirkkoraatiin, kiusatkaamme häntä kysymyksillä, — osottaaksemme tämän taikauskon kauheata eksytystä! Meidän velvollisuutemme se todellakin on, todistaaksemme tuon naisraukan syyttömyyden. Ja jos minä hänen asunnossaan huomaan jotakin pahojen henkien tointa, niin kutsun heti kirkkoraadin kokoon ja annan asian mennä menoaan, sen lupaan. Mutta muistakaa se: Jos tässä teidän taikauskonne takia

viatonta, avutonta naista turhaan kiusataan, niin on teidän annettava hänelle hyvitys.

Kirkkoherra kiirehti jo antamaan käskyn hevosensa valjastamisesta.

— Lähtekäämme, — ensiksi siis lesken asunnolle!

Vanha pappi oli täysin vakuutettu, että tässä oli kysymys surkeasta taikauskosta, joka pelottavassa määrin kansassa leveni, ja sen hän nyt kerrankin päätti paljastaa. Siitä päätöksestään hän aivan innostui ja odotti jo turkki päällään portailla, kun hänen hevosensa ajettiin esiin. Ennen pitkää laskivat molemmat reet hyvää vauhtia pappilan mäkeä alas ja suuntautuivat joensuuta kohden.

Siellä joensuussa oli pieni, tiheään asuttu, melkein kauppalantapainen kylä, mökki mökin vieressä, ja yhdessä niistä asui kersantti Köhlervainajan leski. Kirkkoherra katseli kummissaan perille tultaessa noita taloja: todellakin, lesken mökkiä lähinnä olevat talot olivat silminnähtävästi autiot. Teitä ei ollut luotu auki, jäässä olivat ikkunat, savu ei noussut piipuista eikä ihmisiä näkynyt kylän raitilla. Ainoastaan joku utelias,

hätääntyneen näköinen vaimo kurkisti nurkan takaa tai navetan ovesta ihmetellen, kun kaksi hevosta ajoi noidutun lesken mökille; joku uskalsi tulla kujansuuhun asti, mutta etemmäs ei.

Lesken pieni mökki oli puoleksi umpeen kinostunut siihen kylän laitaan ja ainoastaan kahlaamalla pääsivät hevoset pihaan. Kirkkoherra nousi reestä ja astui ensimäisenä, ovelle koputtamatta, tuohon matalaan majaan. Toiset seurasivat perässä, nimismies reippaana virkansa puolesta, lukkari epäillen ja suntio arasti jättäytyen porstuaan.

— Tule sisään, näe ja todista! komensi häntä kirkkoherra.

Tupa oli puolipimeä, säästäen laski talvinen päivä valoaan pienestä, kellastuneesta, osaksi lumen peittämästä ikkunasta. Köyhyys näytti vallitsevan tuvassa, joka tuntui varsin kylmältä, — kirkkoherra arvasi, ettei ollut leskiparka saanut sinne tarpeeksi halkoja lämmittääkseen, kun kaikki naapurit häntä karttoivat ja häneltä apunsa kielsivät. Taisipa olla mökissä ruoastakin puute, ainoastaan kuiva leivänkannikka oli pöydällä ja pari perunaa kupissa. Mutta siisti ja puhdas tupa

oli, järjestyksessä sen vähät kalustot. Naulassa pihanpuoleisella seinällä riippui vähän vaatteita, niiden joukossa kersanttivainajan vanha vormupuku. Rukki seisoi lattialla niiden alla. Pimeässä peränurkassa piisin edustalla istui tuvan ainoa eläjä, pieni kokoonlyyhistynyt nainen, lämmitellen käsiään heikosti hehkuvan hiiloksen yläpuolella, johon hän aina väliin puhalteli. Rauha näytti vallitsevan tuvassa ja kirkkoherra sai sen vaikutuksen, että oli mahdotonta, että mikään häijy henki siinä voisi temmeltää. Hän kuiskasi tovereilleen:

— No, missä on se mellastava henki, mitä te täällä pelkäätte?

Ja hän astui lesken luo, tervehti häntä ystävällisesti ja virkkoi:

— Me olemme tulleet tänne teitä puolustamaan kansan taikauskoa vastaan. Nämä herkkäuskoiset kyläläiset on vallannut kummallinen pelko, he luulevat häijyn hengen teidän asunnossanne liikkuvan. Sanokaa näille miehille, että se on perätöntä, ja me uskomme teitä.

Pieni, kuihtunut nainen ei vastannut, ei liikahtanutkaan istuimeltaan. Kun kirkkoherra hänen

luokseen tuli ja puhuttelemaan rupesi, oli hän kerran katsahtanut vieraita. Hänen silmänsä näyttivät rauhattomilta, säikähtyneiltä, etsiviltä; ne olivat syvälle painuneet hänen laihoihin kasvoihinsa ja pälyivät sieltä kuopistaan melkein kumeentapaisesti. Hänen kasvoillaan oli yleensäkin ilmeinen hämmennyksen piirre ja hänen heikko ruumiinsa näytti hienosti vavahtelevan. Hän käänsi päänsä takaisin hiilokseen päin eikä puhunut mitään.

— Asutte täällä niin yksin, jatkoi rovasti, teidät on jätetty liian turvattomaksi suruunne. Mitä teette täällä yksinäisyydessänne?

Leski liikahti kerran vilkkaasti.

— En ole yksin.

— Ketä on seurassanne?

— Mieheni, hän odottaa minua. Mutta mitä se teihin kuuluu, onko kukaan ennen minusta välittänyt?

Kirkkoherra näki, että lukkari ja suntio iskivät silmää toisilleen. Hän meni heidän luokseen, istahti pöydän ääreen ja rupesi matalalla äänellä selittämään, että on todellakin tunnotonta, kun leski on näin avuttomaksi jätetty, eipä ihme, jos

hän yksinäisyydessään on tullut vähän höpsäksi. Hän näytti, kuinka viluisena vaimoparka piisinsä luona kökötti . . .

Mutta samassa kirkkoherra tuntee, että pöytä hänen kyynärpäänsä alla tutajaa. Hän kahlehtii heti mielikuvituksensa, tunnustaa tarkasti: Pöytä tutajaa selvissä aalloissa. Ankarasti iskee kirkkoherra silloin katseensa tovereihin, joita hän epäilee. Mutta nämä hyppäävät parkasten paikoiltaan ja juoksevat kalpeina ovensuuhun.

Vakavaksi käy nyt kirkkoherrakin, hän lyö voimalla kätensä pöytään ja huudahtaa: ,,Seiso pöytä!"

Taas on kaikki paikoillaan eikä kirkkoherra tiedä mitä ajatella. Häntä harmittavat lukkarin ja suntion voitonriemuiset kasvot ja hän painautuu tutkimaan, seisooko pöytä yleensä vakavasti lattialla, sekä panee tarkat merkit missä asennossa se siinä on. Vanha pöytärämä kai on heilahtanut, hän aikoo juuri ruveta ankarana kyselemään, eikö suntio peloissaan ollut sitä jalallaan liikuttanut. Mutta samassa päästävät ovensuussa seisovat miehet uuden parahduksen, edellistä pahemman.

— Mitä huudatte? kysyy kirkkoherra.

Kersantin puku . . . kulkee . . . !

— Höpisette . . .

Hän ei itse näe mitään liikettä. Mutta lähemmäs naulapuita astuessaan hän huomaa, että todellakin tuo vanha vormupuku on toisessa paikassa kuin äsken . . . , hän muistelee varmasti sen olleen vasemmassa naulassa — se oli siis muuttanut paikkaa oikeaan! Mutta miten? Leski istuu yhä liikahtamatta piisin edessä selin huoneeseen, lukkari ja suntio seisovat kalpeina ja vavisten ovensuussa. Suntion käsi olisi ehkä yltänyt siirtämään puvun naulasta toiseen, vaan olisiko hän uskaltanut sellaista koiruutta tehdä . . .? Kirkkoherra käy hetkeksi neuvottomaksi, hän ottaa puvun käteensä, katselee sitä — ei ole siinä mitään merkillistä —; hänen vakuutuksensa rupee horjumaan, hän astuu lesken luo ja lausuu nyt ankarammin:

— Tiedättekö mitään siitä, mitä täällä tapahtuu? Vaimo, tapahtuuko täällä mitään ylenluonnollista? Vastaa!

Lesken kuihtuneilla kasvoilla värähtelee kuumeentapaista hohdetta, hän näyttää ikäänkuin vaikeasti hengittävän eikä puhu mitään. Kirkkoherran valtaa epäilys ja harmi.

— Onko täällä raamattua, huudahtaa hän. — Jos täällä on paha henki, täytyy sen poistua pyhän sanan avulla.

Samassa hän huomaakin pienen kirjahyllyn, ottaa sieltä raamatun ja laskee sen avattuna pöydälle. Mutta sitä tehdessään hän hytkähtää, peräypi: Hän ei voi sitä käsittää, hänestä on aivan kuin pöytä nyt olisi toisinpäin kuin juuri äsken, jolloin hän sitä itse tarkasti ja merkit pani. Saattaako hän siitä erehtyä, onko hänenkin mielikuvituksensa jo niin kiihottunut . . .? Ei, sehän on mahdotonta. Kukaan ei ole hänen merkeistään tiennyt eikä siis tässä voinut kujeilla . . .

Kotvasen seisoo kirkkoherra siinä sanattomana miettien ja tutkien muistoaan. Hän on nyt jo melkein voitettu, täytyyhän hänenkin jo uskoa . . ., se ajatus häntä kauhistaa, mutta hän ei pääse siitä. Ja talttuneena, melkein nöyränä, astuu hän nyt toveriensa luo:

— Olette oikeassa, meidän täytyy viedä leski kuulusteltavaksi, sillä me emme voi kaikkea selittää, mitä näemme, minä myönnän sen. — Vielä hän epäilee, tarkistaa havaintojaan, mutta jatkaa:
— Niin, menkää, kutsukaa kirkkoraati heti koolle

pitäjäntupaan, muuta en minä käsitä. Kiirehtikää, minä tulen sinne lesken kanssa.

Juoksujalassa, ikäänkuin vapautuneina, kiirehtivät miehet ulos ja kirkkoherra kävi taas lesken luo häntä rauhotellen puhuttelemaan. Hän oli nähnyt, että äsken, kun hän puhui toimeenpantavasta kuulustelusta, nainen oli käännähtänyt ja että hänen levottomat silmänsä silloin olivat välähtäneet ikäänkuin uhitellen. Ja nyt näytti hän siinä nytkähtelevän kuin taudin tuskissa; hänen pieni, harvahiuksinen päänsä heilui hiljaa edestakaisin, niin että peyhkeytyneet suortuvat leyhivät.

— Te kuulitte käskyni, lausui kirkkoherra. Teidän huoneessanne tapahtuu jotakin, jota me emme ymmärrä. Tahdotteko tulla selittämään pitäjän miehille, mitä siitä tiedätte, puhdistamaan itsenne heidän syytöksistään . . .

Taas liikahti nainen vilkkaasti:

— En tarvitse puhdistaa itseäni mistään, ja mitä tunnen ja tiedän, sitä en osaa selittää. Mutta viekää minut, viekää pois täältä . . .

— Saatan teidät itse pitäjäntuvalle, turvallisesti voitte minua seurata. Pukeutukaa, elkää peljätkö.

Vanha nainen totteli, veti tutisevilla käsillään vanhan turkkirähjän päälleen, horjui kuin heikko sairas edestakaisin tuvassaan. Sillävälin tutki kirkkoherra vielä tarkoin mökin, sen lattiat, katot, porstuat; hänen äskeinen uskonsa taikailmiöihin oli jo taas haihtumassa, mutta hän tahtoi saada täyden varmuuden. Mitään epäiltävää hän ei nähnyt eikä enää tuvassakaan mitään ihmeellistä tapahtunut; kirkkoherra päätteli, että tuvasta nyt poistuneet pelon valtaamat miehet ehkä sittenkin olivat vavistuksessaan aikaansaaneet nuo ilmiöt, heidän pelkonsa oli ehkä ollut niin suuri, että he itse vaistomaisesti tekivät sen, jota sitten kauhistuivat.

Kaikki oli tuvassa paikoillaan ja järjestyksessä, kun kirkkoherra talutti lesken sieltä ulos ja auttoi hänet rekeensä istumaan. Itse hän lukitsi oven ja otti avaimen taskuunsa. Ja kun renki oli heidät pitäjäntuvalle saattanut, lähetti hän tämän vielä tiehaaraan pitämään silmällä, kulkiko ketään silläväliin lesken mökillä.

Siellä pitäjäntuvalla oli kirkkoraati jo koolla, — kiireellä olivat kaikki sen uteliaat jäsenet sinne rientäneet. Kuulustelu alkoi. Se oli kirkkoherran

mielestä kiusallinen ja melkein alentava, vaan hänen täytyi se nyt suorittaa, kun hän siihen kerran oli ryhtynyt, ja hän rupesi kysymyksiään tekemään.

Leski, johon kaikkein silmät tähtäsivät, antoi tavallisista arkiasioista puhuttaessa aivan selvät ja tyydyttävät vastaukset, tehden tiliä elämästään. Mutta kun tuli puhe hänen miehestään, hänen surustaan ja hänen tupansa tapahtumista, silloin puhui hän sekavasti ja joutui kiihkoiseen tilaan. Miehet kyselivät häneltä yhtä juttua toisensa perästä ja hän näytti siitä rasittuvan. Silloin rupesivat aina hänen silmänsä levottomina palamaan ja hänen äänensä tuli terävää hurjuutta.

— Se mahti ei ole tästä maailmasta, huusi hän, sitä ette voi te selittää, enkä minä, miksi siis kyselette?

Hän repesi väliin hillittömästi itkemään kesken niiden selitystensä, hän vaikeroi ja näytti kovasti kärsivän. Väliin hän valitti, että häntä näin kiusataan ja raastetaan, väliin taas kysyi, mitä pahaa hän on tehnyt, kun häntä näin tutkittavaksi kuljetetaan. Hän oli tukehtua yskäänsä ja kirkkoherrasta näytti, että hänen elämänsä on sam-

muva liekki, että hän tarvitsee hoitoa eikä mitään muuta. Mutta tuokion kuluttua taas karahti heikko nainen pystöön, hänen jäsenensä jännittyivät, hänen levottomat katseensa säkenöivät ja hän riehui:

— Minkä te minulle voitte, papit ja lukkarit ja raadit? Heikko on teidän mahtinne, vaikka minä olenkin vain avuton nainen.

Mutta se kiihko laukesi pian ja taas seuraavassa hetkessä hän rukoili:

— Elkää jättäkö minua yksin, viholliset ovat kimpussani, minun sieluni tulessa palaa, armahtakaa minua!

Kirkkoraadin jäsenet katsoivat säikähtyneinä ja kammoksuen tuota hentoa naista, jonka ruumis nytkähteli ja jonka iho näytti kuumeisesti palavan. He olivat vakuutetut, että paha henki hänessä parhaillaan riehuu ja vaativat hänen jättämistään järjestysvallan haltuun. Siihen ei kumminkaan kirkkoherra suostunut; hänestä oli selvää, että leskiraukan järki oli hämmentynyt ja että hän oli ruumiillisestikin sairas. Mutta senverran hänen täytyi myöntyä raadin vaatimukseen, että hän sitoutui laittamaan tuomiokapituliin tarkan kerto-

muksen kuulustelusta ja tapahtumista lesken tuvassa.

Sillä pitempään hän ei tahtonut jatkaa tätä hyödytöntä kuulustelua noiden peljästyneiden ihmisten läsnäollessa; hän hajoitti kokouksen ja jättäysi kahden lesken kanssa. Hän toivoi näet vielä sydämmellisessä puhelussa ja jumalansanan voimalla saavansa naiselta selville sen, mitä hän ei voinut ymmärtää, — ei voinut uskoa, vaan ei uskomattakaan olla. Hän toivoi voivansa valaista leskiraukan samentuneen mielen. Vaan hän puhui turhaan. Vanha nainen istui nyt aivan liikahtamatta, ei näyttänyt kuulevan eikä ymmärtävän mitään, istui siinä aivan kuin ei olisi ollut tässä maailmassa mukanakaan. Hän oli taas vaipunut jonkunlaiseen tylsän tajuttomuuden tilaan, josta hän ei näyttänyt ollenkaan heräävän.

Tuska täytti taas kirkkoherran mielen, kylmä hiki kihosi hänen otsalleen. Sillä hän huomasi, että hän ei voinut vaikuttaa mitään, ei kirkastaa pilkkuakaan siitä hämärästä epätietoisuudesta, joka hänenkin rintansa oli vallannut. Raskaalla mielellä lähti hän saattamaan leskeä pois tämän kotiin.

Pappilan renki vahti kujan suussa niinkuin käsketty oli.

— Onko täällä ketään liikkunut? kysyi häneltä kirkkoherra, pysäyttäen mökin edustalle rekensä, jossa leski makasi kuin horroksiin vaipuneena.

— Ei ketään, vakuutti kallokkaissa tallusteleva mies.

— Hyvä. Avatkaamme ovi!

Iltahämärä oli käsissä. Kirkkoherra pisti avaimen lukkoon, työntääkseen oven auki ja astuakseen sisään. Hän painoi, ponnisti, mutta ovi ei auennutkaan sisään päin. Jotakin oli edessä . . .

Hämmästyneenä kutsui kirkkoherra rengin avukseen. Tämä työnsi voimiensa takaa ja sai oven raolleen. Siellä oli sitä vastaan sisältäpäin pinottu rukki, sen takana oli vesisaavi, pöytä ja muuta talouskalua kuin tokeiksi ladattuina. Renki peräysi peljästyneenä, paeten maantielle asti, ja kirkkoherrakin vetäytyi hiljaa huudahtaen pari askelta taaksepäin, tapasi päätään ja jäi läähättäen oven taakse seisomaan.

Nyt vasta hän oikein kauhistui, tämä yllätys oli hänelle liikaa. Eihän ollut epäilystäkään: Joku oli hänen poissaollessaan käynyt Köhlerin

lesken tuvassa, siellä mellastanut ja hänelle tahallista kiusaa tehnyt! Kuka . . ?

Ankarana astui vanha pappi renkinsä eteen ja kysyi uudelleen vallan kalpeana:

— Valehteletko minulle? — siellä on joku käynyt poissaoloni aikana. Näethän sen itse — tunnusta! Kuka on siellä käynyt?

— Ei ole käynyt ketään, vakuutti mies vavahtavalla äänellä. — Ei ihmistä ainakaan.

— Ei ihmistä . . .

Siis sittenkin jotakin ylenluonnollista, häijyjen henkien mellastusta! Muuta ei kirkkoherra voinut käsittää, hänen täytyi siis lopultakin uskoa . . .

Kauan hän siinä seisoi epäilysten raatelemana. Vihdoin hän astui ovelle taas, mutta hänen täytyi nyt oikein karaista luontonsa pyrkiessään pimeään tupaan ja raivatessaan noita kasattuja esineitä oven edestä pois. Sitten hän auttoi reestä hervottomana maanneen lesken. Tämä seurasi häntä nyt ääneti ja nöyrästi totellen, mutta tupaansa horjuessaan näytti hän nyt vielä entistäkin heikommalta ja tajuttomammalta. Kirkkoherra talutti hänet sisään, laski hänet vuoteelle ja siunasi hänet. Vaan hän ei voinut siellä enää kauem-

min viipyä . . . Hän myönsi raukkamaisuutensa, häpesi sitä, vaan hän ei voinut, liiaksi tuskainen epäilys kalvoi hänen mieltään. Hän sulki oven, kiirehti rekeen ja ajoi kotiinsa.

Mutta sinä yönä hän ei silmäänsä ummistanut, ei makuulleen yrittänytkään. Koko hänen olemuksensa tuntui olevan tasapainosta poissa, kaikki hänen käsityksensä olivat sekauksissa. Selvittääkseen ajatuksensa ja kootakseen monet ristiriitaiset, kiusalliset havaintonsa rupesi hän kirjoittamaan lupaamaansa selontekoa tuomiokapituliin. Hän punnitsi jokaisen sanan, jonka paperille pani, tutki joka asian, jonka mainitsi, oliko hän sen todella nähnyt ja tullut siitä vakuutetuksi, hän kävi käräjiä itsensä kanssa yön hiljaisuudessa. Milloin hänessä oli syntynyt epäilyksiä, milloin hän ei luottanut näkemäänsä, ilmaisi hän senkin. Yksityiskohtia myöten kertoi hän kaikki, selitti luonnolliseksi mitä saattoi, kertoi vaimon heikosta, sairaasta tilasta, hänen mielenlaadustaan, hänen onnettomuudestaan. Mutta kun hän sitten luki läpi mitä oli kirjoittanut, oli se sittenkin selvä syytöskirja, syytös noituudesta, taikuudesta, paholaisen palvelemisesta . . .!

Ja hän kauhistui sitä itse. Hän ajatteli tuota yksinäistä naista, joka autiossa majassaan sielun ja ruumiin tuskissa kamppaili ja kärsi. Sairas hän oli, ehkä hän kuumeessa houri ja häijyt ihmiset tai henget häärivät hänen ympärillään. Ja taas tuska valtasi kirjoittajan ja kynä putosi hänen kädestään. Hän moitti itseään, että hän epäilyksilleen alttiina ja mielensä arkuudessa oli jättänyt leskiraukan yksin siihen tilaan, ettei hänellä ollut miehuutta ollut riistääkseen naisen sieltä pois, häntä vartioidakseen ja vaaliakseen.

Mutta hän päätti hyvittää sen, minkä oli laiminlyönyt ja tehdä sen heti. Talvinen päivä ei vielä sarastanut, mutta hän meni siltä ulos, käski valjastaa hevosensa ja läksi ajamaan törmää alas eilisiä jälkiään. Hän oli nimittäin päättänyt hakea sairaan lesken pois hänen yksinäisestä, kylmästä, pimeästä majastaan ja tuoda hänet pappilaan, jossa hän voisi saada hoitoa ja lohdutusta. Sinne hän nyt ajoi ja hän kiirehti hevostaan, kyllin nopeaan hän ei mielestään sittenkään ehtinyt hyvittämään laiminlyöntiään.

Päivä sarasti, kun hän lesken mökille ehti. Ovi oli salvassa, niinkuin hän sen oli jättänyt,

tuvassa oli kaikki järjestyksessä, kostea kylmyys vain lehahti häntä vastaan. Pitkin askelin kiirehti kalpea pappi vuoteen luo.

Siinä leski makasi samassa asennossa mihin illalla oli laskeutunut, makasi rauhan ilme kasvoillaan. Mutta eilistä valkosammat olivat nyt nuo kuihtuneet kasvot ja kun kirkkoherra laski kätensä lepääjän otsalle, tunsi hän, että se oli kylmä.

Kuolema oli ollut se henki, joka tänä yönä oli lesken majassa käynyt, keitä muita siellä sitten ennen liekin mellastanut. Kärsivä, kiusattu vaimo oli päässyt rauhaan.

Vapautuksen huokaus kohosi vanhan kirkkoherran rinnasta ja hänen huulensa kuiskasivat hiljaisen rukouksen. Hän risti vainajan kädet ja siunasi ruumiin. Ja kauan hän seisoi tuon kuihtuneen ruumiin vieressä. Sillä kätkihän se arvoituksen, jota kukaan ei voinut selittää, mutta joka nyt sittenkin oli ratkaistu.

Vakavana, mutta rauhallisena, astui kirkkoherra kuolleen majasta. Turhaa oli enää ruveta tutkimaan sitä salaisuutta, minkä se sisälsi, hän jätti sen kernaasti peittoonsa. Eikä hän enää

epäilyksistään eikä taisteluistaan kenellekään kertonut. Hän tunsi itsensä kuin voitetuksi, mutta iloitsi siitä samalla.

Rekeen noustessaan näki kirkkoherra maantiellä suntion, joka oli uteliaana juossut katsomaan, kun pappilan hevonen taas ajoi lesken mökille. Hänet viittasi kirkkoherra luokseen ja virkkoi:

— Vie sana kirkkoraadin jäsenille ja kaikille muillekin kyläläisille, että Köhlerin lesken juttu nyt *on* selvinnyt.

— Selvinnyt, miten . . ? sopersi suntio, astuen lähemmäs mökkiä, vaikka vieläkin vähän arkaillen.

— Se vaimoraukka on nyt päässyt toisten tuomarien eteen, et tarvitse häntä enää peljätä.

— Kuollutko . . . viime yönä?

— Niin, hän oli sairas sielultaan ja ruumiiltaan, nyt on hän saanut rauhan. Ensi pyhänä hänet haudataan siunattuun maahan.

Keveämmällä mielellä ajoi nyt vanha kirkkoherra kotiinsa. Sillä miksi hän enää rupeaisi mietiskelemään ja aprikoimaan sitä, joka kuitenkin oli kaikilta salattu? Huoneensa pöydällä tapasi hän yöllä laatimansa kirjoituksen, jonka

hän oli aikonut tuomiokapituliin lähettää, tuon syytöskirjoituksen, jonka sepittäminen oli tuottanut hänelle niin paljon tuskaa. Hän silmäili sitä kerran vielä, taittoi sen kokoon, sulki kuoreen, ja piilotti sen salatuimpaan laatikkoonsa. Siellä levätköön, — hän ei tahtonut sitä kenellekään näyttää ja hän oli iloinen, ettei hänen tarvinnut sitä mihinkään lähettää. Sillä kuka tiesi, oliko se syytöskirja sittenkin vain hänen herkkäuskoisen mielikuvituksensa tuote?

Ja taas hän istahti nojatuoliinsa katselemaan ulos lumiseen luontoon, jossa talvinen tanner vaipui yhä uusien valkoisten vaippain alle, kerros kerrostaan syvemmälle.

Sisällys:

